

**MEDYA SEKTÖRÜ VE SENDİKAL ÖRGÜTLENMEDE YAŞANAN
SORUNLAR**

İpek KUMCUOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Nuray Gökçek KARACA

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2010

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	ii
ABSTARCT.....	iii
JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA SEKTÖRÜNDE MESLEKİ ÖRGÜTLENME VE SENDİKACILIK

1. MEDYA SEKTÖRÜNDE MESLEKİ ÖRGÜTLENMENİN ORTAYA	
ÇIKIŞI.....	2
1.1. Birinci Kuşak Medya Kuruluşlarının Ortaya Çıkışı.....	2
1.2. Birinci Kuşak Medya Kuruluşlarında Mesleki Örgütlenme	
ve Özellikleri.....	3
2. MEDYADA MESLEKİ ÖRGÜTLENME TÜRLERİ VE ÖZELLİKLERİ.....	5
2.1. Zorunlu Örgütlenme.....	5
2.1.1. Genel Olarak.....	5

2.1.2.	Türkiye Uygulaması: Basın Birliği.....	8
2.1.2.1.	Kuruluşu.....	8
2.1.2.2.	Görev ve Yetkileri.....	9
2.1.2.3.	Çalışma Yöntemi.....	9
2.1.2.4.	Sona Erme Nedenleri.....	10
2.2.	İhtiyari Örgütlenme.....	10
2.2.1.	Genel Olarak.....	11
2.2.1.1.	Dernekler.....	11
2.2.1.2.	Sendikalar.....	13
2.3.2	Türkiye Uygulaması.....	13
2.3.2.1	Dernekler.....	13
2.3.2.2	Sendikalar.....	18
3.	TÜRKİYE’DE MEDYA SEKTÖRÜNDE SENDİKACILIK.....	21
3.1.	Tarihsel Gelişim.....	21
3.1.1.	1960 Öncesi Dönem.....	21
3.1.1.1.	1864 Tarihli Matbuat Nizamnamesi.....	22
3.1.1.2.	1876 Tarihli Kanuni Esasi.....	22
3.1.1.3.	1908 Tarihli 2. Meşrutiyet Dönemi Uygulamaları.....	23
3.1.1.4.	1909 Tarihli Matbuat Kanunu.....	24
3.1.1.5	1924 Tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu.....	25
3.1.1.6.	1926 Tarihli Borçlar Kanunu.....	26
3.1.1.7.	1931 Tarihli Matbuat Kanunu.....	26
3.1.1.8.	1938 Tarihli 3511 Sayılı Basın Birliği Kanunu.....	27
3.1.1.9.	1952 Tarihli 5953 Sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştırılanlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanunu.....	29
3.1.2.	1960-1980 Dönemi.....	31
3.1.2.1.	212 Sayılı Kanun.....	32
3.1.2.2.	1961 Anayasası.....	33
3.1.2.3.	274 Sayılı Sendikalar Kanunu.....	34
3.1.3.	1980 ve Sonrası Dönem.....	36

3.1.3.1. 1982 Anayasası.....	36
3.1.3.2. 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu.....	37
3.2. Türkiye’de Kurulmuş Medya Sendikaları.....	42
3.2.1. İstanbul Gazeteciler Sendikası.....	42
3.2.2. Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu.....	43
3.2.3. Türkiye Fikir İşçileri Sendikası.....	43
3.2.4. Türkiye Gazeteciler Sendikası.....	44
3.2.5. Medya-Sen.....	46
3.3. Türkiye’de Kurulmuş Medya Sendikalarının Sınıflandırılması.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA SEKTÖRÜNDE SENDİKAL ÖRGÜTLENME SORUNLARI VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

1. SENDİKAL ÖRGÜTLENMEYİ ETKİLEYEN GELİŞMELER VE YARATTIĞI SORUNLAR.....	49
1.1. Küreselleşme.....	49
1.1.1. Kavramsal Boyutu.....	49
1.1.2. Küreselleşmenin Nedenleri.....	51
1.1.2.1. Teknoloji ve Ulaşım Alanındaki Gelişmeler.....	51
1.1.2.2. Sermayenin ve Malın Serbest Dolaşımı.....	52
1.1.2.3. İşbirliği Stratejileri.....	53
1.1.3. Küreselleşme ile Sendikaları Olumsuz Etkileyen Gelişmeler.....	53
1.1.3.1. Fordist Üretim Biçiminden Postfordist Üretim Biçimine Geçiş.....	54
1.1.3.2. Çokuluslu İşletmelerin Ortaya Çıkması.....	54
1.1.3.3. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yükselişi.....	55
1.1.3.4. Esnek Çalışmanın Yaygınlaşması.....	55
1.1.3.5. Çalışanların Hizmet Sektöründe Yoğunlaşması.....	57

1.1.3.6	İşgücünün Vasfı Düzeyindeki Değişmeler ve Altın Yakalı İşgücünün Ortaya Çıkışı.....	58
1.1.3.7.	Kadın İşgücünün Enformel İstihdamının Artması.....	58
1.2.	Teknolojik Gelişmeler.....	59
1.2.1.	Kavramsal Boyutu.....	59
1.2.2.	Teknolojik Gelişmelerin Etkileri.....	60
1.2.2.1	Rekabetin Artması.....	61
1.2.2.2	İstihdam	61
1.2.2.3	İşgücü Talebindeki Niteliksel Değişimler.....	62
1.2.2.4	İşlerin Niteliğinin Değişmesi.....	62
1.3	İşsizlik.....	63
1.3.1	Kavramsal Boyutu.....	63
1.3.2.	İşsizliğin Nedenleri.....	65
1.3.2.1.	Teknolojik Gelişmeler.....	65
1.3.2.2.	Küresel Rekabet ve Sermayenin Küreselleşmesi.....	66
1.3.2.3.	İşgücünün Yeteneklerinin Uygunsuzluğu.....	66
1.3.2.4.	Katı İşgücü Piyasaları.....	67
1.3.3.	İşsizliğin Sendikalaşmaya İlişkin Olumsuz Sonuçları.....	67
1.4.	Tekelleşme.....	68
1.4.1.	Kavramsal Boyutu.....	68
1.4.2.	Medya Sektöründe Tekelleşme Nedenleri.....	72
1.4.3.	Tekelleşmenin Sendikalaşmaya İlişkin Olumsuz Sonuçları.....	77
2.	TÜRKİYE'DE SENDİKAL ÖRGÜTLENME SORUNLARI VE MEDYA SEKTÖRÜ.....	79
2.1.	Sendikacılığa İlişkin Genel Sorunlar.....	79
2.1.1.	Yasal Düzenlemelerden Kaynaklanan Sorunlar.....	80
2.1.1.1.	Tüm Çalışanlara Örgütlenme Hakkı Verilmeyişi.....	80
2.1.1.2	Yeterli İş Güvencesinin Olmıyışı.....	81
2.1.2.	Yapısal Sorunlar.....	82
2.1.2.1.	Sendikalaşma Oranındaki Düşüş.....	82

2.1.2.2. Sendikaların Örgüt Yapılarında ve Toplu Pazarlıkta Meydana Gelen Değişim.....	84
2.1.2.3. Sendikaların Misyonunda Değişim ve Varlık Gerekliliğinin Tartışılır Hale Gelmesi.....	85
2.1.2.4. Kayıtdışı İstihdamdaki Artış.....	87
2.1.2.5. Özelleştirme.....	88
2.1.2.6 Sendikasızlaştırma Politikaları.....	89
2.1.2.7 Kapsam Dışı Personel Uygulamaları.....	90
2.1.2.8 Alt İşveren (Taşeron) Uygulamaları.....	90
2.1.2.9 Çırak ve Stajyer İşçi Çalıştırılması.....	92
2.1.2.10 Esnek Çalışma.....	92
2.2. Medya Sektöründe Sendikal Örgütlenme Sorunları.....	83
2.2.1. Tekelleşme.....	83
2.2.2. İşverenler Tarafından İzlenen Sendikasızlaştırma Politikaları.....	100
2.2.3. Gazetecilerin Sendikalara Olan Güvensizliği.....	101
2.2.4. Mesleki Örgütlenmedeki Bölünmeler.....	102
2.2.5. Mesleki Çıkarların Korunmasında Sendikacılık Anlayışının Yerini Bireysel Anlayışın Alması.....	102
3. MEDYA SEKTÖRÜNDE SENDİKAL ÖRGÜTLENME SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	104
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	115

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ
MEDYA SEKTÖRÜ VE SENDİKAL ÖRGÜTLENMEDE YAŞANAN
SORUNLAR

İpek KUMCUOĞLU
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2010
Danışman: Doç. Dr. Nuray Gökçek KARACA

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de medya sektöründe sendikacılığın temel sorunlarını tespit etmek ve bu bağlamda bazı çözüm önerileri sunmaktır. Bu nedenle öncelikle medya sektöründe mesleki örgütlenmenin ortaya çıkışı ve gelişim dönemi incelenmiş, daha sonra medya sektöründe sendikal örgütlenmenin karşılaştığı temel sorunlar ortaya konarak bu doğrultuda çözüm önerileri ele alınmıştır.

Medyanın bir sektör haline gelmesinde birinci kuşak medya kuruluşları olarak gazetelerin ortaya çıkışının önemli bir payı vardır. Gazetelerin ortaya çıkması ile birlikte gittikçe büyüyen ve bir sektör haline gelen medya çalışanları, dernekler ve sendikalarda örgütlenmişlerdir. Diğer sektörlerde olduğu gibi medya sektöründe de mesleki örgütlenme ve sendikacılıkta çok ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu çalışmada, söz konusu sorunlar hem genel olarak ve hem de medya özelinde incelenerek küreselleşme, işsizlik, teknolojik gelişmeler ile tekelleşmenin medya sektöründe sendikal örgütlenme üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Son olarak değinilen gelişmelerin Türkiye’deki medya sektöründeki sendikal örgütlenme üzerindeki etkileri incelenerek, sendikal örgütlenmenin karşılaştığı olumsuz sonuçların ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

ABSTRACT**MAJOR PROBLEMS OF TRADE UNION ORGANIZATION IN MEDIA
SECTOR IN TURKEY AND SUGGESTED SOLUTIONS****İpek KUMCUOĞLU****Labor Economics And Industrial Relations Major****Anadolu University Social Sciences Institute, June, 2010****Advisor: Doç. Dr. Nuray Gökçek KARACA**

This study aims to identify the major problems of the media sector unionism in Turkey and to suggest some solutions in this context. For this reason, the emergence and development periods of professional organization in the media sector are examined. Then, the main problems facing the trade union organization in the media sector are presented and solutions are offered in this regard.

The newspapers emerging as first-generation media companies have an important role in making the media a sector. With the emergence of newspapers, media has been a growing sector and has been organized in the form of associations and trade unions. As in other sectors, the media industry has also encountered many problems in organization. This study examines these issues both generally and for the media specifically. In this context, the negative effects of globalization, unemployment, technology, and monopolization on trade union organization in the media sector were discussed. Then, problems of the media sector in Turkey were specifically addressed and several solutions in this context were suggested.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İpek KUMCUOĞLU'nun "Medya Sektörü ve Sendikal Örgütlenmede Yaşanan Sorunlar" başlıklı tezi **20 Ağustos 2010** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Nuray GÖKÇEK KARACA

Üye : Prof.Dr.Ufuk AYDIN

Üye : Yard.Doç.Dr.Seçil BANAR

İmza

Prof.Dr.Ramazan GEYLAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Öncelikle, tez çalışmam boyunca benden desteğini, yardımlarını ve inancını esirgemeyen Danışman hocam Sayın Doç. Dr. Nuray Gökçek Karaca'ya içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum. İlk başta çok zorlandığım bu yeni bölümde, bana gösterdiği sabır ve anlayıştan dolayı özellikle Prof. Dr. Ufuk Aydın'a ve onun nezdinde Yüksek Lisans eğitimim süresince Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD derslerini veren tüm hocalarıma içtenlikle teşekkür ediyorum.

Tez çalışmamı sürdürmeme gösterdikleri büyük yardımlarından dolayı, sevgili kuzenim Öğr. Gör. Mine Oğul Cihanoğlu ve sevgili eşi Mehmet Cihanoğlu'na, tezimin tüm stresini benimle birlikte paylaşan dostlarım Tuğba, Ahu, Pınar ve sevgili Acıtaş Ailesine, Yüksek Lisans macerama birlikte başladığım, aynı evi, aynı hayatı paylaştığım sevgili dostum Bedia Göz'e ve özellikle tezimin son aşamalarındaki zor zamanlarıma katlanan, yardımları için minnettar olacağım sevgili Cihan Zincirkıran'a yanımda oldukları için teşekkür etmek istiyorum.

Bugünlere gelmemi sağlayan, bana her koşulda destek olan ve kendini her zaman ailesine adayan sevgili babama, bilgi ve kültürün sadece okulda öğrenilemeyeceğini bana gösteren, hayatım boyunca bana güvenmekten asla vazgeçmeyen sevgili anneme, bana kendimi hep şanslı hissettiren, aldığım tüm kararlara sonsuz saygı gösteren sevgili ağabeyim Ümit'e, sevgili eşi, ablam, Ayşe'ye ve beni dünyanın en mutlu insanı yapan prensesim Derin'e teşekkür ediyor, verdikleri emeklere layık olmaya çalışacağımı bir kez daha belirtmek istiyorum.

İpek Kumcuoğlu

ÖZGEÇMİŞ

İpek KUMCUOĞLU

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans 2006 Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, İletişim Bölümü
Lise 2000 Selma Yiğitalp Lisesi, İzmir

Alınan Burs ve Ödüller

2009 Güz Dönemi(6 ay), Erasmus LLP Programı, Università Degli Studi Di Foggia,
Facoltà di Economia, İtalya

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: İzmir, 20 Nisan 1983 **Cinsiyet:** Kadın **Yabancı Dil:** İngilizce

KISALTMALAR LİSTESİ

ÇGD: Çağdaş Gazeteciler Derneği

BKÜK: Basın Konseyi Üyeler Kurulu

BKYK: Basın Konseyi Yüksek Kurulu'dur

TGC: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti

ÇGD: Çağdaş Gazeteciler Derneği

AEJ: Avrupa Gazeteciler Birliği

HABER-SEN: Türkiye Temsilciliği Basın Yayın ve İletişim Emekçileri Sendikası

TGS: Türkiye Gazeteciler Sendikası

AY: Anayasa

BİK: Basın İş Kanunu

SK: Sayılı Kanun

G-9 PLATFORMU: Gazeteci Örgütleri Platformu

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de medya sektöründe sendikacılığın temel sorunlarını tespit etmek ve bu bağlamda bazı çözüm önerileri sunmaktır. Bu nedenle öncelikle medya sektöründe mesleki örgütlenmenin ortaya çıkış ve gelişim dönemleri incelenmiş, daha sonra medya sektöründe sendikal örgütlenmenin karşılaştığı temel sorunlar ortaya konarak bu doğrultuda çözüm önerileri ele alınmıştır. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde medya sektöründe mesleki örgütlenmenin ortaya çıkışı ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, medya sektöründe sendikacılıkta karşılaşılan sorunların ortaya konarak çözüm yollarının anlaşılması bakımından öncelikle medya sektöründe mesleki örgütlenmenin üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede, ilk önce birinci kuşak medya kuruluşları olan gazetelerin ortaya çıkışı ve mesleki örgütlenmenin gazetelerin ortaya çıkışından yaklaşık seksen yıl sonra gerçekleşmesinin nedenleri ele alınmış, daha sonra medya sektöründe mesleki örgütlenme biçimleri ve özellikleri incelenmiştir. Bu bağlamda, ilk mesleki örgütler olma özelliği gösteren dernekler üzerinde durulmuş ve medya sektöründe sendikacılığa temel olması bakımından özellikleri ile birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra medya sektöründe sendikacılık tarihsel gelişimiyle birlikte ortaya konarak, Türkiye’deki ilk sendikal örgütlenme örnekleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın birinci bölümü, Türkiye’de kurulmuş medya sendikalarının sınıflandırılmasıyla sona ermektedir.

İkinci bölümde medya sektöründe sendikal örgütlenmenin sorunları üzerinde durulmuş ve bu sorunlar dikkate alınarak çeşitli çözüm yolları ortaya konmuştur. Bu çerçevede sendikal örgütlenmenin sorunlarının daha iyi anlaşılabilmesi bakımından ilk önce tüm sektörleri olduğu gibi, medya sektöründe de sendikal örgütlenmeyi etkileyen gelişmeler ve değişimler üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise sendikacılığa ilişkin genel sorunlara değinilerek bu bağlamda medya sektörü özelinde sendikal örgütlenme sorunları ele alınmıştır. Çalışmanın sonunda ise, medya sektöründe sendikal örgütlenmenin sorunlarına yönelik çözüm arayışları ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA SEKTÖRÜNDE MESLEKİ ÖRGÜTLENME VE SENDİKACILIK

1. MEDYA SEKTÖRÜNDE MESLEKİ ÖRGÜTLENMENİN ORTAYA ÇIKIŞI

Türkiye’de medya sektöründe sendikacılıkta karşılaşılan sorunların saptanarak çözümler üretilmesi için, öncelikle bu sektördeki mesleki örgütlenmenin ortaya çıkışını hazırlayan koşulların bilinmesi gerekir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde medyanın bir sektör haline gelmesinde önemli bir payı olan, birinci kuşak medya kuruluşları olarak gazetelerin ortaya çıkışı ile bu kuruluşlardaki mesleki örgütlenmenin nitelikleri üzerinde durulacaktır.

1.1. Birinci Kuşak Medya Kuruluşlarının Ortaya Çıkışı

Türkiye’de yayınlanan ilk süreli yayın Fransa Elçiliği’ndeki matbaada basılan Bulletin de Neuvelled’dir (1795). Fransız Elçiliğinin organı olarak çıkan bu bülten, “doğuda yerleşmiş Fransızlara kendi ülkelerinin sorunları hakkında bilgi vermek, Türklere de Avrupa’yı ilgilendiren çıkar konularını tanıtmak” amacıyla yayımlanmıştır. Daha sonra bunları, yine elçilikçe 1796 yılında çıkarılan Gazete Française de Constantinople ve İzmir’de çıkarılan çeşitli gazeteler izlemiştir. Türkçe ilk gazete ise 1 Kasım 1831 yılında devlet tarafından çıkarılan Takvim-i Vekayi’dir¹.

Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından ve Rusya ile yapılan Edirne Antlaşması’ndan sonra Sultan II. Mahmut tarafından ıslahat meclisleri toplanmaya başlanmıştır. Bu meclislerde gazete çıkarma fikrine varılmış ancak bunun için bir süre beklenmesine karar verilmiştir. Daha sonra Hattı Hümayun’la gazetenin çıkarılması fikri uygulamaya geçirilmiş ve gazetenin ismi bizzat padişah tarafından belirlenmiştir².

¹ Zakir Avşar, **Düzenleme ve Uygulamalarla Medyada Denetim**, (Ankara: Piramit Ya., 2005), s. 259.

² Orhan Koloğlu, **Takvim-i Vekayi, Türk Basımında 150 Yıl, 1831-1981**, (Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Ya., 1981), s. 2.

Takvim-i Vekayi gazetesi, Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısı göz önüne alınarak Farsça, Arapça, Fransızca, Ermenice ve Rumca olarak çıkartılmaya başlanmıştır. Başlangıçta iç ve dış haberlere, askerlik, bilim, ticaret konularına yer veren Takvim-i Vekayi, 1860'dan sonra yalnızca resmi gazete olarak çıkarılmıştır.

İlk özel Türkçe gazete ise William Churchill tarafından 1840'da çıkarılan Ceride-i Havadis'tir. Ceride-i Havadis'ten yirmi yıl sonra 21 Ekim 1860'da Agah Efendi tarafından yayınlanmaya başlanan Tercüman-ı Ahval özel teşebbüsün çıkardığı ilk Türk gazetesidir. Tercüman-ı Ahval'in çıkışını 1862'de Şinasi'nin kurduğu Tasvir-i Efkar izlemiş ve basın giderek gelişmeye ve Türk halkına kendini benimsetmeye başlamıştır³.

1.2. Birinci Kuşak Medya Kuruluşlarında Mesleki Örgütlenme ve Özellikleri

Gerek devletin ve gerekse özel teşebbüsün çıkardığı gazeteler, medyanın gelişmesi ve medyanın bir örgütlenme biçimi ortaya koyabilmesi açısından yeterli olamamış ve ilk mesleki örgütlenmeler ilk Türk gazetelerinin çıkış tarihinden yaklaşık seksen yıl sonra mümkün olabilmıştır⁴. Mesleki örgütlenmenin bu denli geç gelişmesinin en büyük nedenleri “gazetelerin yetersizliği”, “gazeteciliğin profesyonel bir meslek niteliğinde olmayışı”, “sosyal ve siyasal koşulların yetersizliği” ve “mesleki örgütlenmenin basın özgürlüğü açısından tehlikeli görülmesi” biçiminde sıralanabilir.

Gerekli teknolojik altyapının oldukça yetersiz oluşu ve dağıtım güçlükleri gazetelerin o dönemde biçim, içerik ve işlev açısından zayıf kalmasına yol açmıştır. Ayrıca okur-yazar oranının düşük olması, halkın gazete okuyamamasına ve halk ile yazarlar arasında güçlü bir ilişki kurulamamasına neden olmuştur. Halkın o dönemde gazete okumayı bir alışkanlık haline getirmesi ve buna ihtiyaç duyması da dönem

³ Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1982), s. 185.

⁴ Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü**, (Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 1990), s. 14.

koşulları bakımından mümkün değildir. Böyle olunca da yeni gazetelerin kurulması ve dolayısıyla örgütlenmenin gelişmesi uzun yıllar almıştır⁵.

Gazeteciliğin bir meslek grubunu geçindirecek derecede kazançlı bir iş olmaması da, medya sektöründe mesleki örgütlenmenin gelişimini geciktirmiştir. Gazeteciler, o dönemde, gazeteye yazı yazmanın yanında başka işlerle de ilgilenmekte ve asıl geçim kaynaklarını da bu işler oluşturmaktaydı. Gazete yazarlarının geçimlerini sağlayabilmek için aynı zamanda başka işlerde de çalışmaları, gazetecilik mesleğine yeteri kadar yoğunlaşmalarını engellemiştir⁶.

Yine dönemin sosyal ve siyasal koşulları da, medya sektöründe mesleki örgütlenmenin gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin katı mutlakiyetçi yönetim yapısı ile birlikte toplum yapısının çözülmeye başladığı bu dönemde devletin müdahalesi medyaya da yansımaya başlamıştır. Yeni ortaya çıkmış bir mesleğin düzenli bir şekilde örgütlenmesi, bazı meslek ilkeleri belirleyip yazılı hale getirmesi o dönemin koşulları içinde oldukça zordu. Ayrıca devletin Batı biçiminde cemiyet ve derneklere olumsuz bakması da örgütlenmenin o dönemde gerçekleşmemesinin nedenleri arasında sayılabilir⁷.

Gazetecilerin mesleki örgütlenmelerinin diğer meslek gruplarıyla karşılaştırıldığında, oldukça yeni olmasının nedenlerinden bir diğeri ise, 20. Yüzyılın başlarına kadar mesleki örgütlenmenin basın özgürlüğü açısından tehlikeli görülmesidir. Ancak yaşanan deneyimler, gazetecilerin örgütlenmelerinin basın özgürlüğü açısından tehlike oluşturmadığını; aksine batı demokrasisi düzeniyle yönetilen ülkelerde iktidarlar karşısında ve çeşitli baskı gruplarına karşı ortak direnç gösterilmesini sağlayan araçlar olarak, gazeteci meslek örgütlerinin basın özgürlüğünün sağlanmasında önemli roller üstlendiklerini ortaya koymuştur⁸.

⁵ Avşar, **a.g.e.**, s. 260.

⁶ Abdülrezak Altun, **Türkiye'de Gazetecilik ve Gazeteciler**. (Ankara:ÇGD Ya., 1995), s. 69.

⁷ Mahmut İhsan Özgen, **Basın Ahlak Kuralları ve Yasalar**. (İstanbul: Kardeşler Basımevi, 1988).s.132; Altun,**a.g.e.**, s. 69.

⁸ Sulhi Dönmezer, **Basın Hukuku**. (İstanbul: S. Garan Mat., 1968), s.295-297.

2. MEDYADA MESLEKİ ÖRGÜTLENME TÜRLERİ VE ÖZELLİKLERİ

Medyada örgütlenme değişik açılardan ele alınabilir. Medya çalışanlarının ve işverenlerin kendi seçenekleri ile örgütlenmeleri yanında, basının kendi kendisini denetimini sağlayıcı örgütlenmeler de söz konusu olabilir. Ayrıca, Türkiye’de uygulanmamakla beraber, bazı ülkelerde basın mesleğinde faaliyet gösterilebilmesi belirli ve zorunlu olarak kurulmuş örgütlere üye olmak koşuluna bağlanabilmektedir. Bu örgütlenme türleri “zorunlu örgütlenme” ve “ihtiyarî örgütlenme” olarak üç ana başlıkta toplanabilir.

2.1. Zorunlu Örgütlenme

Medyada bir mesleki örgütlenme sistemi olan zorunlu örgütlenmeyi, hem dünyadaki genel uygulamaları ve hem de Türkiye uygulaması bakımından iki başlık altında inceleyebilmek mümkündür:

2.1.1 Genel Olarak

Zorunlu örgütlenme, gazetecilik yapabilmenin "*resmi ve zorunlu örgütlenme*" ile olanak kazanabildiği bir örgütlenme sistemidir. Bir kanun hükmü uyarınca kurulan, yetkilerini, üyelerinin gücünden değil kanundan alan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlar ve meslek odaları, zorunlu örgütlenme modeli ile oluşturulmuş mesleki kuruluşlardır. Mesleki örgütlenme bakımından bu sistemin tercih edildiği ülkelerde, gazetecilik mesleğinin yürütülebilmesi, söz konusu mesleki kuruluşlara üye olmak koşuluna bağlıdır⁹. Bazı ülkelerin sistemlerinde, “*gazetecilikle ilgili kuruluşlar*”, barolar gibi kamu kuruluşu olarak oluşturulmuş ve basın mesleğinde çalışabilmek, bu kuruluşlara üye olmak koşuluna bağlanmıştır. Basın kuruluşları, basın faaliyetinde bulunulabilmesi için üye olunması zorunlu, resmi kuruluşlar olarak sistemleştirilince, bu kuruluşlar tarafından üyelikten atılmak da, basın mesleğinde çalışma hakkını kaybetmek

⁹ M. Kemal Öke, **Gazeteci: Türkiye’de Basın Çalışanları Üzerine Bir İnceleme**, (Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Ya., 1994), s.790-794; Feyyaz Gölcüklü, **Haberleşme Hukuku**. (Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Ya., 1970), s. 204.

anlamına gelmektedir. Kuruluş, üyeleri hakkında disiplin cezası verebilmekte ve çalışmalarını belirli koşullara bağlayabilmektedir.

Zorunlu örgütlenme sistemi, özellikle otoriter rejimlerde uygulanan bir örgütlenme sistemidir. Böyle olmakla birlikte, zorunlu örgütlenmenin bazı demokratik rejimlerde uygulandığı da görülmektedir. Söz konusu sistemin otoriter rejim olarak uygulandığı ülkelere, İtalya örnek verilebilir. Nitekim İtalya’da Mussoluni döneminde iktidar partisine üye olmayanların, gazetecilik mesleği yapabilmeleri mümkün değildi. Gazetecilik mesleği yapanların da, bu hakkı elde edebilmeleri, “*basın mesleğinde çalışanlar listesi*”ne kaydolmalarına bağlıdır. Bu listeye kaydolmak, belirli yerlerde kurulan “*Gazeteciler Örgütü*”ne üye olmakla mümkündür. Daha sonraları “*örgüt*”, “*sendika*” durumuna getirilmiştir. Faşist sendikacılık sistemi içinde ancak tek sendika söz konusu olmakta ve bu sendikaya kaydolabilmek koşulları da, hakkın sınırlandırılması yoluyla devlet tarafından saptanmaktadır. Sendikaya üye olunmadan meslek ifa edilemediği ve sendikaya üyelik hakkının koşulları da siyasi iktidar tarafından saptandığı için, iktidar istemediği kişilerin gazetecilik yapabilmesi olanaklarını yok edebilmiştir. Genellikle, sendikaya üye olabilmek, Faşizm yanlısı partiye üye olmak koşuluna bağlanmış ve böylece faşist partisi üyesi olmayanların, gazetecilik yapabilmesi engellenmiştir. Sistemi oluşturan 3.4.1926 tarihli ve 384 sayılı Kanun niteliğinde kararname, basın kuruluşları ile ilgili düzenlemelerinde, gazetecilerin her an için üyelik niteliklerini kaybetme ve dolayısıyla mesleklerini yapamama olanaklarını da sağlamıştır. İtalyan faşist rejimi içindeki sistemin Alman Nazi Devlet sistemi açısından da benzer bir biçimde geçerliliği söz konusudur.¹⁰

Sovyet Rusya ve diğer sosyalist düzenler açısından da siyasi iktidar “*işçi sınıfının*” olduğu ve tüm toplumsal ve siyasi düzen “*işçi sınıfının çıkarlarına*” uygun bir yapıya ulaşmak zorunda bulunduğu için, basın özgürlüğü de, ancak işçi sınıfı ideolojisine uygunluğu ölçüsünde kabul edilmektedir. Bu nedenle Sovyet Rusya’da “*Devlet Basını*” sistemi kabul edilmiştir. Devlet basınında çalışan gazeteci de, bir devlet memuru olarak belirli bir örgütsel yapının içine girmektedir. Bu yapı içinde kalabilmesi

¹⁰ Çetin Özek, **Türk Basın Hukuku**. No:53, (İstanbul: İ.Ü.H.F Ya., 1978), s. 793.

de, ancak işçi sınıfı ideolojisinden yana tutumunu sürdürdüğü sürece söz konusu olabilecektir.

Kanunla kurulan kuruluşlara üye olanlar alınan kararlara uymak zorundadırlar bu yüzden de bu kuruluşların yaptırım güçleri ve etkinlikleri çok daha fazladır. Özellikle basın ahlak kurallarının pek ciddiye alınmadığı, basın özgürlüğünün çok fazla istismar edildiği ve basın mensuplarının bunu önleme yolunda bir girişimde bulunmadıkları ülkelerde bu kuruluşların etkili olabilme şansı daha fazladır¹¹. Ancak basın diğer mesleklere benzemediği ve demokratik sistem içindeki kamu görevini gereği şekilde yerine getirebilmesi için siyasi iktidarların baskısından uzak kalması gerektiğinden, kanuna dayanarak kurulan kuruluşların basının özgürlüğünü kısıtlayıcı etkileri vardır¹².

Basın mesleğinde çalışabilmenin, “*resmi ve zorunlu örgütlenme*” ile olanak kazanması sistemi demokratik sistemler içinde dahi uygulanabilmektedir. Bu konuda da, İtalyan sistemini örnek gösterebiliriz. Gerçekten, 3 Şubat 1963 tarihli ve 69 sayılı “*gazetecilik mesleğinin düzenlenmesi*” ile ilgili Kanun, basın mesleğinde çalışma hakkının, belirli “*basın kuruluşlarına*” üye olmaya bağlı bulunduğunu belirtmiş ve üyelik koşullarıyla, basın kuruluşlarının oluşturulması sistemini kurmuştur. Söz konusu yasalar, “*Bölgesel*”, “*Bölgeler arası*” ve “*Ulusal Basın Örgütü*” oluşturmuştur. Bir kişinin gazetecilik yapabilmesi, belirtilen örgüte kayıtlı bulunmasına bağlıdır ve bu şekilde “*Gazeteciler Levhası*” belirlenmektedir. Yerine göre, disiplin cezası olarak, kişinin, gazeteciler levhasından geçici veya devamlı olarak çıkartılması olanağı dahi mevcuttur. Bu örgütleri kuran yasalar, kimlerin gazetecilik mesleğine girebileceğini ve hangi hallerde çıkartılacağını belirtmektedir¹³.

¹¹ Avşar, **a.g.e.**, s. 83.

¹² Sulhi Dönmezer, “Basında Oto-kontrol”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, sayı:1-4, (1969), s. 6.

¹³ Özek, **a.g.e.**, s. 794.

2.1.2. Türkiye Uygulaması: Basın Birliği

Ülkemizde zorunlu örgütlenme biçimine ve devletin basını denetimi altına alma çabalarına verilebilecek tek örnek, Türk Basın Birliği denemesidir. Tek Parti döneminde gerçekleştirilen bu deneme dışında, Türkiye’de zorunlu örgütlenmeden söz edebilmek mümkün değildir.

Basın Birliği’nin kuruluşu, görev ve yetkileri, çalışma yöntemi ve sona erme nedenleri şu şekilde sıralanarak açıklanabilir:

2.1.2.1. Kuruluşu

1935 yılında ilk kez Türk basınının sorunlarını ele almak amacıyla “*Basın Kurultayı*” toplanmıştır. Bu kurultayın sonucu olarak Haziran 1938 yılında çıkartılan özel bir kanunla Basın Birliği kurulmuştur. 35 maddeden oluşan 3511 sayılı Basın Birliği Kanunu, 14 Temmuz 1938 yılında Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Basın Birliği’nin kurulduğu tarihten itibaren dünya çapındaki genel siyasi değişimler, Türkiye’yi de özgürlükler konusunda kısıtlayıcı olmaya zorlamıştır. 1939 yılında 2. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla, Türkiye bir taraftan savaş dışında kalmak için mücadele ederken, bir taraftan da basına sıkı bir denetim uygulamaya başlamıştır. Böyle bir ortamda Türk Basın Birliği hükümetin basını kontrol altında tutmak için kullanıldığı en önemli araç olmuştur¹⁴. Bu yönüyle zorunlu bir basın kuruluşu olarak kurulan Basın Birliği’nin, basının kendi kendini denetimi konusunda veya gazetecilerin bağımsız ve özgür çalışmasını sağlayabilecek bir kuruluş olmaktan çok, hükümetin, basın ve yayın organları ve dolayısıyla basın mensupları üstünde “*tek yönlü propaganda ve baskı yöntemi*” kurabilmek ve sürdürebilmek isteğinden kaynaklanan bir girişim olduğunu söyleyebilmek mümkündür¹⁵.

¹⁴ Altun, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁵ Özgen, **a.g.e.**, s. 133.

2.1.2.2. Görev ve Yetkileri

Basın Birliği'nin yasal dayanağı olan Basın Birliği Kanunu'nun 1. maddesinde, “*Türkiye’de çıkan gazete ve mecmuaların sahipleriyle bunların ve Türk istihbarat ajanslarının yazı, haber, resim, fotoğraf ve tashih işlerinde ücretle, devamlı ve muntazam surette çalışarak bu işi kendine meslek edinen kimselerden mürekkep olmak ve hükmi şahsiyete haiz bulunmak üzere Türk Basın Birliği adı ile birlik teşkil olunduğu*”; 2. maddesinde ise, “*Birinci maddede sayılan ve birliğin kanuni üyelerini oluşturan kişilerin birlik dışında gazetecilik mesleğini icra edemeyeceği*” hüküm altına alınmıştır.

Ayrıca söz konusu Kanun hükmüne göre, bir gazete ve derginin yayına başlamasından itibaren en çok bir ay içinde bu gazete ve derginin sahipleriyle burada çalışanlar birliğe yazılmak zorundaydılar. Bu zorunluluğa uymayanlar, birliğe kaydoluncaya kadar, o yerin en büyük mülki amirinin emri ile meslekten menedilebilirlerdi. Bu maddeye göre birliğe üye olmak için mıntika idare heyetlerinin vereceği kararın merkez idare heyetince kabul edilmesi gerekiyordu.

Yukarıda değinilen madde hükümlerinden de anlaşılabilceği üzere Basın Birliği Kanunu'na göre, bir kişinin gazetecilik yapabilmesi için Birliğe üye olması, üyelik başvurusu kabul edilmezse İçişleri Bakanlığı'na müracaat etmesi gerekliydi. Dolayısıyla Basın Birliği Kanunu'na göre, hükümetten izinsiz gazetecilik yapılabilmesi mümkün değildi. Bu bakımdan Birliğin kuruluş amacının denetim ve kontrol altına alınmış bir basın meydana getirmek olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

2.1.2.3. Çalışma Yöntemi

Basın Birliği; Umumi Kongre, Mıntika Kongreleri, Merkez İdare Heyeti, Mıntika İdare Heyeti, Yüksek Haysiyet Divanı ve Mıntika Haysiyet Divanı'ndan oluşmaktaydı.

Basın Birliği Kanunu'nun 8. maddesine göre, Birliğin Merkez İdare Heyeti dışında, İçişleri Bakanlığı da genel kongrenin olağanüstü toplanmasını isteyebilmektedir. Yine aynı maddeye göre, hükümet tarafından istenebilecek herhangi bir konunun gündeme alınması ve görüşülmesi de zorunluydu.

Birliğin organlarından biri olan Haysiyet Divanları, Basın Birliği üyeleri arasında çıkacak kişisel anlaşmazlıklarla, meslek onur ve şerefine aykırı bulunan hareketleri olduğu iddia edilen birlik üyelerinin durumlarını araştırıp gerekli kararları vermek üzere kurulmuştu. Mıntika haysiyet divanları ihtar, açık ihtar ve bir aya kadar meslekten men etme ve birlikten çıkarma cezası verebilmektedir¹⁶.

2.1.2.4. Sona Erme Nedenleri

Basın Birliği 1946 yılı Haziran ayında yayınlanan bir kanunla sona erdirilmiştir. Kuşkusuz bu kanunun yayınlanmasında, 2. Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyada çok hızlı değişimleri ve dönüşümleri beraberinde getiren demokratik gelişmeler etkili olmuştur.

2. Dünya Savaşı sona erince İnsan Hakları Bildirisi ve Birleşmiş Milletlerin kurulması ile Türkiye'de demokratik bir ortama girilmiş, faşizmden esinlenilerek kurulmuş örgütlerin dağıtılması istenmiştir. Bunun üzerine başbakan Şükrü Saracoğlu, yabancı ülkelerdeki basın örgütlerini incelemek için Hüseyin Cahit Yalçın'ı Avrupa'ya göndermiş, o da dönüşte verdiği raporda dışarıda bizim Basın Birliği'ne benzer bir örgütün bulunmadığını belirtmiş ve bunun üzerine birlik, 1946 Haziran'ında yayınlanan bir kanunla dağıtılmıştır¹⁷.

2.2. İhtiyarî Örgütlenme

Diğer mesleki örgütlenme sistemleri gibi, ihtiyarî örgütlenme sistemini de, hem dünyadaki genel uygulamalar ve hem de Türkiye uygulaması bakımından iki başlık altında inceleyebilmek mümkündür:

¹⁶ Avşar, a.g.e., s. 267.

¹⁷ Topuz, a.g.e., s. 196.

2.2.1. Genel Olarak

Genel olarak ihtiyarî örgütlenme, gazetecilik yapabilmek için mesleki örgütlere üye olmanın yasal olarak zorunlu görülmediği, zorunlu örgütlenme sisteminin aksine demokratik rejimlerde uygulama alanı bulan bir örgütlenme sistemidir¹⁸.

İhtiyari örgütler, hiçbir zorunluluk olmadan isteğe bağlı olarak kuruldukları için yetkileri, kuruluş üyelerince kolaylıkla kabul edilmekte ve medya çalışanları bu örgütleri tepeden inme, kendileri dışında oluşturulmuş kuruluşlar olarak görmemektedirler. Bu nedenle ihtiyari örgütlenme biçiminin medyanın içinde olması gereken özgür ve bağımsız ortama daha uygun olduğu ve ihtiyari örgütlerin medya çalışanları üzerindeki manevi otoritesinin çok güçlü olduğu söylenebilir. Gerçekten de zorunlu örgütlenmenin aksine ihtiyari örgütlenme baskı sonucu olarak değil doğal bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır¹⁹.

İhtiyari örgütlenme biçiminin başarılı olabilmesinin en önemli koşulu, tüm medya tarafından kabul görmüş olması, saygınlık kazanabilmesi ve kamuoyunun desteğini alabilmesidir. İhtiyari örgütlenme ne kadar kapsayıcı olursa o kadar kalıcı ve başarılı olur²⁰.

Genel olarak medya kuruluşlarının mesleki örgütlenmesi, ihtiyarî örgütlenme sistemine dayalı olup, bu sisteme dayalı olarak oluşturulan iki tür mesleki örgüt vardır. Bunlar, dernekler ve sendikalaradır.

2.2.1.1. Dernekler

Medya sektöründe çalışanlar, diğer sektörlerde çalışanlardan farklı olarak sendikalardan daha çok dernek sistemi içerisinde örgütlenmektedir. Bütün dünyada, medya mensuplarının dernekler içinde gruplaşarak, medyanın kamuoyu yaratma ve baskı grubu oluşturma konusuna yöneldikleri görülmektedir. Dernekler, çalışma yaşamı

¹⁸ Özek, **a.g.e.**, s.782.

¹⁹ Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 203.

²⁰ Avşar, **a.g.e.**, s. 82.

içinde etkin bir rol oynama amacıyla değildir. Daha çok mesleğin sorunlarını ortaya koymak ve çözüm yolları üretmek gibi bir amaç taşımaktadırlar²¹.

Medya derneklerine üye olmanın, gazetecilik mesleğinin yürütülebilmesi için zorunlu görülmediği sistemlerde, bu dernekler ihtiyari örgütlenme çerçevesinde kurulduğu için, yasal ve resmi bir özel sisteme göre oluşturulmamaktadır. Buna rağmen, bu derneklerin, zaman zaman tüm medyayı temsil eden bir ağırlık kazandıkları kamuoyunu ve siyasal iktidarı etkiledikleri görülmektedir.

Derneklerin örgütlenme yapıları incelendiğinde, iki tür dernek örgütlenmesinin varlığından söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, “*toparlayıcı dernekler*”; ikincisi ise “*uzman dernekleri*”dir.

Toparlayıcı dernekler, gazeteciliğin türü bakımından bir ayırım yapılmaksızın tüm gazetecilerin örgütlenebildiği derneklerdir. Bu derneklerin ana amacı, medya kuruluşlarında çalışan gazetecileri bir araya toplamak, meslekî ve sosyal haklarını korumak, geliştirmek ve gelişmesine yardımcı olmak, gazetecilik mesleğinin zorunlu kıldığı hak ve özgürlüklerin savunulması ve genişletilmesi yolunda çalışmalar yapmak ve dayanışmayı güçlendirmektedir²².

Uzman dernekleri belirli uzmanlık alanlarında çalışan medya mensuplarını bir araya getirmeyi amaçlayan derneklerdir. Uzman dernekleri, toparlayıcı dernekler kadar geniş kapsamlı değildir. Bu derneklere, medya çalışanları uzmanlık alanlarına ya da görev yaptıkları alanlara göre, -haber kameramanları derneği, ekonomi muhabirleri derneği, spor yazarları derneği gibi- üye olabilmektedirler²³.

²¹ Nuray Gökçek Karaca, **Türkiye’de Basın Çalışanlarının İş İlişkileri ve Sorunları**. (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ya., 2004), s. 173.

²² Topuz, **a.g.e.**, s.195-200; Haluk Besen, **Türkiye’de Gazetecilik, Gazeteler, Gazeteciler**. , (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 1997), s. 63-142.

²³ Karaca, **a.g.e.**, s. 173.

2.2.1.2. Sendikalar

Günümüzün en çok sermaye gerektiren ve en büyük sektörlerinden biri haline gelen medya sektörü ile diğer sektörler arasında uğraşı alanları bakımından, başka bir deyişle yapılan işin niteliği bakımından ciddi farklılıklar söz konusu olsa da, emek-sermaye ilişkisinin varlığı bakımından bir farklılık söz konusu değildir. Bu nedenle diğer sektörler gibi, medya sektöründe de ilk akla gelen ihtiyari örgütlenme türü sendikalardır.

2.2.2. Türkiye Uygulaması

Türkiye'de de medya çalışanlarının mesleki örgütlenmesi, ihtiyarî örgütlenme sistemine dayalı olup, gazetecilik mesleğinin yürütülebilmesi mesleki örgütlere üye olmak koşuluna bağlı değildir. Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de gazetecilerin ihtiyari örgütlenme sistemine dayalı olarak dernekler ve sendikalar şeklinde örgütlendikleri görülmektedir.

2.2.2.1. Dernekler

Dernekler Kanunu'na göre dernek, kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır (Mad.2).

Dernekler, Türkiye'de medyanın örgütlenme girişimlerinin ilk örnekleridir. Türkiye'deki derneklerin yapısı zorunlu örgütlenme biçiminde olmadığı için mesleği yapabilmek bu derneklere üye olmaya bağlı değildir. İhtiyari örgütlenme biçiminde oluşturulan derneklere üyelik gönüllü olarak yapılabilmektedir²⁴.

Medya sektöründe dernek çatısı altında örgütlenme, özellikle 1970 ve 1980 yılları arasında etkin bir hale gelmiştir. Bu dönemde gerginlik ve çatışmaların artması,

²⁴ Karaca, **a.g.e.**, s. 173.

diğer sektörlerde olduğu gibi medya sektöründe de örgütlenme ve bu yolla hak arama mücadelesi çabalarını arttırmıştır²⁵.

Türkiye’de medyada ilk örgütlenme çabaları, 1908’de 2. Meşrutiyet’in ilanından sonra görülmeye başlanmıştır²⁶. Meşrutiyetle birlikte siyasal baskıların azalması, mesleki örgütlenmelerin ortaya çıkışı açısından uygun bir ortam yaratmıştır. Bu ortam ışığında, medya sektöründe çalışanların haklarını korumak ve birlikte hareket edebilmek için mesleki örgütler kurmaya yönelik gazeteciler hemen 2. Meşrutiyet’in ilanını takip eden gün, Mürettibini Osmaniye Cemiyeti adında bir örgüt kurmaya karar vermişlerdir. Bu örgütün tüzüğünü hazırlamışlarsa da, cemiyetin kongresinin toplanamaması nedeniyle bu dernek kurulamamıştır²⁷. Böylece ilk medyada örgütlenme girişimi, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Mürettibini Osmaniye Cemiyeti girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, 1917 yılında bir basın derneğinin Almanya’ya davet edilmesi üzerine, mesleki örgütlenmenin gerekli olduğu düşünülerek Osmanlı Matbuat Cemiyeti adında yeni bir derneğin kurulmasına karar verilmiştir. Her ne kadar örgütlenme fikri ilk olarak Mürettibini Osmaniye Cemiyeti ile başlamışsa da, derneğin kurulamadan dağılması nedeniyle Türkiye’de kurulan ilk medya örgütünün Osmanlı Matbuat Cemiyeti olduğu kabul edilir.

Osmanlı Matbuat Cemiyeti’nin bu dönemdeki en belirgin etkinliği, Almanya’dan Türk gazeteleri için getirilen kâğıtların dağıtımına aracılık etmek ve ülkenin basın mensupları ve aydınlarının toplanabileceği bir Matbuat kulübü kurulmasını kararlaştırmak olmuştur²⁸.

Osmanlı Matbuat Cemiyeti savaş yıllarında ve mütareke döneminde her yıl kongresini düzenlemiş ve mesleki konuları tartışmıştır. Bu gelişme dönemleri içinde,

²⁵ Altun, **a.g.e.**, s. 76.

²⁶ Altun, **a.g.e.**, s.70.

²⁷ Hıfzı Topuz, **100 Soruda Başlangıçta Günümüze Türk Basın Tarihi**. (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996), s. 195; Semra Atılgan, **Türk Basın Sendikacılığında Gazetecilerin Yasal Hakları**, (Ankara: Bas-Haş Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Ya., 2001), s. 37.

²⁸ Avşar, **a.g.e.**, s. 263.

derneğin adında bazı değişiklikler olmuştur. 1920’de derneğin adı “*Türk Matbuat Cemiyeti*”ne, 1923’ten sonra “*Matbuat Cemiyeti*”ne, 1930’da “*İstanbul Matbuat Cemiyeti*”ne ve 1935 yılında da Atatürk’ün isteği ile “*Basın Kurumu*”na çevrilmiştir²⁹. Basın Kurumu da, Türk Basın Birliğine katılmak üzere 11 Haziran 1935 tarihli kongre kararıyla kendini feshetmiştir. Osmanlı Matbuat Cemiyeti’nden sonra pek çok dernek kurulmuş ancak birçoğu kapanmıştır. Bu dernekler kuruluş yılları itibarıyla şu şekilde sıralanarak açıklanabilir:

- **Türk Gazeteciler Birliği:** Türkiye Gazeteciler Birliği, 17 Şubat 1930’da Ankara’da kurulmuştur. Ancak bu dernek uzun ömürlü olmamış ve 1935’te dağılmıştır.
- **Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC)**³⁰: TGC, 10 Haziran 1946’da Sedat Simavi başkanlığında kurulmuş, günümüzde de etkin olan bir meslek örgütüdür. Bu derneğin başkanlığını günümüzde Orhan Erinç yürütmektedir.
- **Basın Birliği Derneği:** Basın Birliği Derneği, uzun süre basın kurumuna başkanlık etmiş olan Hakkı Tarık Us tarafından 1946 yılında TGC’ye alternatif olarak kurulan bir dernektir.
- **İstanbul Gazeteciler Cemiyeti**³¹: 1946 yılında fikir işçileri tarafından kurulan İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, tek parti dönemindeki baskılara karşı bir tepki olarak doğmuş ve gazetecilerin sosyal hakları yönünde çaba harcamıştır. O dönemde gazetecilerin düşük ücretlerle ve güvencesiz olarak çalıştırılmaları cemiyetin örgütlenmesinde etkili olmuştur. Daha sonra cemiyet 1952 yılında kurulan İstanbul Gazeteciler Sendikasına katılmıştır.
- **Ankara Gazeteciler Cemiyeti**³²: İstanbul’da Gazeteciler Cemiyeti’nin kurulması ile Ankaralı gazeteciler de Temmuz 1946 yılında Ankara Gazeteciler Cemiyeti’ni kurmuşlardır.
- **Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD)**³³: ÇGD, Ankaralı gazeteciler arasında siyasal ve mesleki dayanışmayı geliştirmek amacıyla 1978 yılında Ankara’da

²⁹ Topuz, **a.g.e.**, s.195.

³⁰ TGC hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.tgc.org.tr>.

³¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Atilla Özsever, **Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci**. (Ankara: İmge Kitabevi, 2004), s. 75.

³² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Topuz, **a.g.e.**, s. 197, 198.

³³ ÇGD hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.cgd.org.tr>.

kurulmuş bir dernektir. İstanbul, İzmir, Bursa, Antalya ve Eskişehir’de şubeler açan dernek, kısa zamanda üyelerinin sayısını 2 bine ulaştırmış, halen aktif bir dernektir.

Bu derneklerden günümüzde Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) ve Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD) hala faaliyetini sürdürmektedir.

Medyanın dernekleşme faaliyetleri ilk önce İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde başlamıştır. Fakat daha sonra bu durum yavaş yavaş Anadolu’ya doğru yayılmıştır. İlan ve reklam kaynaklarındaki artış ulusal medya organlarının yanı sıra yerel medya organlarının da artmasına neden olmuştur. Yerel gazetelerin yanında ulusal yayın organlarının bölge ve kent temsilcilikleri kurması ve bölgelere özel ekler çıkarması yerel medyanın ve çalışanlarının etkinliğini arttırmıştır.

Yerel medyanın güçlenmesiyle medyanın dernekleşme faaliyetleri yerel medya içinde de görülmüştür. Bu çerçevede Türkiye’nin çeşitli il ve bölgelerinde faaliyet gösteren pek çok dernek var olmuştur³⁴.

Türkiye’de de derneklerin örgütlenme yapıları incelendiğinde, toparlayıcı dernek niteliğinde belli başlı iki dernek bulunduğu görülmektedir. Bunlar, TGC ve ÇGD’dir. Uzman derneği niteliğinde ise, Parlamento Muhabirleri Derneği, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Muhabirleri Derneği, Adliye Muhabirleri Derneği, Ekonomi Muhabirleri Derneği, Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği, Magazin Gazetecileri Derneği, Radyo-TV Muhabirleri Derneği, Belediye Muhabirleri Derneği ve Türkiye Spor Yazarları Derneği’nin faaliyette bulunduğu görülmektedir³⁵.

Türkiye’de de medya çalışanlarının mesleki örgütlenmesi bakımından yaşanan son bir gelişme de, G-9 Platformu’dur. Avrupa Gazeteciler Birliği (AEJ) Türkiye Temsilcisi Doğan Tılıç’ın girişimleriyle, Çağdaş Gazeteciler Cemiyeti, Diploması

³⁴ Altun, **a.g.e.**, s. 78-79.

³⁵ Topuz, **a.g.e.**, s. 195-200; Besen, **a.g.e.**, s. 63-142; **Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**, Cilt:1 (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ya., , 1996), s. 128; Hilmi Tutar, **21. Yüzyılda Türk Basını**, (Ankara: 1993), s. 132-133; İsa Kayacan, **Dünya’da ve Türkiye’de Gazetecilik, Basımımızın Anadolu Cephesi**, No:101, İka Dizisi:99, (Ankara: Ece Ya. 1996), s.380-383; Özek, **a.g.e.**, s.792; Karaca, **a.g.e.**, s.173.

Muhabirleri Derneği, Ekonomi Muhabirliği Derneği ve Parlamento Muhabirleri Derneği 2000 yılının başlarında bir araya gelerek, Ankara'daki meslek örgütleri arasında bir ortaklık geliştirmenin adımlarını atmışlardır. Platformun üyeleri arasında Avrupa Gazeteciler Birliği (AEJ), Türkiye Temsilciliği Basın Yayın ve İletişim Emekçileri Sendikası (Haber-Sen), Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD), Diplomasi Muhabirleri Derneği (DMD), Ekonomi Muhabirleri Derneği (EMD), Foto Muhabirleri Derneği (FMD), Parlamento Muhabirleri Derneği (PMD), Profesyonel Haber Kameramanları Derneği (PHKD), Turizm ve Çevre Gazetecileri Derneği (TURÇEV), Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) Ankara Temsilciliği ve Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) bulunmaktadır.

G-9 Platformu'nun amaçları arasında, gazetecilik örgütlerinin kendi alanlarındaki ilişkiyi geliştirmek, mesleki değerleri hep birlikte ve daha güçlü bir şekilde savunmak, gazetecilikte yaşanan güven ve saygı problemini çözerek mesleğin saygınlığını yükseltmek, karşılaşılan mesleki sorunlara ortak çözümler aramak, gazeteciler ve gazeteci örgütlerinin dağınık yapısından kurtulup güçlü bir mesleki örgütlenme çatısı altında birleşmeleri için çaba sarfetmek, bu çabaları yeni iletişim ortamı koşullarına uygun etkin bir sendikal örgütlenmeye odaklamak, basın özgürlüğü ve halkın haber alma hakkına hep birlikte sahip çıkmak ve gittikçe yok edilen özlük haklarını koruyup geliştirmek yer almaktadır.

G-9 Platformu, amaçlarına ulaşabilmek için gazetecilik örgütlerinin birbirlerinin kurumsal kimliklerine saygı duyarak, birbirleriyle ve diğer meslek örgütleriyle çatışma içine girmeden, ortak projeler ve etkinlikler gerçekleştirerek meslek ilkelerine dayalı kolektif bir bilinç geliştirip ortak hareket etmeyi hedeflemektedir. Medyanın tekelleşme sürecine karşı uluslar arası ilişki ve dayanışmayı geliştirici çalışmalar yapmaktadır³⁶.

³⁶ Hıfzı Topuz, **Basın Yayın Tarihi**, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003), s. 366.

2.2.2.2. Sendikalar

Dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de medya sektöründe mesleki örgütlenme bakımından akla gelen ilk ihtiyari örgütlenme modeli sendikalar, “*medya çalışanlarının yasal hak ve çıkarlarını elde etmek ve bu hakların sürekliliğinin oluşmasını sağlamak, ekonomik, sosyal, kültürel açılardan üyelerinin gelişmesine yardımcı olmak, yapılan işin niteliğine göre ortaya çıkan sorunlarla ilgilenmek ve üyelerinin örgütlenme ihtiyacını karşılamak üzere kurulan demokratik örgütler*”dir³⁷.

Zorunlu ve ihtiyari örgütlenme ayrımının dışında medyada denetim amacına dönük örgütlenmeler de vardır. Basının denetim ve eleştiriye gücü yeten bir araç olması, bir yandan kamusal yaşantıdaki kusurlu davranışları etkili biçimde sergileyebilme özelliğinden, diğer yandan da sahip bulunduğu uzmanlar aracılığı ile devlet mekanizması üstünde ve demokratik yaşam alanında adeta bilrkişilik yapabilme niteliğinden ileri gelmektedir. Bu özellikleri sayesinde basın, çağdaş özgürlükçü demokrasilerde “*kontrol gücü*” olarak faaliyet göstermekte ve tüm devlet mekanizmasını denetleyebilmektedir. Basının denetleme faaliyetini etkin biçimde yürütebilmesi için, bağımsız ve özgür olması, denetleyeceği diğer güçlerin engelleriyle karşılaşmaması zorunludur. Bu çeşit yabancı müdahalelere olanak vermemek için ise, basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasının önlenmesi ve basına yüklenen kamusal görevlerin sorumluluk bilinci ile yerine getirilmesinin sağlanması gerekmektedir. Bütün sorun, bunun nasıl gerçekleştirileceği, başka bir deyişle bir kontrol gücü durumunda bulunan basının kimin tarafından kontrol edileceğidir.

Basın özgürlüğünden yararlananların bu özgürlüğü kötüye kullanmaları halinde, devlet otoritesinin harekete geçerek, basın özgürlüğünü sınırlayıcı önlemler alması ve böylece kamu düzenindeki bozuklukları gidermek istemesi doğaldır. Siyasal otoritenin, çoğu zaman yozlaştırılarak bilinen bu girişimlerine fırsat tanımamak için, özgür basının bünyesine uygun başka bir denetim yöntemine başvurma zorunluluğu vardır³⁸. Bu denetim biçimi medyanın kendi kendini denetlemesi (öz denetim)

³⁷ Yağlı, a.g.e, s. 48.

³⁸ Gölcüklü, a.g.e., s. 201, 202.

yöntemidir. Bu yöntemin gerçekleştirilebilmesi ise, denetim amacına dönük örgütlenmeyi gerektirmektedir.

Siyasal iktidarların basın özgürlüğünü kısıtlayıcı müdahalelerini önlemek amacıyla basın, kendi içinde “*otokontrol*” denilen bir örgütlenme şekline gidebilir. Bununla, siyasal iktidarın medyayı engellemesi, medyanın kendi içinde sorunlarını çözümülemesi ve anayasal kurallara ve hakların niteliklerine uygun davranan bir medyanın oluşturulması sağlanmaktadır. Basın ahlâk yasaları bu amaçla yapılmış düzenlemeler olup, basın şeref divanları da bu amaca hizmet eden kuruluşlardır³⁹.

Siyasal sistemi yerleşmemiş, demokratik ilkelere uygun siyasal yaşamı toplumsal yapı ile kaynaşmamış toplumlarda, sık sık, medyanın düşünce açıklama özgürlüğünü kötüye kullandığı, kişi şeref ve haysiyetlerine saldırdığı ileri sürülerek, basın özgürlüğünün sınırlandırılmasına yönelindiği bir gerçektir. Siyasal iktidarlar, kendilerine karşı bir medyayı yaşatmamak eğilimine kapıldıklarında, genellikle basın özgürlüğünün kötüye kullanıldığını ileri sürerek, medyayı bazı haklarından yoksun bırakma çabası içine girerler. Medyanın, siyasal iktidarların özgürlüklerini kısıtlayıcı davranışlara girişmesini engellemek amacıyla, iktidara bu fırsatı verecek hareketleri kendi içlerinde önlemeye yönelik örgütlenmelerine “*otokontrol*” denilmektedir⁴⁰.

Bu şekilde, medya kendi içinde gerçekleştirdiği örgütlerle, kendi kendini denetlemekte, yaptırım uygulamakta, böylece görevini gereğince yerine getiren bir medyanın gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır. Medyaya tanınan hakların, bir ayrıcalık durumuna getirilmemesi ve fonksiyonel olması; medyanın asıl görevi olan gerçeğe uygun haber vermek yükümlülüğünün işlerlik kazanması “Basın Ahlak Yasaları”nı uygulayacak örgütlenmelerle gerçekleştirilmek istenir. Nitekim Birleşmiş Milletler çerçevesinde, tüm üye devletler için geçerli “*Uluslararası Basın Ahlak Yasası*” yapılması girişimi bu çabayı kanıtlar niteliktedir⁴¹.

³⁹ Soner Yağlı, “*Türk Yazılı Basınında Örgütlenme ve Basın Sendikalarının Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Yolları*.” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi SBE, 1996), s. 47.

⁴⁰ Özek, *a.g.e.*, s. 795.

⁴¹ Sulhi Dönmezer, *Basın ve Hukuku*. (İstanbul: İÜHF Ya., 1976), s. 344.

Medyanın kendi kendisini denetlemesi sistemi, devlet otoritesinin medyaya müdahalede bulunmasını önlemek ve kamuoyu karşısında saygınlığı olan bir medya yaratmak düşüncesinin ürünü olarak ortaya çıkmış ve ilk kez 1916 yılında İsveç'te uygulanmaya başlanmıştır. Fakat bu sistemin en başarılı örneği 1953 yılında kurulan İngiliz Basın Konseyi'dir. Bundan sonra, 1956'da Almanya'da, 1961'de Avusturya'da, 1962'de Güney Afrika Birliği'nde, 1963'de İsrail'de, 1964'de Güney Kore'de, 1965'de Hindistan'da ve 1968'de Gana'da Basın Konseyi kurulmuştur.

Bütün bu kuruluşların ortak özelliği, basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasını önlemek suretiyle, siyasal iktidarların basına müdahalesine fırsat vermemek amacına hizmet eden ve bizzat basın tarafından istenerek kurulan gönüllü kuruluşlar olmalarıdır. Buna karşılık, Nasyonal-Sosyalist Almanya'da ve Faşist İtalya'da ortaya çıkan "basın odaları" şeklindeki kuruluşlar, devlet otoritesinin isteği ile kanuna dayanarak kurulmuşlar ve siyasal iktidarın basın üstündeki vesayetini sağlamak amacını izlemişlerdir. Bu tür zorunlu kuruluşlarla, kendi kendini kontrol sisteminin medyanın özgürlüğünün yararına işlemesine olanak bulunmadığı açıktır.

Medyanın kendi kendisini denetlemesi sistemi, İsveç'te 1916 yılında uygulamaya konulduğu halde, ülkemiz bu sistem ile 1960'lı yıllardan sonra tanışmıştır. 27 Mayıs 1960 tarihinden sonraki gelişmeler, basının kendi kendini kontrolü gereksiniminin artmasını sağlamış ve İstanbul Gazeteciler Cemiyeti ve İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın girişimi ile 24 Temmuz 1960 günü "*Basın Şeref Divanı*" kurulmuştur⁴². Yine aynı tarihte, medyanın kendi kendisini denetlemek amacıyla 132 basın kuruluşu, hazırlanmış olan "*Basın Ahlak Yasası*"na uyma tahaddütünde bulunmuşlardır. Ancak bu sistem, Türkiye'de başarılı olamamış ve Basın Şeref Divanı her geçen gün etkinliğini kaybetmiş ve 1986 yılında medyanın kendi kendini denetlemesi amacıyla yeni girişimler başlatılarak, 1988 yılında "*Basın Konseyi*" kurulmuştur⁴³.

⁴² Özek, a.g.e., s. 798.

⁴³ Kayıhan İçel, **Kitle Haberleşme Hukuku**, (İstanbul: Beta Yayınları, 2001), s. 215.

3. TÜRKİYE’DE MEDYA SEKTÖRÜNDE SENDİKACILIK

3.1. Tarihsel Gelişim

Türkiye’de medya sektöründe sendikacılığın tarihsel gelişimi, mesleki örgütlenme ve sendikacılığa ilişkin yasal düzenlemelerin yapıldığı yıllar esas alınarak, dönemin ekonomi, sosyal ve siyasal gelişmeleri bağlamında “1960 Öncesi Dönem”, “1960-1980 Dönemi” ve “Günümüz Dönemi” şeklinde üçe ayrılarak incelenebilir:

3.1.1. 1960 Öncesi Dönem

Türkiye’de gazeteci sendikalarının ortaya çıkışı ile diğer işçiler tarafından kurulan sendikaların ortaya çıkışı aynı döneme rastlamaktadır. Nitekim diğer işçi sendikaları gibi, gazeteci sendikaları da 1950’li yılların başında kurulmaya başlamıştır. Daha önce değinildiği üzere, Türkiye’de gazeteciler ilk sendikal örgütlerini, İstanbul Gazeteciler Sendikası adıyla 1952 tarihinde kurmuşlardır. Böyle olmakla birlikte, diğer işçiler gibi gazeteciler de 1961 AY yürürlüğe girinceye kadar gerçek anlamda sendikal haklarını kullanamamışlardır. Gazetecilerin sendikal haklarını gereği gibi kullanabilmeleri, 1961 AY’nin sunduğu özgürlük ortamı içerisinde ve bu AY’ya uygun olarak hazırlanan 1963 tarihli 274 ve 275 sayılı Kanunlarla mümkün olabilmıştır.

Her ne kadar gazetecilere gerçek anlamda sendikalaşma hakkı, 1961 AY ve bu AY’ya uygun olarak yürürlüğe giren 274 ve 275 sayılı Kanunlarla tanınmışsa da, 1864 yılından değinilen yasaların kabul edildiği 1963 yılına kadar, dolaylı bir şekilde de olsa medya çalışanlarının mesleki örgütlenmeleri ile grev gibi sendikal mücadele araçlarının kullanımına yönelik hükümler içeren çok çeşitli yasaklar yürürlüğe girmiştir. Esasen basının görevleri, basın özgürlüğü veya bu konuda yasak ve sınırlamalar içeren bu yasalar, şu şekilde sıralanarak açıklanabilir⁴⁴:

⁴⁴ Nuray Gökçek Karaca, **Gazetecinin Basın İş Kanunu’ndan Doğan Hakları ve Sorumlulukları**, (İstanbul: Legal Ya. 2010), s. 25-34.

- 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi,
- 1876 tarihli Kanuni Esasi,
- 1908 tarihli II. Meşrutiyet Anayasası,
- 1909 tarihli Matbuat Kanunu,
- 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu,
- 1926 tarihli Borçlar Kanunu,
- 1931 tarihli Matbuat Kanunu,
- 1938 tarihli 3511 Sayılı Basın Birliği Kanunu,
- 1952 tarihli 5953 Sayılı Basın İş Kanunu'dur.

3.1.1.1. 1864 Tarihli Matbuat Nizamnamesi

1864 yılında yürürlüğe giren Matbuat Nizamnamesi; yayını izne bağlaması, gazeteyi kapatmak gibi cezalar içermesi nedeniyle, basını sıkı bir idarî denetim ve cezaî bir yaptırım içine almıştır. 1852 tarihi Fransız Ceza Kanunu'ndan esinlenerek hazırlanan söz konusu Nizamname, 1909 yılına kadar yürürlükte kalmıştır⁴⁵.

3.1.1.2. 1876 Tarihli Kanuni Esasi

1. Meşrutiyet Anayasası olarak bilinen ve Türk toplumunun ilk yazılı Anayasası olan 1876 tarihli Kanuni Esasi, 12. Maddesi ile "*Matbuat kanun dairesinde serbesttir*" ilkesini getirmiştir. Ancak Kanun, özgürlüğü hükümetin keyfiliğinden kurtarmakla birlikte, yasama organına sınırsız bir düzenleme yetkisi verdiği için, medyayı güvence altına alamamıştır. Kanuni Esasi'nin öngördüğü Kanun olan Matbuat Kanunu ise, 1877 yılında hazırlanmışsa da yürürlüğe konmamıştır. Zira padişah, dönemin liberal anlayışına uygun olarak kişi hak ve özgürlükleri arasında basın özgürlüğüne de yer veren Anayasayı yine Anayasanın 113. Maddesine dayanarak yürürlükten kaldırıncı,

⁴⁵ Ahmet Danışman, *Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri*, No:1, (Ankara: A.Ü.B.Y.Y.O.O Ya. 1986), s. 6; Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, No:1492, C.I, (İstanbul:İ.Ü.İ.F. Ya., 1970), s. 192, 193.

diğer özgürlükler gibi basın özgürlüğü de askıya alınmış ve hazırlanmış bulunan Matbuat Kanunu yürürlüğe girememiştir⁴⁶.

1876 tarihli Kanuni Esasi ile çalışanlara dernek kurma ve grev yapma hakkı tanınmış ve bu hak bağlamında Türk medya tarihinin ilk medya grevi sayılan Sabah ve İkdam gazetelerinde çalışan gazeteciler iş bırakma eylemi yapmışlardır. Hükümetin medyadaki pul vergisini kaldırması üzerine Sabah ve İkdam gazetelerinde çalışan gazeteciler ücretlerine zam istemişler, ancak zam talepleri gazete sahiplerince kabul edilmemiştir. Bunun üzerine her iki gazete de çalışanlar, mevcut işlerini bırakarak başka bir gazete çıkarma girişiminde bulunmuşlar, ancak bu girişim maddi yetersizlikler nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁴⁷. Bütün bu gelişmeler, dernek kurma ve grev yapma hakkını ortadan kaldıran 25 Eylül 1908'de ilan edilen Tatil-i Eşgal Kanunu'yla yok sayılmıştır. Daha sonra ise, Osmanlı Mebusan Meclisi kapatılarak katı bir istibdat dönemine girilmiştir.

3.1.1.3. 1908 Tarihli 2. Meşrutiyet Dönemi Uygulamaları

Cumhuriyet öncesi dönemde, gazeteciler açısından dönüm noktası sayılabilecek kanuni düzenleme, 1876 tarihli Kanuni Esasi'nin yeniden yürürlüğe koyulduğu 1908 tarihli 2. Meşrutiyet dönemidir⁴⁸. Zira bu dönemde, Kanuni Esasi'den farklı olarak "*Matbuat Kanun dairesinde serbesttir, hiçbir veçhile kapatılıp teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz*" hükmü ile basın özgürlüğü, hem hükümetin keyfiliğinden kurtarılmış, hem de medyayı güvence altına almıştır. Ayrıca 2. Meşrutiyet dönemindeki uygulamalar ile çalışanlara toplanma ve dernek kurma hakkı verilmiştir. Getirilen bu düzenleme ile ülkede var olan dört gazete sayısı, iki yüzü aşmıştır. Ancak bu dönem de gazetecilik mesleği açısından önceki dönemle benzer özellikler göstermektedir. Yine bu dönemde, daha önce olduğu gibi, gazetecilik; henüz profesyonel anlamda bir meslek halini almamış ve daha çok başka mesleklerle uğraşan entelektüel, ünlü edebiyatçı ve fikir adamlarının bir yan uğraş olarak yaptıkları bir iş olmaktan öteye geçememiştir.

⁴⁶ Münici Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, No: 264 (Ankara: A.Ü.H.F. Ya., 1970), s. 91; Atılğan, **a.g.e.**, s. 34-35.

⁴⁷ Özsever, **a.g.e.**, s. 68.

⁴⁸ Ali Gevgilili, **Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk**, (İstanbul: Bağlam Ya., 1990), s. 85.

Aynı zamanda gazeteler, bu dönemde ekonomik olarak güçsüz, emek yoğun işletmeler olduğu için, çalışanlarına yeterli ücret ödeyememektedir. 2. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte gazetelerin sayısı iki yüzün üzerine çıkmış olsa bile, gazetelerin haber vermekten öte öncelikli olarak, fikir tartışmalarının yapıldığı organlar olması, geniş kadrolara ihtiyaç duyulmasını gerektirmemiştir. Yine bu dönemde, görece olarak bir ilerleme kaydedilmişse de, Türk toplumunun gazetecilik mesleğine yönelik olumsuz bakış açısı değişmemiştir⁴⁹. Sonuç olarak, bu dönem açısından gazetecileri korumaya yönelik hukuki düzenleme gereksinimini ortaya çıkaracak; sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler yetersizdir.

2. Meşrutiyet dönemindeki uygulamalara rağmen medya sektörü çalışanlarının çalışma koşullarının iyileştirilememesi, bu sektörde grevlere gidilmesine yol açmıştır. Nitekim 13 Ağustos ve 15 Eylül 1908 tarihleri arasında yirmi sekiz grev yapılmıştır. Bunların içinde Beyoğlu Senti Gazeteleri Mürettepleri grevi, medya sektörü çalışanları tarafından yapılan ilk grevlere dendir.

3.1.1.4. 1909 Tarihli Matbuat Kanunu

1908 tarihli Meşrutiyet Anayasası'nda sözü edilen, matbuata yönelik Kanun, 1909 tarihinde Matbuat Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir. 1881 tarihli Fransız Matbuat Kanunu'ndan esinlenerek hazırlanan ve dönemin siyasi havasının etkisi ile özgürlükçü nitelik taşıyan 1909 tarihli Matbuat Kanunu, özgür bir basın yaratmak amacını gütmektedir. Zira bu Kanun ile "*izin sistemi*" kaldırılmış, yerine "*beyanname verme sistemi*" kabul edilmiştir. 14.07.1909 tarihli olan bu Kanun, 8.09.1931 tarihli Matbuat Kanunu yürürlüğe girinceye kadar yirmi iki yıl süreyle yürürlükte kalmışsa da, 1913 yılından başlayarak on beş kez değişikliğe uğramıştır. Medyayı güvence altına alan ve basın özgürlüğünü benimseyen hükümler, ilgili değişikliklerle sınırlandırılarak, idarî bir kararlar mevkute kapatma yetkisi yeniden ortaya çıkmıştır. Özellikle 1919 yılından başlayarak, sıkıyönetimin ilan edildiği yerlerde sansür bütün şiddetiyle hüküm sürmüştür⁵⁰.

⁴⁹ Basın Almanağı, Yıl:1, Sayı: 1, (Mart, 1968), s. 22.

⁵⁰ Danışman, **a.g.e.**, s. 7; Topuz, 1996, **a.g.e.**, s. 62.

Cumhuriyetin ilanından önce yürürlükte olan basına ilişkin son Kanun, 1931 yılına kadar yürürlükte kalan 1909 tarihli Matbuat Kanunu'dur. Bu Kanun Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi, geçirdiği bir takım değişikliklerle Cumhuriyet sonrasında da yürürlükte kalmıştır.

3.1.1.5. 1924 Tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

Cumhuriyetin ilanından sonra kabul edilen ve hazırlanışında 18. Yüzyıl felsefesiyle Fransız İhtilali ilkelerinin derin etkileri görülen, 20.04.1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile medyaya ilişkin çok genel bir çerçeve çizilmiştir. Zira bu Kanun, klasik haklar ve özgürlükler konusunda ayrıntılı düzenlemeye gitmemiş, sadece sayarak genel çerçeveyi vermiştir⁵¹. Bu kanunda basın ile ilgili hüküm ihtiva eden 70. Maddeye göre, "*neşir*", "*Türklerin tabii hukukundan*" sayılmaktadır. 77. Maddeye göre ise, "*Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşir edilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir*". Bu hükmün 1876 tarihli Kanuni Esasi'yi yeniden yürürlüğe koyan, 2. Meşrutiyet dönemindeki uygulamalardan farklı olmadığı görülmektedir. Bu hükme göre, medya genel ilke olarak özgürdür. Ancak bu özgürlüğün sınırları kanun ile saptanacaktır.

1924 Anayasası, medyanın çalışma şartlarını düzenleme konusunda kanun koyucuya, geniş bir alan bırakmış, ancak bu konuda genel sınırlama getirmiştir. Yayından önce, "*teftiş*" ve "*muayene*" yapılamayacağı, 77. Maddede belirtilmiştir. Böylece 1924 Anayasası dar anlamda sansürü, başka bir deyişle, yayın öncesi herhangi bir müdahaleyi yasaklamıştır⁵².

4.11.1925 tarihinde "Tahrir-i Sükun Kanunu" kabul edilmiş, bu Kanunun 1. Maddesinin "*İrtica ve isyana ve memleketin nizamı içtimaisini ve huzur ve sükununu ve emniyet ve asayişini ihlale bais bilumum teşkilat ve tahrikat ve teşkivat ve teşebbüsat ve neşriyatı hükümet, Reiscumhur'un tasdikiyle, re'sen ve idareten men'e mezundur. İş bu*

⁵¹ Kapani, **a.g.e.**, 1970, s. 97; Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1986), s. 50-51.

⁵² O. Murat Güvenir, **Kitle İletişim Sistemleri Açısından Batı'da ve Türkiye'de Gazeteciliğin Gelişim Evreleri**,(Ankara: 1991), s. 39.

ef'al erbabını Hükümet İstiklal Mahkemesine tevdi edebilir" hükmüne göre basın özgürlüğü esaslı bir biçimde sınırlanmıştır.

3.1.1.6. 1926 Tarihli Borçlar Kanunu

1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile 1931 tarihli Matbuat Kanunu dışında, Cumhuriyetin ilanından 1936'ya kadar olan dönemde, tüm işçiler için olduğu gibi, gazeteciler açısından da göz ardı edilmemesi gereken bir diğer kanun da, 1926 tarihli Borçlar Kanunudur. Zira 8.06.1936 tarihli 3008 sayılı ilk İş Kanunu yürürlüğe girinceye kadar, ayırım yapmaksızın tüm işçilerin işverenleriyle olan ilişkileri, bu Kanunun iş sözleşmesini düzenleyen 313–354. Maddelerindeki genel nitelikteki hükümlerine tabi tutulmuştur. Bu bağlamda, gazetecilerin iş ilişkilerinin diğer işçiler gibi, 1926 tarihli Borçlar Kanununun iş sözleşmesini düzenleyen liberal hükümlerine terk edildiği söylenilebilir⁵³. Bunun dışında gazeteci ile işveren arasındaki ilişkinin, yayın (neşir) sözleşmesine dayandığı da görülmektedir. Bu durum, gazetecilerin çalışma şartlarını ve statülerini düzenleyen BİK (Basın İş Kanunu) yürürlüğe girinceye kadar sürmüştür.

3.1.1.7. 1931 Tarihli Matbuat Kanunu

1924 Anayasası'nın çizdiği belirtilen genel çerçeve içinde, Cumhuriyet döneminin ilk Basın Kanunu olan, 25.07.1931 tarihli Matbuat Kanunu, 8.09.1931'de resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Başlangıçta özgürlükçü bir görüşle hazırlanan söz konusu Kanun, 1938 yılından itibaren önemli değişikliklere uğramış, siyasal rejimin niteliğine bağlı olarak, basını sıkı denetim altında tutmak amacıyla, siyasal iktidara basın özgürlüğünü temelinden sarsan yayın organlarını toplama ve kapatma yetkisi verilmiştir. 1946 yılında yapılan bir diğer değişiklik, yapılan kısıtlamalar biraz hafifletilmiştir. Belirtilen bu Kanun, 15.07.1950 tarihli 5680 sayılı Kanunla tümüyle ortadan kaldırılmıştır⁵⁴.

⁵³ Kemal Oğuzman, "Gazetecilerin Mesleki ve Sosyal Hakları ve Bunların Korunması", **İ.Ü.H.F. Mecmuası**, C. XXXII, S. 2-4, (1967), s. 859.

⁵⁴ Topuz, 1996, **a.g.e.**, s. 96; Danışman, **a.g.e.**, s. 8.

1931 tarihli Matbuat Kanununun çalışma yaşamına ilişkin önemli hükümlerini şöyle sıralanabilir⁵⁵:

- Kanun, gazete yöneticileri için yüksek öğrenim zorunluluğu koymuştur. Gazete ve dergilerin başyazarları, genel yayın müdürleri ve yazı işleri müdürlerinin yüksek okul bitirmeleri gerektiğini, ancak kanunun yayınlandığı dönemde diploması olmayıp da bu görevlerde bulunan kişilerin yüksek öğrenim zorunluluğu dışında bırakıldığını hüküm altına almıştır.
- Kanun, gazete ve dergide çalışan bütün muhabir, yazar, fotoğrafçı, ressam ve idare memurlarının adlarının hükümete bildirilmesini istemiştir. Söz konusu düzenleme, gazetede çalışan herkesi kontrol altında tutabilmek amacıyla konulan idarî bir tedbirdir.

3.1.1.8. 1938 Tarihli 3511 Sayılı Basın Birliği Kanunu

8.06.1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu fikir işçilerini Kanunun kapsamı dışında bıraktığından, diğer fikri çalışanlar gibi gazetecilerin de işverenleri olan ilişkilerinde değişiklik olmamış, daha önce olduğu gibi, Borçlar Kanununun liberal hükümleri çerçevesinde işverenleri olan ilişkilerini sürdürmeye çalışmışlardır. Ancak 3008 sayılı İş Kanunu, gazeteciler açısından değişiklik getirmemişse de, yürürlüğe girdiği dönemlerde, gazetecilerin mesleki ve sosyal haklarını koruma amaçlı verdikleri bireysel mücadelenin güç kazanmasında etkili olmuştur.

25.05.1935'te Ankara'da yapılan 1. Basın Kongresi, gazetecilerin bireysel mücadele doğrultusunda basına ilişkin sorunların tartışıldığı ve çözüm arandığı ilk girişimdir. Gazetecilik mesleğinin sorunlarına çözüm bulmak, basında oto kontrolü sağlamak ve hükümet basın ilişkilerini düzenlemek amacıyla meslek mensuplarından oluşacak bir birlik kurulması bu kongrede karara bağlanmışsa da, alınan kararların yaşama geçirilebilmesi üç yıl sonra, 27.06.1938 tarihli 3511 sayılı Basın Birliği

⁵⁵ Topuz, 1996, **a.g.e.**, s. 89.

Kanunu⁵⁶ ile mümkün olmuştur. Her ne kadar Basın Birliği Kanunu 1938 yılında yürürlüğe girmişse de, Basın Birliğinin kurullarının oluşturulması, çalışmaya başlaması 1939 yılının Ağustos ayını bulmuştur⁵⁷.

Basın Birliği Kanunu, gazetecilerin hak ve sorumluluklarını düzenleyen ilk Kanundur. Kanunun gazetecilerin hak ve sorumlulukları ile ilgili hükümlerinin özellikleri kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Kanununun 2. Maddesine göre, Birliğe üye olmayanlar "*gazetecilik mesleğini icra edemezler*". Yeni bir gazete ya da dergi yayınlamaya başlayanlar, aynı maddeye göre, bir ay içinde Birliğe üye olmak zorundadırlar. Bu gerekleri yerine getirmeyenler, gazete ya da derginin yayınlandığı yerin en büyük mülki amirinin emri ile mesleklerini yürütmekten men edilirler. Bu Kanunla, kurulacak birliğe ancak gazeteciliği meslek edinenlerin girmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, birliğe yalnız gazete ve dergilerin yayımında önemli rolü olan meslek gazetecileri girecektir. Serbest yazarlarla, amatör gazeteciler ve gazetelerin idare, muhasebe, abone gibi tali işlerinde çalışanlar, esas itibarıyla birlik dışında bırakılmışlardır. Gazete ve dergi sahipleri ile yukarıda yazılı nitelik ve şartları taşıyan meslek gazetecileri, birliğe girmeye zorunlu tutulmuşlardır.

Basın Birliği Kanunu'nda, ayrıca yürürlüğe girdiği dönemde çalışanların mesleki örgütlenmelerine ilişkin bir kanun olmadığı için, sendikal haklar, sözleşme ve kıdem tazminatı gibi bazı hususlar da düzenleme konusu yapılmıştır. Daha çok mesleki örgütlenme açısından önem taşıyan bu Kanunun, yürürlüğe girmesinden sonra 25.06.1907'den beri faaliyette bulunan İstanbul Matbuat Cemiyeti, Türk Basın Birliği'ne katılmıştır.

Belirtilen özelliklerin dışında, Basın Birliği Kanunu, gazeteci ile işveren arasındaki hukuki ilişkinin yazılı sözleşmeye dayanması koşulunu öngörmüştür. Bu

⁵⁶ R.G., T.14.7.1938, S.3959.

⁵⁷ Erdoğan Tamer, **Basın, Reklam ve Kamuoyu**. (Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Ya., 1986), s. 36-37; S. Rıfat İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, (Ankara: Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Ya., 1943), s. 277-286 ve s. 301-303; Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, (1996), s. 126.

koşula uyan ilk işletme, aynı zamanda resmi devlet ajansı olan Anadolu Ajansı olmuştur. Bu anlamda bilinen ilk sözleşme örneği, 1 Mayıs 1942 tarihini taşımaktadır.

Basın Birliği Kanunu, ayrıca Kanunda yer alması ayrıntı sayılan konuların, tüzük ve yönetmeliklerle çözümlenmesi gerektiğini hükme bağlamış ve buna göre "*Basın Kartı Nizamnamesi*" düzenlenmiştir. Bu Nizamnamenin "*Basın Kartı Taşıma Ehliyeti*" başlığını taşıyan hükmüne göre, basın kartı alabilmek için Basın Birliği mensuplarından olmak zorunlu tutulmuştur. Ancak bu uygulama uzun sürmemiş, Bakanlar Kurulu kararıyla 18 Şubat 1947 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Basın Kartları Yönetmeliği ile bu zorunluluk kaldırılmıştır. Yürürlüğe giren Basın Kartları Yönetmeliği, basın kartı alabilmek için Basın Birliği mensuplarından olma zorunluluğunu kaldırdığı gibi, Basın Birliği'ni de yok saymıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucunda 18 Haziran 1946 tarihli 6336 sayılı Kanunla Basın Birliği lağvedilmiş, Ankara ve İstanbul'da bağımsız gazeteci cemiyetleri kurulmuştur. Ancak bu örgütlenmelerden hiçbirinin, çok partili siyasal yaşama geçilinceye kadar işçi-işveren ilişkilerini düzenleme ve işçi örgütü olma fonksiyonu olmamıştır⁵⁸.

3.1.1.9. 1952 Tarihli 5953 Sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun

Basın Birliği'nin kurulup, lağvedilmesinden sonra diğer fikir işçileri gibi, gazetecilerin de sosyal haklarının sağlanması ve korunması açısından güvencesiz bir durumda bulunuşu, 1949 yılında bunlara yönelik bir kanun tasarısının hazırlanmasına yol açmıştır. "*Özel Teşebbüs Müstahdemleri*" adı altında hazırlanan ve tüm fikir işçilerini kapsamına almayı amaçlayan hükümet tasarısı TBMM'ne sunulmakla birlikte, Meclis tarafından benimsenmemiş ve 1950 seçimleri sonucunda da "*kadük*" olmuştur. Bu tasarının, "*birbirinden çok farklı tür ve yapıdaki değişik hizmetleri, ortak ve tek düze kurallara bağlamak*" ilkesine dayandığı için başarı sağlayacak bir tasarı olmadığı iddia edilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler karşısında kanun koyucu, "*belirli meslek gruplarının ortak ve aynı türden sosyal gereksinimlerini kapsayan ayrı ayrı kanunlar çıkarmak*"

⁵⁸ Tamer, **a.g.e.**, s.41-43; Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, (1996), s. 126.

ilkesini kabul etmiştir⁵⁹. Bu amaca dayalı olarak yürürlüğe giren ilk kanun, 13 Mayıs 1952 tarihli 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkındaki Kanun'dur. Bu Kanunla, her meslek grubunun kendine özgü çalışma şartlarının özel kanunla düzenlenmesi fikri, ilk defa gazetecilik mesleğinde çalışanlara uygulanmıştır⁶⁰.

5953 sayılı Kanun Türkiye'de gazetecileri bir meslek grubu olarak tanımlayan ilk kanundur. 1936 yılında kabul edilen İş Kanunu'nun kapsamı bu yasayla genişletilmiştir. Buna göre, o yıllarda kamu kesimi dışında, fikir işçisi sayılanlardan ilk olarak çalışan gazetecilerin işverenleri ile ilişkilerinin düzenlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca 5953 sayılı yasayla gazetecilere sendika kurma hakkı da verilmiştir.

Yasanın çıkması ve gazetecilerin işçiler arasında ayrı bir tanıma kavuşmaları ile birlikte çalışanların haklarını korumaya yönelik bir sendika kurma girişimleri hızlanmıştır. 5953 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinin ardından 20 gün sonra 10 Temmuz 1952 yılında İstanbul Gazeteciler Sendikası kurulmuştur⁶¹.

Yürürlüğe girdiği dönemde, *"Türkiye'de yayınlanan mevkutelerle haber, fotoğraf ajansları veya benzeri yayın müesseseleri ve matbaalarında her türlü fikir ve sanat işlerinde çalışan ve İş Kanundaki işçi tarifi şümulü haricinde kalan kimselerle bunların işverenleri hakkında uygulanır"* hükmüyle 5953 sayılı BİK, kamu tüzel kişisi olmamak koşuluyla, belirtilen işyerlerinde çalışan kişileri gazeteci olarak kabul ederek, gazeteci saydığı bu kişileri korumaya yönelik olarak bir takım düzenlemelere yer vermiştir (m.2). Bu düzenlemeler ile basın sektöründe gazeteci-işveren ilişkilerinde; iş sözleşmelerinin şekil ve muhtevaları tayin edilmiş, feshi sebepleri, ihbar-kıdem tazminatı esasları belirtilmiş; ücretler, haftalık ve yıllık ücretli izin, istihdam şartları düzenlenmiş, askere çağırılma hallerinde özellikle koruyucu bazı hakları tanıyıcı yeni hükümlerle birlikte ölüm tazminatı müessesesi de getirilmiştir. Ayrıca Kanun, sözleşme zorunluluğu ve feshe karşı koruyucu hükümlerle gazetecinin düşünce özgürlüğünü işveren karşısında güvence altına alan, zamanına göre oldukça modern görünüm taşıyan

⁵⁹ Özek, **a.g.e.**, s. 800; Oğuzman, **a.g.e.**, s. 859, S. Nahit Okay, "Basın Sanayiinde Çalışma Mevzuatı Prensipleri", **Sosyal Hizmet Konferansları**, 21. Kitap, No:273, (İstanbul: İ.Ü.İ.F. Ya. 1970), s. 91.

⁶⁰ Atılğan, **a.g.e.**, s. 47.

⁶¹ Altun, **a.g.e.**, s. 60.

düzenlemelere de yer vermiştir. Ancak, bütün bunlar; batı ülkelerinde, gerek kanunlarla ve gerekse toplu pazarlık ve sözleşmelerle tanınmış ve elde edilmiş standartları sağlayamamıştır. Batı ülkelerindeki mevcut standartlara ulaşamamasında, 1950'de çok partili siyasi yaşama geçişle başlayan dönemin izlediği ekonomik ve mali politikaların sonucu olarak yaşanan hayat pahalılığının da büyük etkisi olmuştur. Bütün bu gelişmeler, 1952 tarihinde yürürlüğe giren BİK'de değişikliklere gidilmesine neden olmuş ve ilk değişiklik, 1954 yılında 6253 sayılı Kanunla yapılmıştır⁶².

3.1.2. 1960-1980 Dönemi

1954 yılında 5953 sayılı Kanunda 6253 sayılı Kanunla ücret ve fazla çalışma konularında yapılan hüküm değişikliklerine rağmen, 1950-1960 arası dönemde o zaman ki siyasi iktidarın izlediği ekonomik ve mali politikaların sonucu olan enflasyon nedeniyle artan hayat pahalılığının etkisiyle, medya çalışanlarına yönelik sağlanmış olan sosyal hakların etkisini kaybettiği ve emeğin büyük sermayeye karşı korunmadığı iddia edilerek, yeni kanuni düzenlemelerin yapılması gerektiği ileri sürülmeye başlanmıştır.

Gerçekten de 1950–1960 yılları arasında siyasi iktidarın izlediği ekonomik program nedeniyle işçiler açısından kazanılmış haklar yetersiz hale gelmiştir. Bu dönemde toplu sözleşme düzeni henüz yürürlüğe konmamış ve grev hakkı tanınmamış olduğundan, diğer kesimler gibi basın mesleğinde çalışanların da iş mücadelesi yoktur. Sosyal ve ekonomik gelişmeler sonucunda medya giderek bir endüstri haline gelmiş, bu durumda medya sermaye açısından karlı bir yatırım alanı haline dönüşmüştür. Bu gelişmeler sonucunda medya, rekabetin arttığı ve ciddi gelişmelerin yaşandığı bir sektör durumuna gelmiştir. Medya sahiplerinin güçlenmesi, çalışanların koşullarını kötüleştirmiş ve güvencelerini azaltmıştır⁶³. Bu iddiaların gelişmeye başladığı süreçte 1950-1960 döneminde yaşanan gelişmelere tepki olarak 27 Mayıs 1960'da İhtilal olmuş, askerler ülke yönetimini ele geçirmişlerdir.

⁶² Özek, **a.g.e.**, s. 800-801; Okay, **a.g.e.**, s. 91; A. Can Tuncay, **Hukuki Yönden Basında İşçi- İşveren İlişkileri**. Hukuk Dizisi:13, (İstanbul: Evrim Ya., No:24, 1989), s. 22.

⁶³ Atılğan, **a.g.e.**, s. 51.

3.1.2.1. 212 Sayılı Kanun

İhtilalı izleyen dönemin politik iklimi çerçevesinde ve özellikle bu ihtilalı gerçekleştirenlerin medyayla iyi geçinme amaçları neticesinde 4.1.1961 tarihinde yürürlüğe konan 212 sayılı Kanunla, 5953 sayılı Kanunda yapılan bazı değişikliklerle gazetecilerin durumu yeniden gözden geçirilmiş ve gazetecilere diğer işkollarında çalışan işçilere oranla adeta ayrıcalık olarak nitelenebilecek çok daha ileri boyutta geniş haklar tanınmıştır⁶⁴. Zira diğer işçileri kapsamına alan 3008 sayılı İş Kanunu'nda hiç sözü edilmeyen veya çok kısıtlı bir şekilde düzenlenmiş bulunan "*sözleşme yükümlülüğü*", "*kıdem tazminatı*", "*yıllık ve haftalık ücretli izin*", "*ihbar tazminatı*", "*fazla çalışma*", "*gebelik, askerlik ve mahkûmiyet halinde ücret*" gibi konular 212 sayılı Kanun'da çok geniş şekilde düzenlenmiştir⁶⁵.

Medya sektöründe çalışma yaşamı açısından adeta bir devrim niteliği taşıyan 212 sayılı Kanun değişikliğine işverenler büyük tepki göstermişler, hatta bazı gazeteler kanunu protesto etmek amacıyla Kanunun yürürlüğe girdiği gün, 10 Ocak tarihli bildiri yayınlarak, üç gün gazete çıkarmamışlardır. Bu gazeteler; Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Hürriyet, Milliyet, Tercüman, Vatan, Yeni İstanbul, Yeni Sabah gazeteleridir. Hatta işverenlerin gösterdikleri bu tepkiler, 212 sayılı Kanun değişikliği konusunda İlim Heyeti Raporu hazırlanmasına neden olmuştur. Gazete işverenlerinin bu boykot eyleminin yazı işleri müdürleri dahil tüm medya çalışanlarınca protesto edilmesi, gazetecilerin Türk medya tarihine geçmiş ilk toplu eylemi olmuştur. İşverenlerin gazete çıkarmama eylemine karşı, gazeteciler "*Basın*" adlı yayını belirli zaman aralıklarında yayımlama kararı almışlardır⁶⁶.

Medya çalışanlarına sağladığı haklar nedeniyle günümüzde 5953 sayılı Kanun yerine kullanılan 212 sayılı Kanun, medya sektöründe bugün varılan noktaya gelinmesi

⁶⁴ Özek, **a.g.e.**, s. 801; Oğuzman, **a.g.e.**, s. 859; Danışman, **a.g.e.**, s. 186; Okay, **a.g.e.**, s. 92; Müjdat Şakar, **Basın İş Hukuku**. No:1278, Hukuk Dizisi:532, (İstanbul: Beta Ya. 2002), s. 30.

⁶⁵ Özek, **a.g.e.**, s. 801.

⁶⁶ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, (1996), s. 128.

açısından adeta bir başlangıç olarak değerlendirilebilir. 5953 sayılı Kanunda değişiklik yapan 212 sayılı Kanunla medya çalışanlarının elde ettikleri hakları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz⁶⁷:

- Sendika kurabilmek,
- Sosyal sigortalardan yararlanmak⁶⁸,
- İşverenin gazeteci ile yazılı hizmet akdi yapma zorunluluğu,
- İş anlaşmasını bozmak isteyen gazete sahibinin gazeteciye kıdemine göre tazminat ödemesi zorunluluğu,
- Askerlikte, mahkûmiyet ve gazetenin kapanması durumlarında gazeteciye ücret ödenmesi zorunluluğu,
- Haftalık tatil, yıllık ücretli izin hakkı.

3.1.2.2. 1961 Anayasası

5953 sayılı Kanunu değiştiren 212 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden birkaç ay sonra 9.07.1961 tarihinde 1961 Anayasası kabul edilmiş ve bu Anayasa ile medya ve basın özgürlüğüne ilişkin bir takım düzenlemelere yer verildiği gibi, bütün çalışanların ve dolayısıyla gazetecilerin de sosyal güvenlik, sendika, toplu iş sözleşmesi ve grev hakları güvence altına alınmıştır⁶⁹. Nitekim 1961 Anayasası'nın 46. Maddesinde çalışanların önceden izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahip oldukları ifade edilirken, Anayasa'nın 47. Maddesinde ise; işçilerin işverenlerle olan ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahip oldukları belirtilmektedir. Ayrıca 48. maddesinde de, herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak görevinin devletin ödevleri arasında yer aldığı ifade edilmiştir.

⁶⁷ Topuz, 1996, **a.g.e.**, s. 106,107; Tuncay, **a.g.e.**, s. 21.

⁶⁸ Medya çalışanlarının sosyal sigortalardan yararlanma hakkı ilk kez 5953 sayılı Kanun ile düzenleme konusu yapılmamıştır. Daha önce her ne kadar fikir işçilerini kapsam dışında bırakmış olsa da bir fikir işçisi olan gazetecilerin sosyal sigortalardan yararlanabileceği hükmü 3008 sayılı İş Kanunu'nun 101. Maddesinde düzenleme konusu yapılmıştır.

⁶⁹ Oğuzman, **a.g.e.**, s. 859, 860.

Kollektif iş ilişkilerine yönelik hükümler içermesi bakımından 1961 Anayasası diğer işçiler gibi medya çalışanları açısından da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Zira 1961 Anayasası'nda düzenleme konusu yapılmıncaya kadar tüm çalışanlar toplu sözleşme ve grev gibi iş mücadelesi araçlarından yoksundular.

Türkiye'de kollektif iş ilişkileri açısından ilk hukuksal düzenleme, 1947 tarihli 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun'dur⁷⁰. Ancak 5018 sayılı Kanun, 5953 sayılı Kanun yürürlüğe girinceye kadar, gazetecilerin sendikal örgütlenmeleri konusunda etkili olmamıştır. Zira daha öncede değinildiği üzere, 3008 sayılı İş Kanunu'nda yapılan değişiklikle iş uyuşmazlıklarının sendikalar eliyle yapılabileceği hükmüne rağmen, bu dönemde gazeteciler; Kanunun sadece bedenen çalışan işçileri kapsamı nedeniyle kapsam dışında kalmakta, dolayısıyla 3008 sayılı Kanunun bedenen çalışan işçilere sağladığı 5018 sayılı Kanun hükümlerine göre sendikalaşma hakkından yararlanamamaktaydılar. Gazetecilerin sendika kurabilecekleri ile ilgili olarak ilk düzenlemenin 1952 tarihli 5953 sayılı Basın İş Kanunu'nda yer aldığı görülmektedir. Kanunun 22. Maddesinde; işverenlerin ve gazetecilerin kendi aralarında 5018 sayılı Kanun hükümlerine göre sendikalar kurabilecekleri hüküm altına alınmıştır. Bu bağlamda 5953 sayılı Kanuna göre, sadece hizmet akdine dayalı olarak fikir ve sanat işinde çalışanlar gazeteci kabul edildiğinden sadece bu şartları haiz kişiler gazeteci sendikası kurabilecekler veya sendikaya üye olabileceklerdir. Dolayısıyla anılan madde hükmüne göre, serbest gazetecilerin sendikal örgütlenme içersinde yer alabilmeleri mümkün değildir. Ayrıca bu düzenlemeler anayasal dayanaktan yoksundur.

1961 Anayasası'nda yer alan düzenlemeler çerçevesinde, Anayasaya uygun olarak 1963 yılında medya çalışanları ile de ilgili olarak 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun yürürlüğe girdiği görülmektedir.

3.1.2.3. 274 Sayılı Sendikalar Kanunu

274 sayılı Kanunla daha önce sendika kurabilmelerine ve sendikaya üye olabilmelerine izin verilen yalnızca iş sözleşmesi ile çalışan gazeteciler değil, neşir

⁷⁰ İhsan Erkul, **Türk İş Hukuku, 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu ve Uygulaması**, C. II, B.2, (Eskişehir: 1991), s. 18, 19.

mukavelesine (yayın sözleşmesi) göre eserini naşire (yayınlayana) terk etmeyi meslek edinmiş bulunan serbest gazetecilerin de sendika kurabilmeleri ve sendikaya üye olabilmeleri hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla 274 sayılı Kanun ile BİK'daki işçi tanımının kapsamı dışına çıkılarak, kapsam genişletilmiştir. Ayrıca gazetecilerin sendikal örgütlenmesi açısından olduğu gibi tüm çalışanların sendikal örgütlenmesi, yasal dayanağa kavuşturulmuştur.

274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 9. Maddesine göre; işçi sendikaları aynı işyerinde veya aynı işkolunda çalışan işçileri veyahut birbirleriyle ilgili işkollarında çalışan işçileri içine alır. Bu nedenle gazeteciler ancak çalıştıkları işyerinde veya basın işkolunda sendika kurabilirler ve ancak böyle bir sendikaya üye olabilirler. İşkolları ve bunların birbiriyle ilgili olanları Çalışma Bakanlığı'nca yapılan yönetmelikte tespit olunmuştur⁷¹. 1961 AY ve 274 sayılı SK çerçevesinde çıkarılan tüm sanayi ve ticaret işlerini 36 işkolunda toplayan ve bu konuda ilk yönetmelik olan 11 Ağustos 1964 tarihli "*Sendikaların İş Kolları Yönetmeliği*" gazetecilik ve yayımcılığı (matbaacılığı) iki ayrı işkolunda düzenlemektedir. Böylece 11 numaralı işkolunda çalışan matbaacılar ve 35 numaralı işkolunda çalışan gazeteciler, kendi işkollarında kurulu sendikaya üye olabilecekleri gibi, bu iki işkolu arasındaki bağlantı nedeniyle aynı sendika çatısı altında örgütlenme olanağına da sahiptiler. 1970 yılında 274 sayılı SK'da yapılan 1317 sayılı Kanunla yapılan değişiklik ile 1964 tarihli İşkolları Yönetmeliği yeniden düzenlenmiştir. 274 sayılı Kanunda yapılan değişikliğe bağlı olarak 17 Ekim 1971 tarihli İşkolları Yönetmeliği yürürlüğe girmiş, yapılan bu yeni düzenleme ile 11 ve 35 numaralı işkolları 11 numaralı işkolu olarak "*basın*" başlığı altında birleştirilmiştir. Ancak yapılan bu değişiklik uzun sürmemiş, 7 Şubat 1972 tarihli yönetmelik; gazete, mevkute ve ajans çalışanlarını yine 35 numaralı gazetecilik işkolunda; her türlü basın ve yayın işleri ile klişecilik, kâğıt ve madeni para basım işlerini ise, 11 numaralı basın işkolunda toplamıştır. Yine iki işkolunu birbiri ile ilişkili görerek, aynı sendika çatısı altında örgütlenmeyi yasaklamamıştır⁷².

274 sayılı Kanun çerçevesinde gazetecinin sendikaya üye olması veya olmaması kendi arzusuna bağlıdır. Üye olduktan sonra da istediği zaman üyelikten

⁷¹ Oğuzman, **a.g.e.**, s. 863.

⁷² Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, (1996), s. 126.

ayrılabilir. Bu üye olma veya olmama serbestîsi Anayasa teminatı altındadır. Ayrıca Kanun bu serbestîyi koruyan hükümlere de yer vermiştir. Buna göre, diğer işçiler gibi gazetecilerin de işe alınmaları, sendikalara girmeleri, belirli bir sendikaya girmeleri veya girmemeleri veyahut belli bir sendikadaki üyeliği muhafaza ve üyelikten istifa etmeleri şartına bağlı tutulamaz. Bunun gibi, işveren bir sendikaya üye olan gazetecilerle sendika üyesi olmayan gazeteciler arasında, işe almada işin sevk ve dağıtımında, gazetecinin mesleki ilerlemesi, ücreti, ikramiyesi ve primleri, sosyal yardım hakları ve disiplin hükümlerinin uygulanması ve sair hususlara ilişkin hükümlerin tatbiki veya çalışmaya son verilmesi bakımından herhangi bir ayırım yapamaz. Aksine davranan işveren bu yüzden doğan zararları tazmin ile mükellef tutulduğu gibi para cezasına da mahkûm edilir⁷³.

Genel olarak gazeteciler açısından özelliklerine değinilen 274 sayılı SK, sendikal faaliyetlerin askıya alındığı 12 Eylül 1980 ihtilaline kadar yürürlükte kalmıştır.

3.1.3. 1980 ve Sonrası Dönem

12 Eylül 1980 tarihinde ihtilal olmuş, 1960 İhtilalinde olduğu gibi askeriye yönetime el koymuştur. 1970-1980 yılları arasında yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik olaylara tepki olarak doğan 1980 İhtilali ile sendikal faaliyetler askıya alınmış, mevcut sendikalar kapatılmış ve uygulaması süren grevler yasaklanmıştır. Ayrıca çalışanların toplu sözleşme, ikramiye ve diğer sosyal hakları önemli anlamda kısıtlanmıştır. Tüm sendikal yapıyla birlikte medya sendikacılığı da bu anlamda güç kaybetmiştir. Bu uygulama, “Geçiş Dönemi” olarak adlandırılan bu 3 yıllık süre boyunca devam etmiştir. 1982 Anayasasının hazırlanıp 1983 yılında Anayasaya uygun olarak 2821 ve 2822 sayılı Kanunlar yürürlüğe girmesi ile kolektif iş ilişkileri açısından yeni bir dönem başlamıştır.

3.1.3.1. 1982 Anayasası

⁷³ Oğuzman, a.g.e., s. 863, 864.

1961 AY’de olduğu gibi 1982 AY’de de medya ve basın özgürlüğüne ilişkin bir takım düzenlemelere yer verildiği gibi, bütün çalışanların ve dolayısıyla gazetecilerin de sosyal güvenlik, sendika, toplu iş sözleşmesi ve grev hakları güvence altına alınmıştır⁷⁴. Nitekim 1982 Anayasası’nın 51.Maddesinde çalışanların önceden izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahip oldukları ifade edilirken, Anayasa’nın 53 ve 54.Maddelerinde ise; işçilerin işverenlerle olan ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahip oldukları belirtilmektedir. Ayrıca 60. maddesinde de, herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak görevinin devletin ödevleri arasında yer aldığı ifade edilmiştir. AY’da yer alan bu düzenlemeler çerçevesinde, Anayasaya uygun olarak 1983 yılında medya çalışanları ile de ilgili olarak 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu’nun yürürlüğe girdiği görülmektedir.

3.1.3.2. 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu

2821 sayılı SK, 5953 sayılı BİK gibi gazetecilere özgü özel bir kanun değildir. Dolayısıyla SK’nın uygulaması bakımından gazetecilerin durumu, diğer işçilerden farklılık arz etmez. Bu nedenle SK’nın sadece gazeteciler açısından özellik arz eden hükümleri üzerinde durulmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir. SK’nın gazeteciler için özellik arz eden hükümleri şu şekilde sıralanarak açıklanabilir:

- 2821 sayılı SK hükümlerine göre, sendikalar gazeteciler tarafından meydana getirilirse uygulamada bunlara “*gazeteci sendikaları*”, medya işverenleri tarafından meydana getirilirse “*medya işvereni sendikaları*” adını alırlar.

- 2821 sayılı SK’da “*işkolu esasına göre sendikalaşma ilkesi*” benimsenmiştir. Bu ilke gereği, işçi sendikaları “*işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işyerlerinde çalışan işçiler tarafından kurulur.*”(Mad.3). Söz konusu madde hükmüne göre, gazeteci sendikaları, işkolu

⁷⁴ Soysal, **a.g.e.**, s. 429-432.

esasına göre gazetecilik işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işyerlerinde çalışan gazeteciler tarafından kurulur. Yine işkolu esasına göre sendikalaşmayı öngören SK'nın 3. maddesine göre, medya işvereni sendikalarının da işkolu esasına göre gazetecilik işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile gazetecilik işkolundaki işverenler tarafından kurulması gerekir.

SK'nın açık hükmü gereği, gazeteci ve medya işvereni sendikalarının işkolu esası dışında meslek ve işyeri esasına göre kurulabilmesi mümkün olmadığı gibi, söz konusu sendikaların yerel ve bölgesel düzeyde kurulabilmesi de olanaksızdır. 2821 sayılı SK, 274 sayılı SK'da düzenlenen "*işyeri esasına göre sendikalaşmayı*" kaldırarak, yalnızca "*işkolu esasına göre sendikalaşmayı*" getirmiştir. Yine daha önce yönetmelikte düzenlenen işkolları, Kanunu'nun 60. Maddesinde işçi ve işveren sendikalarının kurulabilecekleri işkolları olarak sayılmış, 10 numaralı işkolu *basın ve yayın*, 27 numaralı işkolu ise *gazeteciliğe* ayrılmıştır. Ayrıca bir de Kanunda gösterilen işkollarına hangi işlerin gireceğinin saptanması amacıyla bir tüzük çıkarılması öngörülmüş ve bu tüzük, "*İşkolları Tüzüğü*" adı altında çıkarılarak 6.12.1983 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

274 sayılı Kanunda olduğu gibi birbiriyle ilişkili işkollarında çalışan işçilerin aynı sendikada örgütlenmelerine 2821 sayılı Kanunda olanak tanınmamıştır. Dolayısıyla 2821 sayılı Kanuna göre, basın ve yayın işkolunda çalışan işçiler gazetecilik işkolunda kurulu sendikaya üye olamayacaklardır. Aynı şekilde gazetecilik işkolunda çalışan işçilerin de basın ve yayın işkolunda kurulu sendikaya üye olabilmeleri mümkün değildir. 2821 sayılı Kanuna göre basın ve yayın işkolu ile gazetecilik işkolu arasında bir bağlantı olmamakla birlikte, bir işyerinde yürütülen asıl işe yardımcı işler, asıl işin dahil olduğu işkolundan sayılmaktadır. Kanunun 60. maddesinin 2. fıkrasında yer alan bu düzenleme gereği, asıl işi gazetecilik olan işyerlerindeki matbaa işçilerinin gazetecilik; asıl işi matbaacılık olan işyerlerindeki gazetecilerin basın ve yayın işkolunda sayılmaları nedeniyle bir medya işletmesinde çalışan 4857 sayılı Kanun kapsamındaki işçiler de gazetecilik işkolunda kurulu bir sendikaya üye olabilmektedir. Bu bakımdan dolayı da olsa halen iki işkolu arasında bir bağlantı bulunduğu söylenilebilir. Bu açıdan bakılırsa fikir işçileri ile beden işçilerinin aynı sendikada örgütlenebilmeleri olarak ifade edilebilen karma sendika tipinin yine varlığını

sürdürdüğü söylenilebilir⁷⁵. Ayrıca gazetecilik işkolunda kurulu olan bir sendikanın faaliyetlerinden 5953 sayılı Kanun kapsamındaki işçilerle başka bir deyişle gazetecilerle 4857 sayılı Kanun kapsamındaki işçiler arasında bir farklılık söz konusu değildir. Dolayısıyla sendikanın faaliyetlerinden bu iki farklı çalışan grubu eşit ölçüde yararlanmaktadır. Nitekim TGS de gazetecilik işkolunda çalışanları, ister 5953 ister 4857 sayılı Kanuna tabi olsunlar, eşit olarak değerlendirmektedir⁷⁶.

- 2821 sayılı SK’da “*sendika çokluğu ilkesi*” benimsenmiştir. Bu ilke, bir işkolunda birden çok sendikanın kurulabilmesine olanak tanımaktadır (Mad. 3). Buna göre, gazetecilik işkolunda birden çok gazeteci sendikası kurulabileceği gibi, birden çok medya işvereni sendikası da kurulabilir.

- 2821 sayılı SK’da sendika kurucularında aranan nitelikler bakımından ayrıntılı düzenlemelere gidilmiştir. Öncelikle SK’nın 2. ve 3. maddesine göre gazeteci sendikası kurucularının gazeteci niteliğine işveren sendikası kurucularının ise medya işvereni niteliğine sahip olmaları gerekir. Ancak gazeteci ve medya işvereni sendikası kurucusu olabilmek için bu genel koşulun varlığı yalnız başına yeterli değildir. Bunun dışında SK’nın 5. maddesinde öngörülen sendika kurucularında aranılan niteliklere sahip olmak gerekir. Bu nitelikler aşağıdaki biçimde sıralanabilir:

- Türk vatandaşı olmak,
- Medeni hakları kullanmaya ehil olmak,
- Sendikaların kurulacağı işkolunda fiilen çalışır olmak,
- Türkçe okur-yazar olmak,
- Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat

⁷⁵ Tuncay, **a.g.e.**, s. 98.

⁷⁶ **Aynı**, s. 110.

karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûmiyetin bulunmaması.

SK'da açıkça belirtilmemiş olmasına karşın, 5. maddede öngörülen bu niteliklere sahip gazeteci ve medya işverenlerinin, sendika kurucusu olabilmeleri için ayrıca 18 yaşını bitirmiş olmaları gerekmektedir.

SK'da sendikaların kaç kişi tarafından kurulacağına ilişkin herhangi bir hüküm yoktur. DK hükümlerine göre sendikanın kurulabilmesi için en az yedi kişinin bir araya gelmesi gerekir. Bu hükmün uygulanmasında diğer işçi ve işveren sendikaları arasında bir ayırım yapılamayacağı gibi gazeteci ve medya işvereni sendikaları arasında da bir ayırım yapılamaz.

- Gerek Anayasamızın 51. maddesinde ve gerekse SK'nın 6. maddesinde hükme bağlandığı üzere diğer işçi ve işveren sendikaları ve konfederasyonları gibi, gazeteci ve medya işvereni sendikalarının da kurulması serbest ve isteğe bağlıdır. Bu özelliğe bağlı olarak diğer iş kolları gibi gazetecilik işkolunda da bir sendikanın kurulabilmesi için herhangi bir makamdan izin ya da ruhsat alınmasına gerek olmadığı gibi, devlet dahil hiç kimsenin böyle bir sendikanın kurulması veya kurulmaması konusunda emir vermesi veya baskıda bulunması da söz konusu olamaz. Bu bakımından diğer işçi ve işveren sendikaları ve konfederasyonları gibi gazeteci ve medya işvereni sendikalarının kurulması da yalnızca, hazırlanan tüzüğün, kanunda gösterilen diğer belgelerle birlikte sendikanın merkezinin bulunduğu ilin valiliğine makbuz karşılığında bir dilekçe ile verilmesi koşuluna bağlanmıştır.

SK'ya göre kurucuların vereceği dilekçeye ilgili sendika ya da konfederasyon tüzüğü yanında, kurucuların nüfus cüzdanlarının suretlerini, ikametgâh belgelerini, meslek ve sanat özgeçmişlerini, sendikanın kurulacağı gazetecilik işkolunda fiilen çalışır olduklarını kanıtlayan belgeler ile sabıka kayıtlarını, ilk genel kurula kadar kuruluşu sevk ve idare edecekler ile bunların eşleri ve velayetleri altında çocuklarına ait noterden tasdikli mal bildirimlerini de eklemeleri zorunludur (Mad. 6). Tüzük ve diğer belgelerin ilgili valiliğe verilmesi ile birlikte gazeteci veya medya işvereni sendikası

tüzel kişilik kazanır. Valiliğe, kurulan kuruluşu sadece kayıt ve tescil görevi düşmektedir. SK'nın 8. Maddesine göre sendikanın tüzel kişilik kazanmasından sonra kurucuların, tüzüğü ve sendika veya konfederasyonu ilk genel kurul toplantısına kadar sevk ve idare ile görevli kişilerin ad ve soyadlarını, meslek ve sanatlarını, ve ikametgâhlarını Ankara, İstanbul ve İzmir'de yayımlanan ve ülke çapında dağıtılan günlük birer gazetede onbeş gün içinde ilan etmeleri gerekir.

- 274 sayılı Kanunda olduğu gibi, 2821 sayılı SK'da bir medya işverenine iş sözleşmesi ile bağlı olarak çalışan gazetecilere ilaveten serbest gazetecilere de sendikalaşabilme olanağı vermiştir.. Nitekim SK'nın 2. Maddesi "... *neşir mukavelesine göre eserini naşire terk etmeyi meslek edinmiş*" bulunanların işçi sayılacaklarını ve sendika kurabileceklerini öngörmüştür. Kanunda yer alan bu düzenlemeye rağmen ülkemizde neşir mukavelesi ile çalışanların kurdukları bir sendikaya rastlanamamaktadır⁷⁷. Ayrıca neşir mukavelesi ile çalışanların, gazetecilerin 1997-2007 yılları arası dönem hariç örgütlendiği tek sendika olan TGS'ye de üye olabilmeleri de mümkün değildir. Zira TGS'ye üye olabilmek için, gazetecilik işkoluna giren bir işyerinde kadrolu ve sigortalı olarak başka bir deyişle iş sözleşmesi ile çalışmak gerekmektedir. Dolayısıyla gazetecilik işkolunda kurulu işçi sendikalarına üye olabilmek için, 5953 sayılı Kanun kapsamında çalışmak gerektiğinden, neşir mukavelesi ile çalışanların iş sözleşmesi ile çalışanlarla birlikte sendikalaşabilmeleri söz konusu değildir. Aynı şekilde stajyer işçiler, kadrosuzlar, SSK numarası olmayanlar ve telifle çalışanlar TGS üyeliği için başvuramazlar. Ancak telifle çalışanlar, 5953 sayılı Kanuna tabi olarak kadrolu gösterildikleri işyerinden TGS üyesi olabilirler. TGS üyeliği için basın kartı sahibi olma şartı aranmaz. Bir gazete, dergi, mevkute, haber ajansı ve fotoğraf ajansı, radyo ya da televizyona bağlı olsa bile gazetecilik işkoluna girmeyen "*taşeron şirketlerde*" çalışanlar TGS üyesi olamazlar. Taşeron şirketlerde çalışanlar ancak taşeron şirketlerin bağlı olduğu işkollarında kurulu işçi sendikalarına üye olabilirler⁷⁸.

⁷⁷ Aynı, s. 99.

⁷⁸ TGS, TGS'ye Kimler Üye Olabilir?,

http://www.tgs.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=9&Itemid=10 2010. (Erişim Tarihi:21.03.2010).

Daha önce değinildiği üzere, 5953 sayılı Kanunun kapsam alanının genişlemesi bakımından son düzenleme, 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un "*Radyo ve televizyon kuruluşlarının haberle ilgili birimlerinde çalışanlar 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanuna tabidir. ...*" şeklinde hüküm ihtiva eden 38. Maddesi ile yapılmıştır. Yapılan bu değişiklik, daha önce değinildiği üzere, gazete ve mevkutelerle haber ve fotoğraf ajansları çalışanları gibi radyo ve televizyon kuruluşlarının haber (le ilgili) birimlerinde çalışanlar da 5953 sayılı Kanunun kapsamına alınmıştır. Böylece radyo ve televizyonların haber birimlerinde çalışan muhabirler, kameramanlar ve 5953 sayılı Kanuna tabi olarak istihdam edilen gazeteci statüsündeki diğer işçiler de TGS'ye üye olabilme hakkı elde etmişlerdir. Buna karşın radyo ve televizyonların haber birimleri dışında eğlence ve yarışma programlarının hazırlanmasıyla ilgili olarak oluşturulan yan şirketlerin kadrolarında istihdam edilen radyo ve televizyon çalışanları ise, yaptıkları işlerin gazetecilik işkolundaki işlerden sayılmayıp, 25 numaralı "*konaklama ve eğlence işleri*" sayılmasından dolayı konaklama ve eğlence işkolundaki bir işçi sendikasına üye olabileceklerdir⁷⁹.

3984 sayılı Kanun ile radyo ve televizyon kuruluşlarının haber(le ilgili) birimlerinde çalışanların 5953 sayılı Kanun kapsamına alınması, 10 Nisan 1996 tarihinde İşkolları Tüzüğü'nde değişiklik yapılmasına neden olmuş ve yapılan bu değişiklik "*plastik ve her tür madde üzerine yapılan baskı işleri*" basın ve yayın işkolunun kapsamına; "*radyo ve televizyon kuruluşlarının haberlerle ilgili birimlerinde çalışanların yaptıkları işler*" ise gazetecilik işkolunun kapsamına alınmıştır. Böylece her iki işkolunun kapsamı genişletilerek kapsama ilave edilen işlerde çalışanlara da sendikal örgütlenebilme olanağı tanınmıştır⁸⁰.

3.2. Türkiye’de Kurulmuş Medya Sendikaları

3.2.1. İstanbul Gazeteciler Sendikası

⁷⁹ TGS, TGS'ye Kimler Üye Olabilir?, http://www.tgs.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=9&Itemid=10 2010. (Erişim Tarihi:21.03.2010).

⁸⁰ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, (1996), s. 125-126.

İstanbul Gazeteciler Sendikası, 1946 yılında kurulan İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin bir uzantısı biçiminde doğmuştur. 1952 yılında çıkan "*Basın Mesleğinde Çalışanlar ve Çalıştıranlar Arasındaki İlişkileri Düzenleyen Kanun*"un gazetecilere sendika kurma hakkı tanınmasıyla, gazeteciler hemen kendi aralarında toplanarak bir sendika kurma girişiminde bulunmuşlardır. Bunun üzerine, büyük bir hızla gelişen İstanbul Gazeteciler Sendikası'na bir yıl içinde tüm gazeteciler üye olmuştur.

Sendikanın ele aldığı konular arasında asgari ücretlerin kabulü, toplu sözleşme, yıllık izin, tazminat, iş anlaşmazlıklarının çözümü, grev hakkı, meslek içinde eğitim ve gazetecilerin özgürlük ve sosyal güven içinde çalışmaları gibi konular yer almaktadır.

Sendika 18–20 Nisan 1955 tarihinde Türkiye Gazeteciler Konferansı'nı düzenleyerek, basın özgürlüğü ve gazetecilerin sosyal hakları tartışılmıştır. Konferans'tan kısa bir süre sonra İstanbul Gazeteciler Sendikası hükümet tarafından kapatılarak dokuz ay süreyle kapalı kalmıştır.

İstanbul Gazeteciler Sendikası, 1957 yılında Türk-İş'e üye olmuş, 1958 yılında da çeşitli illerdeki sendikaların birleşmesiyle Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu adını almıştır.

3.2.2. Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu

İstanbul, İzmir, Ankara Gazeteciler Sendikaları kendi aralarında birleşerek 18 Nisan 1958'de bir Sendikalar Federasyonu kurmuşlardır. Federasyonun ilk kongresi 24–25 Mayıs 1958'de Ankara'da toplanmıştır. 1963 yılında ise yeni bir örgütlenmeye gidilerek, İstanbul Gazeteciler Sendikası, Türkiye Gazeteciler Sendikası adını almıştır.⁸¹

3.2.3. Türkiye Fikir İşçileri Sendikası

⁸¹ Topuz, 1996, **a.g.e.**, s. 199.

15 Temmuz 1963 tarihinde yürürlüğe giren 274 sayılı Sendikalar Kanunu, bir işkolunda ve bir işyerinde birden fazla sendikanın faaliyet göstermesine izin veriyordu. Bu durumdan yararlanılarak başta İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın ve diğer illerdeki pek çok gazeteci sendikalarının varlığına rağmen, 1964 yılında Ankara'da "Türkiye Fikir İşçileri Sendikası" adıyla yeni bir sendika kurulmuştur. Sendika sadece Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü ve Bölge Müdürlük'lerinde faaliyet göstermekteydi. Sendikanın çatısı altında 5953 sayılı yasa dışında, işçi statüsüyle çalışanlar da vardı.

Türkiye Fikir İşçileri Sendikası'nın ilk genel başkanı Fahrettin Gülseven'dir. Sendika, ilk toplu iş sözleşmesini ise Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü ile 22 Mayıs 1964 yılında imzalamıştır. Fikir-İş Sendikası 1969 yılında Türkiye Gazeteciler Sendikası'na katılma kararı almıştır.⁸²

3.2.4. Türkiye Gazeteciler Sendikası

1961 Anayasası çerçevesinde çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun ulusal düzeyde sendika kurma olanağı sağlamasıyla birlikte İstanbul Gazeteciler Sendikası, 30 Eylül 1963 tarihinde Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) adıyla yeniden yapılandırılmıştır. İstanbul Gazeteciler Sendikasının TGS olarak yeniden yapılandırılmasının ardından, önce Bursa Gazeteciler Sendikası kongre kararıyla şube olarak TGS'ye katılma kararı almış, ardından da Eskişehir'de TGS Eskişehir şubesi kurulmuştur. Ankara, Adana ve İzmir'deki gazeteci sendikalarının da kongre kararıyla TGS ile bütünleşmelerinin ardından, bu 6 ayrı birimden gelen delegelerin katılımıyla 24-25 Aralık 1965'de olağan genel kurulunu yaparak tek bir sendika haline dönüşmüştür⁸³. Aynı yıl TGS, genel kurul kararıyla Uluslararası Gazeteciler Federasyonuna üye olmuştur.

2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 60. maddesinde sayılan 27 sıra numaralı gazetecilik işkolunda kurulu bulunan TGS'nin tüzüğünün 2. maddesine göre amacı, *"çalışma ilişkilerinde üyelerinin ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve*

⁸² Altun, **a.g.e.**, s. 61.

⁸³ Aynı, s. 60.

geliştirmektedir”. Ayrıca tüzükte, belirlenen bu amaca ulaşmak için TGS’nin şu çabaları göstereceği ifade edilmiştir⁸⁴:

- Çalışmayı ve toplumun temel değeri haline getirmek, üyelerinin insanlık onuruna ve sosyal adalete uygun bir yaşayış düzeyine ulaşmalarını sağlamak,
- Üyelerinin yaptıkları işe uygun ve insanlık onuruna yaraşır bir yaşam düzeyine ulaşmaları, adil bir ücret sistemine kavuşmaları için çalışmak,
- Üyelerinin geleceğe güvenle bakmalarını sağlayacak sosyal güvenlik sisteminin gelişmesini ve düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlayıcı çabalarda bulunmak,
- Toplum yaşamının sosyal adalet ilkelerine göre düzenlenmesini, özgürlük ve demokrasi içinde çalışmanın temel ölçü olarak ele alınmasını sağlamak,
- Toplum içinde kişi olarak üyenin kendisine olan güven ve gücünü artırmak,
- Milli gelir ve yatırımın gelişmesine, verimliliğin yükselmesine ve Türk ekonomisinin sosyal adalet ilkelerine uygun biçimde hızla kalkınmasına hizmet etmek,
- Din, ırk, cins, renk, mezhep, inanç ve siyasi kanaat farkı gözetmeksizin, emeğin değerine ve toplum yaşamındaki etkisine inançlı bir işçi topluluğu meydana getirmek için çaba göstermek,
- Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunmasına bütün gücü ile katılmak, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde yardımcı olmak,
- Anadolu Ajansı, basın İlan Kurumu ve benzeri basın ve yayın kuruluşlarının yöntemlerine TGS’nin etkili bir biçimde temsil edilmesini sağlamak.

Türkiye Gazeteciler Sendikası gazetecilerin daha iyi koşullarda çalışabilmeleri ve daha iyi yaşam şartlarına kavuşabilmeleri için pek çok çalışma yapmıştır. Yapılan toplu iş sözleşmeleriyle çalışanlar daha iyi şartlara kavuşturulmuş, ancak sendikal

⁸⁴ Aynı, s. 65.

faaliyetlerin baskı altına alınması ve kısıtlanması nedeniyle bu çalışmalar bu etkin olamamıştır. Ancak günümüzde de TGS çalışmalarını hala sürdürmektedir.

Türkiye Gazeteciler Sendikası sadece ekonomik koşulların iyileştirilmesi anlamında çabalarda bulunmamış aynı zamanda siyasi etkinliklerde bulunarak baskı unsuru görevini de gerçekleştirmiştir. TGS 12 Mart döneminde siyasi görüşlerinden dolayı cezaevinde bulunan Gazeteci-yazar Çetin Altan'ın özel afla serbest bırakılmasında önemli rol oynamıştır. Yine aynı şekilde yazar Nihal Adsız'ın da cezaevinden çıkarılmasıyla ilgili de katkı sağlamıştır.

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın Genel Başkanı Ercan Sadık İpekçi'dir. Genel merkez İstanbul'da olmak üzere Ankara, İzmir, Adana ve Eskişehir olmak üzere sendikanın 4 şubesi bulunmaktadır. Sendika Yönetim Kurulu, Disiplin Kurulu ve Denetleme Kurulu ve Genel Kurul olmak üzere dört ana organdan oluşmaktadır. 1 Nisan 1995 tarihinde toplanan TGS Olağanüstü Genel Kurulu'nda, radyo ve televizyonların haber birimlerinde çalışanların da sendikaya üye olabilmeleri için Anatüzük'te değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikten sonra, TGS Yönetim Kurulu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na başvurarak, özel radyo ve televizyon çalışanlarının 27 numaralı Gazetecilik İşkolu'na dahil edilmesi talep edilmiştir. Resmi Gazete'nin 10 Nisan 1996 tarihli sayısında yayımlanan tüzük değişikliği ile TGS'nin örgütlenme alanı genişletilmiştir.

3.2.5. Medya-Sen

1996 yılında Medya çalışanlarının aralarında örgütlenerek, çalışanların daha iyi koşullara sahip olabilmesini amaçlayan yeni bir sendika olarak Medya-Sen (Medya, İletişim, Basın Yayın İşçileri Sendikası) kurulmuştur. Yeni kurulan bu sendika DİSK'e üye olmuş ve medya çalışanlarının örgütleneceği yeni bir sendika anlayışı ortaya koymayı amaçlamıştır.

Genel merkezi Ankara'da olan Medya-Sen'in kuruluş amacı sınıf ve kitle sendikacılığını, işçilerin sermaye sınıfına karşı çıkarlarının birlikteliğini esas almaktır.

Bu bağlamda sendikanın amacı; “Toplumsal gelişmelerin en belirleyici unsurlarından düşünce özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası durumundaki basın özgürlüğünün Türkiye’de tam olarak yerleşmesi, böylece, tüm halkın haber alma hakkının hiçbir baskı ve sınırlamaya tabi olmaksızın gerçekleşmesi, gazetecilerin mesleki ve sosyal değerlerini arttırıcı önlemlerin alınması için çaba gösterileceği” biçiminde ortaya konmuştur.⁸⁵

3.3. Türkiye’de Kurulmuş Medya Sendikalarının Sınıflandırılması

Medya sektöründe çalışanların kurdukları sendikalar, yapıları ve üyelerinin niteliği açısından üçe ayrılır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Bunlardan birinci grubu, salt fikir işçilerini üye kabul eden, medya sektöründe bedenen çalışan işçilerini kapsamayan sendikalar oluşturur. Bu gruba Fikir İşçileri Sendikası örnek olarak gösterilebilir.
- İkinci grubu, sadece basın sanayinde çalışan beden işçilerini üye kabul eden, fikir işçilerini kapsam dışında bırakan sendikalardır. Bu gruba Basın İş Sendikası örnek verilebilir.
- Üçüncü grubu ise, medya sektöründe çalışan işçiler arasında ayırım yapmaksızın hem fikir işçilerini ve hem de bedenen çalışan işçileri kapsamına alan sendikalar oluşturmaktadır. Bu gruba Türkiye Gazeteciler Sendikası örnek verilebilir.

Günümüzde tüm medya çalışanlarını kapsayan TGS dışında medya sendikası bulunmamaktadır. Medya sektöründe sendikacılık incelendiğinde, medya sahiplerinin de TGSS çatısı altında işveren sendikasını oluşturdıkları görülür⁸⁶.

Gazetecilerin 1997 yılına kadar örgütlendiği tek sendika bedenen çalışanlarında üye olduğu, 10 Temmuz 1952’de İstanbul Gazeteciler Sendikası olarak kurulan ve 1963 tarihinde genel kurul kararı ile bugünkü adını alan TGS’dir. 1996 yılında gazetecilik

⁸⁵Yağlı, a.g.e., s. 105.

⁸⁶ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, (1996), s. 128, 129.

işkolunda DİSK'e bağlı olan Medya, Radyo, Televizyon Gazete İşçileri Sendikası (Medya-Sen)'in kurulmasıyla birlikte, gazetecilerin örgütlendiği ikinci bir sendika ortaya çıkmış, ancak bu sendika da varlığını 2007 yılına kadar sürdürebilmiştir. Günümüzde gazetecilerin yine örgütlendiği tek sendika, TGS'dir⁸⁷.

Türkiye'de medya işletmesi sahiplerinin oluşturduğu ana sendikal örgüt ise, 1954 yılında kurulan Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası (TGSS)'dir. TGSS; başlangıçta işkolundaki işçi sendikalarına tepki, işçi-işveren ilişkilerinin bir gereksinimi olarak ortaya çıkmaktan çok üretimle ilgili sorunlarına çözüm üretmek üzere bir işveren birliği niteliği taşımaktaydı. Ancak 1990'lara gelindiğinde işçi sendikacılığındaki gerilemeye paralel olarak önem ve işlevini bir ölçüde yitirmiştir⁸⁸.

⁸⁷ Aynı, s.128.

⁸⁸ Aynı, s.129.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA SEKTÖRÜNDE SENDİKAL ÖRGÜTLENME SORUNLARI VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

1. SENDİKAL ÖRGÜTLENMEYİ ETKİLEYEN GELİŞMELER VE YARATTIĞI SORUNLAR

Tüm sektörlerde olduğu gibi medya sektöründe de sendikal örgütlenmenin pek çok sorunu vardır. Bu sorunları ortaya koyabilmek için öncelikle tüm sektörlerde sendikal örgütlenmeyi etkileyen gelişmelerin ve değişimlerin bilinmesi gerekir. Günümüzde Dünya’da ve Türkiye’de sektör ayırımı yapmaksızın sendikal örgütlenmenin karşı karşıya olduğu sorunların ortaya çıkmasında etkili olan, bu gelişim ve değişimler şu şekilde sıralanarak açıklanabilir:

1.1. Küreselleşme

1.1.1. Kavramsal Boyutu

Küreselleşme; ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, çalışma hayatından endüstri ilişkilerine kadar her alandaki değişimi ifade eder. Özellikle 1960 ve 1970’li yıllardaki işçi hareketlerindeki mücadelecilik ortamdan, 1980’li ve 1990’lı yıllarda uluslararası rekabetin arttığı bir ortama geçişle birlikte en çok kullanılan kavramlardan biri haline gelen küreselleşme, 1970’lerden günümüze kadar değişen ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve teknolojik değişikliklerin bir yansımasıdır denebilir⁸⁹.

Küreselleşme, coğrafi bakımdan ekonomik, politik ve sosyo-kültürel ilişkilerdeki sınırların ortadan kalktığı, mal ve hizmetlerin hareketliliğinin hız kazandığı,

⁸⁹ Karaca, **a.g.e.**, s. 105.

dünya pazarının hızla büyüdüğü ve sınırötesi karşılıklı ekonomik bağımlılığın arttığı bir süreçtir. Ezici bir rekabet ortamı olmasından dolayı, düşük maliyetli üretim arayışları günümüzde çok uluslu şirketlerin dünyanın pek çok farklı ülkesinde faaliyet göstermesine neden olmaktadır⁹⁰.

Küreselleşme kavramıyla ilgili pek çok farklı görüş ve tanım bulunmaktadır. Bu görüşlerden bazıları küreselleşmeye olumlu, bazılarıysa olumsuz bakmaktadırlar. Bu görüşleri “aşırı küreselleşmeciler”, “küreselleşme karşıtları” ve “dönüşümcüler” olarak üç farklı biçimde ifade etmek mümkündür.

Aşırı küreselleşmecilere göre, küreselleşme “*sermayenin gücü elinde bulundurması ve gücünü kaybeden hükümete karşı gelişmekte olan ülkeler ile yoksul ve orta sınıflar üzerinde egemenlik kurması*” biçiminde tanımlanmaktadır⁹¹. Buna göre, aşırı küreselleşmeciler devletin küresel piyasa karşısında bir etkinliğinin kalmadığını ve piyasa mekanizmasının hükümetlerden daha rasyonel çalıştığını savunmaktadırlar.

Küreselleşme karşıtlarına göre ise küreselleşme, “*IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası Pazar güçlerine kayıtsız şartsız teslimiyet*” olarak tanımlanmıştır⁹². Küreselleşme karşıtları, ülkeler arasındaki dengelerin giderek daha da kötüleştiğini ve bu yolla zengin olan ülkelerin daha zengin, yoksul olanların ise daha yoksul olduğu bir ekonomik sistemin var olduğunu savunmaktadırlar.

Dönüşümcüler ise küreselleşmenin tanımını “*Başta para olmak üzere ürünlerin, hizmetlerin ve yatırımların uluslararası dolaşımının yaygınlaşması, insanların ve pazarların birbirine yaklaştırılması ve yeni gelişmelere uyum sağlaması*” biçiminde ortaya koymuşlardır⁹³. Dönüşümcüler, küreselleşmeyi daha doğal

⁹⁰ Birgül Çiftçi, **Küreselleşme Sürecinde Sendikal Hareket**, (Muğla: Muğla Üniversitesi, İİBF Tartışma Tebliğleri, 2004), s. 4.

⁹¹ Susan George, “Küreselleşme, Güç ve Sendikaların Rolü”, **Küreselleşmeye Karşı Sosyal Devletin Yeniden Yapılandırılmasında Sendikaların Toplumsal Görevi** (Ankara: Harb-İş Konferansları-2, 1997), s. 20-31.

⁹² Alpaslan Işıklı, “Küreselleşen Çağımız ve Çalışma Hayatı”, **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Kamu-İş Ya. No:3, C.III,(Ocak 1994), s. 1-6.

⁹³ Şener Muter, “Küreselleşme”, **Mercek**, (Temmuz 1997), s. 22.

karşılama ve modern toplumların ve yenedünya düzeninin yeniden şekillenmesini sağlayan bir siyasal güç olarak görmektedirler.

Küreselleşme kavramı ile ilgili çok farklı görüş olsa da, günümüzde küresel yapı içinde sermayenin egemen olduğu çokuluslu şirketler düşük maliyetli ve yüksek karlı üretim biçimini benimsediklerinden acımasız bir rekabet ortamı gitgide artmaktadır. Bu olumsuz ortamdan endüstri ilişkileri ve çalışma hayatı da birebir etkilenmekte ve bu bağlamda sendikalarda da küreselleşmenin olumsuz yansımaları görülmektedir⁹⁴. Bu bölümde küreselleşmenin sendikal örgütlenmeye etkileri ortaya konacaktır.

1.1.2. Küreselleşmenin Nedenleri

Küreselleşmenin ortaya çıkmasını sağlayan nedenler genel olarak üç başlık altında toplanabilir.

1.1.2.1. Teknoloji ve Ulaşım Alanındaki Gelişmeler

1970’li yıllarda tüm Batı Dünyası’nı etkileyen ekonomik kriz, 1980’lerin başında Neo-liberal iktisat politikaları ile çözümlenmeye çalışılsa da işsizlik ve enflasyon sorununa çözüm bulunamamıştır. Bu sorunlara çözüm yolu arayışları sonucunda, iletişim teknolojilerine dayalı sanayi politikaları geliştirilmiş ve bu alana yatırımlar yapılarak istihdam ve büyüme üzerinde olumlu etkiler görüleceği düşünülmüştür. 1980’li yıllarda, bilgi üretimi ve dağıtım alanında yaşanan gelişmeler baş döndürücü bir hızla artmaya devam etmiş ve yeni bir iletişim dönemini de beraberinde getirmiştir⁹⁵.

Özellikle bilgisayar teknolojilerindeki hızlı gelişim, işletmelerin üretim hızını da arttırmıştır. Yapay zekâ mekanizmaları ve robot teknolojilerinin gelişmesi işgücünün

⁹⁴ Veysel Bozkurt, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, “Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımları”, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), s. 18-22.

⁹⁵ Karaca, **a.g.e.**, s. 108.

yapısını da değiştirerek üretimin hızlanmasına ve buna bağlı olarak maliyetlerin düşmesine neden olmuştur.

Bilgisayarların yaygınlaşması, haberleşme ve bilgi işlemin hızlanmasına ve büyük bir hızla ucuzlamasına neden olmuştur. Teknolojik gelişmelerin hızlı artışı, uluslararası taşımacılık alanında da maliyetlerin düşmesine neden olmuştur. Örneğin, sabit fiyatlar üzerinden hesaplandığında, 1920 yılından 1990 yılına kadar ortalama maliyetler; deniz taşımacılığında yaklaşık %70, hava taşımacılığında yaklaşık %80, uydu kullanımında yaklaşık %90 ve uluslararası telefon kullanımında ise %99 düşmüştür.

1.1.2.2. Sermayenin ve Malın Serbest Dolaşımı

Bilgisayarlı sistemlerin uygulamaya konulması, üretim sürecinin planlama ve tasarım aşamasından montaj aşamasına kadar tüm üretim basamaklarının, uzak mesafelerden aynı anda yürütülebilmesini olanaklı kılmıştır. Bu nedenle, bir ürünün üretim sürecinin tüm farklı aşamaları, yeryüzünün çok farklı noktalarında aynı anda gerçekleştirilebilmektedir⁹⁶.

Bu bağlamda, günümüzün küresel piyasa yapısı içinde bazı büyük kuruluşlar, özellikle bilgisayar ve teknolojik üretimlerini, nitelikli emeğin ucuz olduğu Hindistan, Çin gibi ülkelerde yaptırmakta, bazılarıysa fason üretim yoluyla üretimini yeryüzünün çeşitli ülkelerine yaymakta ve üretiminin bazı parçalarını yurtdışındaki taşeron firmalara kaydırarak maliyetlerini düşürmektedirler⁹⁷.

Sermaye ve mal hareketlerin serbest dolaşımının sağlanması ve hükümetlerin bu alandaki engelleri çeşitli anlaşma ve protokollerle ortadan kaldırması ithalat ve ihracatı arttırmıştır. Sermaye dolaşımının serbestleşmesi, hacminin artması, hızlanması, yaygınlaşması ve yeni yatırım araçlarının devreye girmesi ile birlikte üreticiler yerleşim yerlerini değiştirmekte, üretim birimlerini üretimlerin daha ucuz olduğu bölgelere

⁹⁶ Yüksel Akkaya, "Küreselleşme Versus Sendikasılaştırma ve Yoksullaştırma", **Çalışma ve Toplum**, (2004/3), s. 106.

⁹⁷ Meryem Koray, **Sosyal Politika**. (İstanbul: İmge Kitabevi, 2005), s. 260.

kaydırmaktadırlar. Bu da uluslararası alanda işbirliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

1.1.2.3. İşbirliği Stratejileri

Üretim ve verimin artması, yaşam standartlarının iyileşmesi ve istihdamın geliştirilmesi için bir ön koşul olarak görülen rekabet gücü⁹⁸, yeni para ve sermaye piyasalarını ortaya çıkartmakta ve ulusal sınırları aşan şirketler büyük güç kazanmaktadır. Bunun sonucunda uluslararası işbirliği faaliyetleri artmakta ve devletler kendi ulus devlet yapılarından çok uluslararası bütünlük çalışmalarına ağırlık vermektedirler. Sermaye ve malın serbest dolaşımının sağlanmasına bağlı olarak ortaya çıkan işbirliği stratejileri, küreselleşmenin daha hızlı bir biçimde gelişmesine ve etkinleşmesine neden olmaktadır⁹⁹.

1.1.3. Küreselleşme ile Sendikaları Olumsuz Etkileyen Gelişmeler

Küreselleşme ekonomik anlamda sağladığı olumlu gelişmelerin yanında çalışma hayatına ve sendikacılığa ilişkin bir takım olumsuz sosyal sonuçları da beraberinde getirmiştir. Küreselleşme süreci, uluslararası ilişkileri, rekabet ve bağımlılık artışını, ulus devlet yapısının zayıflamasını ve uluslar üstü etkileri ön plana çıkarırken, sendikalar da bu gelişmelerden önemli ölçülerde etkilenmiştir. Serbest ekonomik ilkelerin dünya üzerinde standartlaşması ve emeği koruyan düzenlemelerin yerine işletmeleri koruyan düzenlemelerin artması, son yıllarda yerel şartlardan çok uluslararası şartları etkin kılmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte, 1980'li yıllarda başlayan ekonomik değişim sonucu ulusal ekonomi sınırları aşılmış, uluslararası sermaye piyasaları oluşmuş ve bu piyasada çokuluslu şirketler egemen hale gelmiştir. Böylece, ülke düzeyinde rekabet etmekte olan sanayi kuruluşları küresel rekabete zorlanmıştır. Bu bağlamda, işletmeler rekabet edebilmek için işgücü maliyetini düşürmek zorunda kalmakta, çalışma hayatı ve

⁹⁸ Nusret Ekin, "Çalışma Yaşamında Dönüşüm", **Mercek**, MESS Ya., Yıl:3, Sayı:9, (Ocak 1998), s. 11.

⁹⁹ Karaca, **a.g.e.**, s. 109.

sendikalar da çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Küreselleşme ile sendikaları olumsuz etkileyen gelişmeleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür¹⁰⁰:

1.1.3.1. Fordist Üretim Biçiminden Post Fordist Üretim Biçimine Geçiş

Sermayenin fordist üretim biçimi, işçilerin bir arada bulundukları büyük fabrikalarda doğmuştur. Özellikle sanayi devrimi sürecinde ortaya çıkan fordist üretim biçimi, ekonomik koşullar ve küreselleşmeyle birlikte oluşan ezici rekabet ortamı nedeniyle yerini post fordist üretim biçimine bırakmıştır. Post fordist üretim biçimi ile birlikte, parçalı üretim sistemi, taşeron işletmeler ve bunun sonucunda yaygınlaşan esnek çalışma biçimleri ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de, Batı’daki gibi bir sanayileşme süreci yaşanmadığı için, Batı’daki anlamıyla Fordist üretim biçiminden söz edilememektedir. Ancak, sanayinin gelişmesiyle birlikte Türkiye’de işçiler büyük fabrika çatıları altında birarada çalışmışlardır. Zamanla değişen endüstri ilişkileri çerçevesinde taşeron işletmeler, alt işveren uygulamaları ve esnek çalışma biçimleriyle birlikte post fordist üretim biçimine geçilmiştir. Bu nedenle, işçilerin bir arada bulunma durumu giderek yerini işçilerin birbirinden kopuk biçimde çalıştıkları bir çalışma düzenine bırakmıştır¹⁰¹.

1.1.3.2. Çokuluslu İşletmelerin Ortaya Çıkması

İşletme ölçeklerinin küçülmesi ve sanal ağlar üzerinden işyerlerinin mekansal olarak parçalanması, birçok ulusta parçaları bulunan çokuluslu işletmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur¹⁰². Bu şirketler, günümüzde, toplu pazarlık yapılarını veya toplu sözleşmeleri parçalama, bozma gücüne sahiptirler. Çok uluslu şirketler üretimlerini, ücretlerin ve standartların düşük ve sendikal örgütlenmenin zayıf olduğu

¹⁰⁰ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 5.

¹⁰¹ Fikret Sazak, **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Arayışlar**, (Ankara:Epos Ya., 2007), s. 11; Çiftçi, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁰² Nusret Ekin, “Dönüşen Çağ, Değişen Endüstri İlişkileri”, **Mercek**, Y.5, S.17, (2000), s. 16, 17.

ülkelere kaydırarak, sendika ve işçilerin yanı sıra hükümetler üzerinde de önemli bir baskı unsuru haline gelmişlerdir.

Küreselleşen bir dünya ile karşı karşıya olan Türkiye, uluslararası standartlara ulaşma ve rekabet etme amacındadır. Bu nedenle korumacılığa ve ithal ikamesine dayalı politikalar terk edilerek ihracatı esas alan üretim modeli ve dışa açılma stratejileri uygulanmaya başlanmış ve yabancı sermaye yatırımlarına fırsat tanıyan yeni düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰³ Bunun sonucunda, ülkemizdeki pek çok işletme, üretimlerini ucuz işgücünün bulunduğu ülkelere kaydırmaktadır. Aynı zamanda bazı yabancı kuruluşlar da üretimlerinin bir kısmını ülkemizde yapmaktadırlar.

1.1.3.3. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yükselişi

Ekonomideki sektörel dönüşümle birlikte tüm dünya ve Türkiye’de de işyerlerinin ölçeksel ve mekansal değişimi konusunda önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Geçmişteki büyük ölçekli işletmelerin yerini, günümüzde çok sayıda küçük ve orta ölçekli işletmeler almış ve işletme ölçeği küçülmüştür. Büyük ölçekli ve binlerce çalışanın aynı koşullarda çalıştığı fordist iş organizasyonu sisteminin ürünü olan işyerleri, ölçek ve mekânsal açıdan önemli küçülmeler göstermeye başlamıştır¹⁰⁴.

1.1.3.4. Esnek Çalışmanın Yaygınlaşması

Rekabet koşullarının küreselleşme ile birlikte gitgide ağırlaşması karşısında işverenler, maliyetleri düşürebilmek, farklı taleplere cevap verebilmek ve rekabet güçlerini arttırabilmek için çeşitli alternatif çalışma modelleri oluşturmuşlardır. Bu çalışma modellerinden biri olan esnek çalışma; işyerinin, işin, iş sürelerinin, ücretin ve emek ve iş piyasalarının farklı ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına geliştirilen standart dışı bir çalışma biçimidir¹⁰⁵. Esnek çalışma modelleri ile birlikte, geleneksel tam gün çalışma, yerini kısmi süreli çalışma, tele çalışma ve çağrı üzerine çalışma gibi alternatif

¹⁰³ Sayım Yorgun, “Küreselleşmenin Türk Sendikacılık Hareketine Etkileri” **Mercek**, Yıl:4, Sayı:14, (Nisan 1999), s. 27.

¹⁰⁴ Aziz Çelik, “Yeni Sorun Alanları ve Arayışlar” **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Arayışlar**, Der: Fikret Sazak, (İstanbul: Epsilon Yayınları ,2007), s. 33.

¹⁰⁵ Ekin, 2000, **a.g.e.**, s. 12.

çalışma yöntemlerine bırakmıştır. Böylece işçiler işyerinden ve bir anlamda birbirlerinden uzaklaştırılmıştır.

Çalışma biçiminin standart dışına çıkması, ülkemizde de uzun yıllardan bu yana uygulanmaktadır. Özellikle izlenen ekonomik politikalar, maliyetlerin düşük tutulma çabaları ve küresel rekabete uyum sağlayabilme amacıyla esnek çalışma biçimleri yaygınlaşmış ve çeşitlilik kazanmıştır. Ülkemizde Gümrük Birliği süreci ile birlikte, rekabet gücünü arttırmak amacıyla işyerinin, işin, iş süresinin ve ücretin esnekleştirilmesi uygulamaları yaygınlaşmıştır. Çalışmanın esnekleştirilmesi ile ilgili sigorta mevzuatı da dahil olmak üzere iş yasalarında gerekli değişiklikler de yapılarak yasal zeminde de esnek çalışma modelleri benimsenmiştir¹⁰⁶.

Kuralsızlaşma eğilimi olarak da adlandırılan esnek çalışma uygulamaları “*İnsan Kaynakları Yönetimi*” adı altında yürütülen çalışmalarla belirlenmekte ve kalite çemberleri, toplam kalite yönetimi, prim veya kar dağıtımı gibi uygulamalar yapılmaktadır. Bu koşullar altında, çalışanların işletme hedeflerini korumaları ve işletme kültürüyle bütünleşmeleri gerekmektedir. Bu nedenle sosyal, siyasal veya sınıfsal örgütlenme biçimleri dışlanarak, sendikalara, hem işgücü maliyetini arttıran hem de işletme dayanışmasını zayıflatan örgütler olarak bakılmaktadır¹⁰⁷.

Amerika’da doğan İnsan Kaynakları Yönetimi, zamanla tüm dünyayı saran yeni bir endüstri ilişkileri biçimi haline gelmiştir. Türkiye’de de bu gelişmelerin sonucu olarak Personel Yönetimi zamanla İnsan Kaynakları Yönetimi adını almış ve günümüzde işletmelerin büyük çoğunluğunda İnsan Kaynakları bölümleri oluşturulmuştur. Ayrıca performansa dayalı ücret sistemi de ülkemizde giderek yaygınlaşmaktadır. Özellikle özel sektördeki artışa paralel olarak gündeme gelen bu yeni ücret sistemi, iş yaşamında ve endüstri ilişkilerinde bireyselliği ön plana çıkarmaktadır.

Küresel rekabetin bir sonucu olarak geliştirilen rekabet stratejileri, endüstri ilişkileri sisteminin yeniden yapılanmasını gündeme getirmiş; bu bağlamda geleneksel

¹⁰⁶ Aysen Tokol, **Türk Endüstri İlişkileri**, (Bursa: Ezgi Ya, 1997), s. 248.

¹⁰⁷ **Sendikal Örgütlenme Üzerine**, (Ankara: Eğitim-Sen Ya., 2004), s. 44; Koray, **a.g.e.**, s. 262.

işletme organizasyonlarında değişime gitme ihtiyacı duyulmuştur. İşletme organizasyonlarındaki değişim çerçevesinde, işletmelerde benimsenen Post-Fordist üretim ve Toplam Kalite Yönetimi gibi yeni üretim ve yönetim teknikleri, geniş anlamda “*İnsan Kaynakları Yönetimi*”nin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Temel stratejisi çalışanların “*işyerine bağlılığı*” olan bu yönetim anlayışı, toplu pazarlığa alternatif olarak bireysel pazarlığı ortaya koymuş ve “*sendikasız endüstri ilişkileri*” sistemlerini gündeme getirmiştir. Bu da işçi sendikalarının rolünü azaltarak güç kaybetmesine neden olmuştur¹⁰⁸.

1.1.3.5. Çalışanların Hizmet Sektöründe Yoğunlaşması

Küreselleşme ile birlikte istihdam yoğunlaşması da yön değiştirmiş ve geçmişte sanayi kesiminde yoğunlaşan istihdam yapısı, günümüzde hizmet sektörüne doğru kaymıştır. Hizmet sektörünün genişlemesi, daha çok sanayi sektöründe yoğunlaşan mavi yakalı işgücünün sayısını azaltmış, eğitim ve vasıf düzeyi yüksek beyaz yakalı işgücünü ise ön plana çıkarmıştır. Bu da sendikaların üye yapılarında değişime yol açmıştır¹⁰⁹.

Sendikalar geleneksel olarak sanayi sektöründe güçlüdür. Sanayi işletmelerinde doğan sendikalar aynı ortamda, birlikte ve düzenli çalışan çok sayıda işçi arasında kolaylıkla örgütlenebilmiştir. Hizmet sektörünün toplam istihdam içinde büyümesi sendikaların geleneksel tabanını zayıflatmaktadır¹¹⁰.

Türkiye’de 1980 sonrası istihdamın sektörel dağılımı sendikacılık açısından değerlendirildiğinde; sendikal örgütlenme için elverişli sayılan sanayi sektöründe yirmi yılda önemli bir artış yaşanmamış; örneğin 1980’de sanayi kesimi istihdamı %12’lerden, yirmi yıl sonra ancak sekiz puanlık bir artışla %20’lere varabilmiştir. Ancak, sendikalaşma eğilimi sanayi kesimine göre zayıf olan hizmetler sektöründe istihdam ise; 1980’de %28’den 2000 yılında %40’lara yükselmiştir.

¹⁰⁸ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, (İstanbul: Kitabevi, 2005), s. 292.

¹⁰⁹ Çiftçi, *a.g.e.*, s. 6.

¹¹⁰ Çelik, *a.g.e.*, s. 33.

1980 sonrası istihdamın sektörlere göre dağılımındaki oranlar ise; 1980 itibariyle tarım %59.94, sanayi %11.55, hizmetler %28.48 iken, 1990'larda tarım %47.78, sanayi %15.56, hizmetler %36.66; 1997'de tarım %39.48, sanayi %18.69, hizmetler %41.81; 2002'de ise tarım, %39.4, sanayi %18.5, hizmetler %46.6 olmuştur¹¹¹.

1.1.3.6. İşgücünün Vasıf Düzeyindeki Değişmeler ve Altın Yakalı İşgücünün Ortaya Çıkışı

Küreselleşme ile birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişimler vasıfsız işgücünün üretim sürecindeki payını azaltırken, vasıf düzeyi yüksek işgücüne olan talebi arttırmıştır. İşgücünün kutuplaşması olarak da tanımlanan bu süreçte işgücü; nitelikli-niteliksiz, örgütlü-örgütsüz biçiminde ayrıştırılmakta ve küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde kutuplaşmaktadır. İşletmeler artık, eğitim düzeyi yüksek, üretim sürecine hakim ve inisiyatif kullanabilen, ekip çalışmasını yürütebilecek teknik bilgi ve uzmanlığa sahip eğitilmiş işgücüne ihtiyaç duymaktadırlar. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizi de etkileyen bu durum, işgücü piyasası içinde vasıflı-vasıfsız işçi ayrımını güçlendirmekte ve kötü koşullardaki, güvencesiz işlere razı bir kesim yaratmaktadır¹¹². Bu gelişmelere bağlı olarak sendikalar da yeni üye tabanına hitap edebilmek için faaliyetlerini çeşitlendirmek¹¹³ ve yeni sistemler oluşturmak durumunda kalmaktadırlar.

1.1.3.7. Kadın İşgücünün Enformel İstihdamının Artması

Kadın işgücünün ülkemizdeki durumu ise, Batı ülkelerinden farklı olarak kadınların işgücüne katılım oranlarının düşüş içinde olduğu gözlemlenmektedir. OECD 2006 istihdam raporuna göre Türkiye; %26.5 seviyesinde olan kadınların işgücüne katılma oranı ile, 30 OECD ülkesi içinde “*en kötü*” durumda olan ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2007 yılı Ocak dönemi verileri

¹¹¹ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 291.

¹¹² Koray, **a.g.e.**, s. 262.

¹¹³ Yorgun, 2005, **a.g.e.**, s. 29.

incelendiğinde de, kadınların işgücüne katılma oranı Türkiye genelinde yüzde 24 olarak görülmekte, yani hemen her dört kadından sadece biri işgücüne katılmaktadır¹¹⁴.

Kadınların çalışma hayatına girişi hizmet sektörüyle başlamıştır. Hizmet sektörünün gelişmesi, kadınların da çalışma hayatında aktif olarak rol almalarını sağlamıştır. Kadınların annelik ve ev hayatıyla birlikte iş hayatına girişleri, esnek çalışma biçimlerini tercih etmelerine neden olmuştur. Böylece esnek çalışma biçimleri daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Bunun dışında kadınlar tam gün işlerde de artan biçimde yer almaktadır.

1.2. Teknolojik Gelişmeler

1.2.1. Kavramsal Boyutu

Teknoloji; bir bilgi birikiminin, bir kültürün, bir düşüncenin ve bir davranışın ürüne yansması ya da kısaca belirli hedeflere ulaşmak için çeşitli aşamalarda geliştirilen bilgi birikiminin üretim sürecine uygulanmasıdır.

Sanayi Devrimi'ne kadar bilim ve teknoloji birbirinden bağımsız gelişmiş, aralarında bir etkileşim olmamıştır. Ancak Sanayi Devrimi ile birlikte bilim ve teknoloji arasında etkileşim artmış ve ortaya bilgi teknolojileri çıkmaya başlamıştır¹¹⁵. Özellikle 1980 yılından sonra yeni teknolojilerin hızlı gelişimi, ekonomide yaşanan yapısal değişimin ve küreselleşmenin meydana gelmesini sağlayan en önemli nedenlerden biri haline gelmiştir. İleri teknoloji olarak adlandırılan ve yeni ekonomik düzeni yapılandıran bu gelişmelerden bilgi teknolojileri, ekonomik yapıyı ve sektörel faaliyetleri etkilemesi bakımından önemlidir. Bilgi bu sayede ekonominin başlıca hammaddesi ve en önemli ürünü haline gelmiştir¹¹⁶.

¹¹⁴ http://www.ucansupurge.org/index.php?option=com_content&task=view&id=3750&Itemid=76 (Erişim Tarihi: 21.04.2009)

¹¹⁵ Tuncay Güloğlu ve Melih Sertkan, "Yeni Teknolojilerin Çalışma İlişkilerine Etkileri", **Kamu-İş**, C:7, S:2, (2003), s. 13.

¹¹⁶ Nizamettin Aktay, "Bilgi Çağında Sendikacılık", **Kamu-İş**, C:4, S:4, (Ocak 1999), s. 42.

Bilgi Teknolojisi, bilgisayar, mikro-elektronik ve telekomünikasyon teknolojilerini birlikte ifade etmektedir. Önceleri birbirinden ayrı gelişen bu üç teknoloji, elektronik teknolojisindeki gelişmeler ile birleşerek tek bir yapı haline gelmiştir. Bilgi teknolojisi; bilginin toplanması, işlenmesi, saklanması, ihtiyaç olduğunda tekrar kolayca bulunabilmesi ve iletilmesinde köklü yenilikler yaratan bir teknolojidir¹¹⁷.

Bilgi teknolojilerinin temelinde, mikro-elektronik alanındaki gelişmeler yatmaktadır. Mikro-elektronik alanındaki bu hızlı gelişimin en büyük nedeni, bu teknolojilerin küçük firmalara dahi girebilecek denli ucuzlamasıdır. Ayrıca bu teknolojilerin birçok ürüne ve üretim sürecine uygulanabilir olması da yaygınlaşmasındaki en önemli nedenlerden biridir.

Bilgi teknolojilerinde devrim yaratan yenilikse bilgisayarlardır. Bugün hemen hemen tüm işyerlerine bilgisayarlar girmiş, bu da işletmelerin iş yükünü azaltmalarına ve maliyetleri düşürmelerine neden olmuştur. Yine aynı şekilde, robot ve makine teknolojilerindeki hızlı gelişim de günümüzde üretim süreçlerini etkilemiş, verimliliği ve etkinliği arttırmıştır¹¹⁸.

Tüm bu teknolojik gelişmeler sadece yeni ekonomik düzeni değil, sosyal yapıyı ve yaşam şeklini de etkileyerek bilgi toplumu dediğimiz yeni bir toplumsal sistemi oluşturmuştur. Yine aynı şekilde, teknolojik gelişmeler sektörler arasında da hızla yayımlanmış, işletmelerde maliyetlerin azalmasına, verimliliğin artmasına ve piyasalarda rekabet üstünlüğünün oluşmasına neden olmuştur.

1.2.2. Teknolojik Gelişmelerin Etkileri

Genel etkilerine küreselleşme başlığı altında değinilen teknolojik gelişmelerin, bu bölümde yalnızca medya sektöründe yarattığı etkiler üzerinde durulacaktır. Büyük teknolojik yatırımların medya sektörüne girmesi sonucu medyada işin yapılma şekli, istihdam yapısı ve medya kuruluşlarının yapılarında çeşitli değişiklikler gözlenmektedir.

¹¹⁷ Güloğlu ve Sertkan, **a.g.e.**, s. 289.

¹¹⁸ Güloğlu, **a.g.e.**, s. 290; Sapancalı, **a.g.e.**, s. 138.

Bu nedenle, Teknolojik gelişmeler tüm sektörleri olduğu gibi medya sektörünü de doğrudan etkilemiştir. Bu etkiler genel olarak beş başlık altında incelenebilir:

1.2.2.1. Rekabetin Artması

Teknolojik gelişmelerin medya sektörüne girmesi sonucu, yeni yatırımlar yapılarak bu teknolojilere uyum sağlama çabalarına girilmiş ve bu da tekelleşmelere neden olmuştur. Yeni teknolojilerin mali açıdan pahalı olması, medya sektöründe uygulanabilmesi açısından büyük yatırımlar gerektirmekte, bu da ancak büyük sermaye gruplarının mali güçleri ile gerçekleştirilebilmektedir. Gerekli sermayeyi sağlamak amacıyla oluşan birikim, gazete, radyo ve televizyon sayılarının azalmasına, geri kalan medya kuruluşlarının ise daha fazla güçlenmesine neden olmaktadır.

Teknolojik gelişmeler aynı zamanda serbest piyasa ekonomisinin küreselleşme ile ortaya çıkardığı rekabet koşullarını da hızlandırmaktadır. Günümüzde işitsel ve görsel medya ile rekabet etmek zorunda kalan yazılı medya kuruluşları, rekabet eşitliğini maliyeti yüksek ileri teknoloji kullanarak sağlamaya çalışmaktadır¹¹⁹.

1.2.2.2. İstihdam

Teknolojik gelişmeler, medyada dolaylı olarak istihdam daralmalarına yol açmaktadır. Medya çalışanları, istihdam içinde, yaptıkları iş ve İş Kanunu'ndaki düzenlemelere göre iki farklı biçimde yer almaktadır. Teknolojik gelişmeler, fikir işçileri olarak anılan kesimden çok, kol işçilerinin işsiz kalmasına yol açmaktadır. İleri teknoloji araçlarının ve özellikle bilgisayarların kullanımı bu işkolunda çalışan işçilerin yaptıkları işlerin yapımını kolaylaştırmış ve işlerin insan gücüne gereksinim duymadan bilgisayarlarla yapılmasını sağlamıştır. Bu nedenle özellikle kol işçilerine olan talebin azalması nedeniyle, bu işçilerin istihdam olanakları daralmıştır¹²⁰.

¹¹⁹ Karaca, **a.g.e.**, s. 113.

¹²⁰ Şakar, **a.g.e.**, s. 34.

Her ne kadar teknolojik gelişmelerin medya sektöründe istihdamı olumsuz yönde etkileyeceği düşünülse de, medya çalışanlarının istihdamı tam anlamıyla tehlikededir denilemez. Haber bulup yazmak, haberleri yayına hazırlamak, mizanpaj gibi işler için halen çalışanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, teknolojik gelişmelerin medya sektörünün önemli bir parçası olan fikir işçilerini kol işçilerine kıyasla daha az etkilediği söylenebilir.

Bununla birlikte, özellikle 1980 yılından itibaren uyduyla iletişim alanındaki gelişmelerin yazı işlerinde çalışan kimi medya çalışanlarını etkilediği görülmektedir. Günümüzde internet aracılığı ile medya çalışanları haberlerini doğrudan işyerlerindeki bilgisayara aktarabilmektedirler. Özellikle dış görevleri olan medya çalışanlarını etkileyen bu gelişme “*telekompozisyon*” olarak adlandırılmaktadır. Yine aynı şekilde gelişen 3G teknolojileri de haber yapma biçimlerini doğrudan etkilemektedir.

Bunlara ek olarak, haber ajanslarının kısa ve özlü haber sağlamaktan çok, paket olarak satın alınabilen ve haberi tam yansıtan metinler talep etmelerine neden olan teknolojik gelişmeler yine medya sektöründeki çalışan sayısının azaltılmasına neden olmaktadır¹²¹.

1.2.2.3. İşgücü Talebindeki Niteliksel Değişimler

Bilgi teknolojilerinin hızlı gelişimi, kalifiye eleman ihtiyacından çok, belirli bir eğitim düzeyinden geçerek teknolojik okuryazarlık kazanan işgücüne olan talebin artmasına neden olmuştur. Ülkemizdeki teknolojik gelişmelerin, Batı ülkelerine göre daha geç yaygınlık kazanması, medya sektöründe uzun yıllardır çalışan işçilerin yeni teknolojilere uyum sürecini yavaşlatmıştır. Ancak gelişen çağın öngördüğü yeni çalışma ilişkileri, medya çalışanlarının gelişen teknolojiyi kullanabilecek yeterlilikte bilgi ve beceri düzeyine sahip olmalarını gerekmektedir. Bu bilgi ve beceri düzeyine ulaşamayan işçiler, teknolojiyi doğru kullanamadıkları için işsizlik tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadırlar¹²².

¹²¹ G. Bohere, **Gazetecilik Mesleği**, (Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü, 1986), s. 46-49.

¹²² Karaca, **a.g.e.**, s. 114.

1.2.2.4. İşlerin Niteliğinin Değişmesi

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle, birçok sektörde olduğu gibi, medya sektöründe de medya çalışanları arasındaki kol ve fikir işçileri ayrımı belirsizleşmiştir. Bilgisayar teknolojilerinin ilerlemesi ile birlikte medya çalışanları, kol işçilerinin yaptıkları kimi işleri de yapmak zorunda kalmaktadırlar¹²³.

1.3. İşsizlik

1.3.1. Kavramsal Boyutu

Daha önce değinildiği üzere, teknolojik gelişmelerin artması, vasıflı işçi gereksinimi doğurmuştur. Bu nedenle küreselleşen dünyada vasıflı ya da yarı vasıflı işgücüne duyulan gereksinim azalmıştır. Ayrıca teknolojik gelişmeler sonucunda, ortaya çıkan yeni teknolojilerin yeni iş olanakları yaratması, geleneksel olarak yürütülen bir çok işin ortadan kalkmasına ve bu işleri yürüten kesimlerin işsiz kalmasına yol açmıştır. Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılabileceği üzere, küreselleşme ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak işsizliğin artması, hem başlı başına sendikacılığı etkileyen önemli bir sorun olduğu gibi, hem de küreselleşmenin sendikacılık üzerinde yarattığı önemli sorunlardan biri olarak da görülebilir¹²⁴.

İşsizlik, işgücünün değişik biçimlerde istihdama katılamamasından dolayı ortaya çıkan bir insan gücü kaybı olarak tanımlanmaktadır.¹²⁵ İşsizlik oranının yükselmesi, ekonomik sıkıntının arttığı ve ekonominin gerileme dönemine girdiğinin de bir göstergesidir. Uzun süreli işsizliğin mesleki becerileri aşındırması, böylelikle verimliliğin azalması da ekonominin uğradığı başka bir kayıptır. Diğer üretim faktörlerinin kullanılmamaları kaynakların atıl tutulması ve etkinliğini kaybetmesi

¹²³ Güngör Mengi, “Türk Basınında Teknolojik Gelişmeler”, **İletişim Olayları ve Türk Basınının Sorunları**, (Ankara:Gazeteciler Cemiyeti Ya., 1984), s. 177.

¹²⁴ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 7.

¹²⁵ Nusret Ekin, “Türkiye’de İşsizlik: İş Aramayan İşsizler-Kırsal Yoksullar-Kentsel Kayıtdışı Yapay İstihdamdakiler-Açık İşsizler”, **Kamu-İş**, C:7, S:2, (2003), s. 24.

sonucunu doğururken, işgücünü oluşturan kesimin işsizliği birey ve çevresi üzerinde de olumsuz etkiler de yaratabilmektedir.¹²⁶

2. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada yaygın şekilde uygulanan Keynesyen politikalar, piyasaların üretim yapılarının değişmesi ve 1970'li yıllardaki petrol krizlerinin ardından önemini yitirmiştir. 1980 sonrasında uluslararası ticaretin serbestleşmesi, küresel rekabet ortamının artmasına neden olmuş; kalite, çeşitlilik ve düşük maliyet bu rekabet ortamında ayakta kalabilmenin şartları haline gelmiştir. Bu süreçte birçok işyerinin kapanması, hızlı nüfus artışı ve göç gibi olgularla birlikte yaşanan ekonomik durgunluk, işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur¹²⁷.

Türkiye geliştirmekte olan ülkeler arasında olduğu için, gelişmiş ülkelerdeki işsizlik kavramıyla arasında niteliksel farklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, insanlar üretken istihdamda ve örgütlü sektörlerde çalışırken, ortaya çıkan bir teknolojik veya ekonomik faktör nedeniyle insanların işlerini kaybetmeleri mümkündür. Fakat geliştirmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelerdeki anlamıyla formel, üretken bir modern sektör istihdamı olmadığı için, bu ülkelerde işgücü oranı çok fazla ama istihdam yapısı kısıtlıdır¹²⁸.

Türkiye'de %2'ler düzeyinde seyreden hızlı nüfus artışı, 1960'lardan sonra giderek artan ve %4'lere varan hızlı kentleşme, sanayi ve hizmetler kesimlerinin yeterince gelişmemesi ve yapılan yatırımların işgücü fazlalığını yok edecek kadar yeterli olamayışı nedeniyle yapısal işsizlik vardır¹²⁹.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin verilerine göre işsizlik, halen çalışmaya hazır durumda bulunan ve iş arayan on iki yaşından büyük kişiler için, "*işsiz olma durumu*" olarak tanımlanmıştır. İşsizlik tanımı, cesareti kırıldığı için iş aramayan, fakat iş olsa çalışmaya hazır olan "*iş bulma ümidi olmayan*" işçileri içermemektedir. Bu

¹²⁶ Mustafa Kemal Biçerli, **İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ya., 2004), s. 6.

¹²⁷ Ayhan Görmüş, "Küreselleşme Sürecinde Başlıca İşgücü Piyasası Reformları", **Kamu-İş**, C:10, S:3, (2009), s. 178.

¹²⁸ Ekin, 2003, **a.g.e.**, s. 116.

¹²⁹ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 363.

nedenle Türkiye’de işsizlik sorununun gerçek boyutları tam olarak ortaya konamamaktadır¹³⁰.

Türkiye’de yapılan istatistikler, toplam işsizlerin %42’sinin bir yıldan uzun süreden beri işsiz olduklarını göstermektedir. Bu grubun 1/4’ünü üç yıldan uzun süreden beri iş arayanlar oluşturmaktadır. Altı aydan uzun bir süreden beri iş arayanların %65’i ise kadındır. Uzun süreden beri iş arayanların yarısına yakın olan kısmını ilk kez iş arayanlar oluşturmakta ve bunlar içinde de gençler önemli bir yer tutmaktadır. Bunun sonucu olarak Türkiye’de genç işsizliği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı şekilde Türkiye’de işsiz kalınan sürelerin uzamasından dolayı cesaretini yitirmiş ve bunun sonucunda da iş aramayı bırakan bir kesim de mevcuttur¹³¹.

TÜİK’in 2009 yılı Ocak ayında işsizlik oranı bir önceki yılın aynı döneminde göre 3,9 puan artarak %15,5’e yükselmiştir. İşsiz sayısı Ocak 2009 döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre bir milyon elli dokuz bin kişi artarak, üç milyon altıyüzelli bin kişi olmuştur. Ocak 2009 döneminde genç işsizlerin sayısı, geçen yılın aynı dönemine göre 6,7 puan artarak %27,9 oranına çıkmıştır¹³².

1.3.2. İşsizliğin Nedenleri

İşsizliğin ortaya çıkmasında pek çok farklı neden vardır. Bunlardan belli başlıları ise; teknolojik gelişmeler, katı işgücü piyasaları, küresel rekabet ve sermayenin küreselleşmesi ve işgücünün yeteneklerinin uygunsuzluğudur.

1.3.2.1. Teknolojik Gelişmeler

¹³⁰ Hacer Ansal ve Suat Küçükçiftçi, **Türkiye’de Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik**, (Ankara: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ya., 2000), s. 102.

¹³¹ Ekin, 2003, **a.g.e.**, s. 129.

¹³² http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=25&ust_id=8 (Erişim Tarihi: 14.04.2009)

Daha önce değinildiği üzere, 1980 sonrasında mikro-elektronik teknolojilerin üretimde yoğun bir biçimde kullanılmaya başlanması, insan emeğiyle yapılan işlerin makinelerle yapılabilir hale gelmesine neden olmuş ve bu da işsizliğin artmasına yol açmıştır. Fakat teknolojik gelişmelerle işsizlik arasındaki ilişkiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı görüşlere göre teknolojik gelişmeler işsizliği arttırmış, bazı görüşlere göre ise teknolojik gelişmeler işsizliğe neden olmamış tam aksine yeni teknolojiler yeni iş olanakları yaratmıştır. Bu nedenle yaşanan işsizliğin teknolojik gelişmelerden ne kadar etkilendiği üzerine net ölçümler yapılabilmemiş değildir.

Yeni teknolojiler her ne kadar işgücü tasarrufu getirirse de, yeni iş olanakları yarattıkları da yadsınamaz bir gerçektir. Bunun yanında, işletmelerin daha etkin ve verimli çalışması ekonomik büyümenin sürdürülmesini sağlamaktadır. Özellikle günümüzün teknoloji çağı olması dolayısıyla uzun vadede yeni teknolojilere yatırım yapmayan ülkelerde işsizliğin artma olasılığı yüksektir¹³³.

1.3.2.2. Küresel Rekabet ve Sermayenin Küreselleşmesi

Küresel rekabet ortamında, bu koşullara ayak uyduramayan bazı işletmeler, ya faaliyetlerini daraltmış ya da tamamen durdurmuşlardır. Bu durum da mevcut işsizliği arttırmaktadır. İşsizliğin artmasındaki bir diğer önemli unsur da, üretimin yeniden yapılanması ve sermayenin küreselleşmesidir. Özellikle çokuluslu şirketler kendi ülkelerindeki işgücü maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı, yatırımlarını ücretlerin düşük, sendikaların zayıf veya hiç olmadığı ülkelere kaydırmaktadırlar. Bu da işsizliğe neden olmaktadır.

1.3.2.3. İşgücünün Yeteneklerinin Uygunsuzluğu

Yeni teknolojiler, nitelikli ve yüksek düzeyde eğitilmiş işgücüne olan talebi arttırmakta fakat mevcut işgücü içinden bu nitelik ve bilgi düzeyinde elemanları temin etmenin zorluğundan dolayı bu yönde bir işsizlik önemli bir sorun olarak ortaya

¹³³ Faruk Sapançalı, “1980 Sonrası Ekonomik Gelişmelerin İşgücü ve İstihdama Etkisi”, **Kamu-İş**, C:4, S:3, (1998), s. 146.

çıkmaktadır. Bu nedenle ortaya çıkan işsizlik özellikle vasıfsız veya yarı-vasıflı işgücünü önemli ölçüde etkilemektedir¹³⁴.

1.3.2.4. Katı İşgücü Piyasaları

İşsizliğin hızlı artışı, bazı görüşlere göre katı işgücü piyasası düzenlemelerinin bir sonucudur. Bu düşünceye göre, iş güvencesi, sosyal güvenlik, asgari ücret ve cömert işsizlik yardımları işsizliğin temel nedenleri olarak gösterilmektedir. Neo-liberal iktisat politikalarına göre, iş yasalarındaki koruyucu hükümler birçok ülkede işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır. Bu görüşü kabul etmeyenler ise, 1980 sonrasında talep yetersizliği, teknolojik değişimler, vasıf uyumsuzluğu ve uluslararası rekabetin artışı gibi küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz sonuçlarının istihdamı olumsuz yönde etkilediğini savunmaktadır.

1980 sonrasında, küresel rekabet koşulları ve artan işsizlik katı işgücü piyasaları yöntemlerini gündeme getirmiştir. Buna göre, işsizlik yardımlarının sınırlandırılması, asgari ücretin ortadan kaldırılması, sendikaların gücünün azaltılması yani sosyal devlet anlayışından vazgeçilmesinin, işsizlikle mücadelede bir çözüm olacağı ortaya konmuştur. Bu nedenle birçok işletme işe alma ve işten çıkarmadaki katı kurallar nedeniyle, geçici işçi temin eden kuruluşları ya da esnek işgücü çalıştırmayı tercih etmektedir.¹³⁵

1.3.3. İşsizliğin Sendikalaşmaya İlişkin Olumsuz Sonuçları

Bazı çalışmalara göre, yüksek sendikalaşma oranı ve toplu pazarlıkların merkezi düzeyde olması işsizliği arttırmaktadır. Bu görüşü savunanlar, sendikaların işsizliğe etkisi üzerinde iki farklı görüş ortaya koymaktadırlar.

¹³⁴ Sapanca, a.g.e., s. 147.

¹³⁵ Görmüş, a.g.e., s. 181.

İlk görüşe göre, ücretlerin düşük yönlü esnek olmayışının temel sebebi sendikalarlardır. Buna göre, ekonomide mal ve hizmet talebinin azalması durumunda, ücretler aşağı yönlü esnek ise, işgücü piyasası daha düşük bir ücret düzeyinde dengeye gelecektir. İkinci görüşe göre ise, sendika ve işveren arasında toplu iş sözleşmeleri genelde iki veya üç yıllık olarak yapılmaktadır. Bu durum, herhangi bir nedenle mal ve hizmet ve buna bağlı işgücü talebinde azalma meydana geldiğinde, daha düşük bir ücret düzeyinde olması beklenen yeni bir ücret dengesi oluşmasını engellememekte ve böylece istihdam olumsuz yönde etkilenmektedir¹³⁶.

Sendikalar güçlerini üye tabanlarından almaktadırlar. Üye sayısının fazla olması sendikanın daha güçlü ve söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan işsizlik, sendikaların üye tabanlarını daralttığı için sendikacılığın karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir. Diğer taraftan, işsizliğin arttığı dönemlerde sendikaların pazarlık güçleri azalmakta ve dolayısıyla bu durum sendikacılığa da yansımaktadır.

Türkiye’de ortaya konan işsizlik rakamları sendikaların, üye sayılarından fazla bir sendikalaşabilir kitleden uzak kaldığı sonucunu ortaya koymaktadır. İşsizliğin sendikalaşma üzerinde yarattığı bir başka olumsuz durum ise, bazı işverenlerin işyerinde çalıştırdığı özellikle vasıfsız sendikalı işçileri işten çıkarmaları için bir gerekçe sağlamasıdır. Türkiye’de iş güvencesi önlemlerinin yeterince alınamayışı sonucunda işverenler işyerinde, sendikalı işçiyi çıkarıp onun yerine işsizlik nedeniyle asgari ücrete razı ve sendikalı olmayan işçileri işe alabilmektedir¹³⁷.

İşsizliğin ani yükselişi karşısında sendikalar, işsizliğin önemini yeterince kavrayamamışlar ve ücret sendikacılığı boyutundan öteye geçememişlerdir. Sendikaların işsizleri kapsayıcı politikalar üretememesi ve bu anlamda bir baskı unsuru olamaması, işsizliğin artmasına ve işsizler arasında sendikaya karşı olumsuz bir tutum oluşmasına neden olmuştur¹³⁸.

¹³⁶ Görmüş, **a.g.e.**, s. 194.

¹³⁷ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 363

¹³⁸ Özgür Müftüoğlu, “Kriz ve Sendikalar” **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Arayışlar**, Der: Fikret Sazak, (İstanbul: Epsilon Ya., 2007) , s. 142.

1.4. Tekelleşme

1.4.1. Kavramsal Boyutu

Tekel, “*tek bir satıcının, yakın ikamesi bulunmayan bir malı, hem ürettiği hem de bütün arzını elinde tuttuğu ve buna bağlı olarak fiyatları istediği gibi saptayabildiği*” bir piyasa türüdür. Tekellerin tek belirleyici olmasından dolayı piyasada rakipleri yoktur ve başka işletmelerin sektöre girişi üzerinde de tekellerin tam bir denetimi bulunmaktadır¹³⁹. Tekelleşme, belli bir alanda sermayenin yoğunlaşması, aynı işletme, kuruluş ya da kuruluşlar içerisinde daha büyük bir birikimin sağlanması ve buna bağlı olarak üretimden dağıtım, hatta tüketime kadar pazarda egemenlik ve denetim sağlanması anlamına gelmektedir¹⁴⁰.

Tekelleşmenin genel tanımını yaptıktan sonra medya sektörü açısından tekelleşmenin tanımını da yapmak gerekecektir. Medya sektöründe tekelleşmeyi, “*medya sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin, işletmeye ilişkin mal varlıklarını bir araya getirerek sosyal, ekonomik ve politik olarak güç kazanmak amacıyla büyümesi ve buna bağlı olarak sayılarının azalması*” biçiminde tanımlamak mümkündür.¹⁴¹ İktisadi açıdan baktığımızda piyasa ekonomilerine özgü bir yapı olan tekelleşmenin, oligopol yani belli bir malın üretiminin sınırlı sayıda işletme tarafından yapıldığı piyasa türünden, giderek yapısı bozuk bir piyasa türü haline geldiği söylenebilmektedir¹⁴².

Başlangıçta medya çeşitliliğinin azlığı nedeniyle, gazete ve dergi işletmeciliğinde görülen ve ulusal nitelik taşıyan tekelleşme olgusu; günümüzde radyo ve televizyon işletmeciliğinin gelişimi, sermaye ve malın serbest dolaşımı ve uluslararası işbirliğinin gelişmesi gibi küreselleşmenin ortaya çıkardığı ortamdan etkilenerken uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Uydu yayın teknolojisindeki gelişmeler ve iletişim sektöründeki yenilikler, medya sektörünün hızla gelişmesini sağlamakta ve

¹³⁹ Karaca, **a.g.e.**, s. 116.

¹⁴⁰ Demirhan Burak Çelik, “Basında Tekelleşme ve Demokrasi”, **Mülkiye Dergisi**, C: 27, S: 227, (Mart-Nisan 2001), s. 133-135.

¹⁴¹ Karaca, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁴² Taner Berksoy, “Medyada Tekelleşme”, **Basın Kendini Sorguluyor**, No:43, (İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Ya., 1996), s. 43.

bu durum küreselleşme etkeniyle birleşerek büyük medya kuruluşlarının teknoloji ve tiraj olarak düşük ülkelerde yatırım yapmalarına neden olmaktadır¹⁴³.

Genel olarak tekeller “*doğal tekeller*” şeklinde ortaya çıkabileceği gibi, “*kanuni ve akdi*” veya “*fiili ve psikolojik*” tekeller biçiminde de ortaya çıkabilirler.

Tekeli yaratan en önemli nedenlerden biri doğal tekeldir. Buna göre doğal tekel, başka bir yerde bulunmayan bir hammadde kaynağına sahip olunması biçiminde ifade edilebilir. Bazen bir firma, bir hammaddenin ülkedeki tüm rezervlerine sahip olabilir. Bu maddenin, tüm üretim ve satışını elinde bulunduran firma, doğal tekeldir denebilmektedir.

Kanuni tekel, yasaların ikamesi güç bir malın tek üreticisi ve satıcısı olma hakkını bir firmaya vermesi durumlarında ortaya çıkar. Kanuni tekel, mali, sosyal ya da hukuki amaçlı olabilir. Mali amaçlı tekel, devlete gelir sağlamak için bazı malların üretiminin tek bir firmaya verilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin ülkemizde belli bir dönem Tekel Genel Müdürlüğü, mali amaçlı kanuni tekel olmuştur. Sosyal amaçlı kanuni tekeller ise, bazı sosyal hizmetlerin en iyi şekilde karşılanabilmesi için, bu hizmetlere yönelik faaliyetlerin devlete bırakılması şeklinde oluşmaktadır. Son olarak hukuki amaçlı kanuni tekeller ise yeni buluşların özendirilmesi ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla buluş yapan kişi ya da kurumlara yönelik olarak uygulanan patent verme biçiminde ortaya çıkmaktadır¹⁴⁴.

Endüstriyel sistemler içerisinde aynı malı üreten firmalar, bazen aralarındaki rekabeti ortadan kaldırmak için ortak hareket etmek üzere anlaşırlar. Bu anlaşma ile, aralarında bir akit imzalayan kuruluşların, tek bir kuruluş gibi hareket etmeleri sonucu akdi tekeller meydana gelmektedir. Kollektif tekeller olarak da adlandırılan bu tekeller kartel, tröst ya da holding olarak anılmaktadır. Bu firmalar genel olarak hukuki niteliklerini korusalar da, ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmektedirler.

¹⁴³ Karaca, **a.g.e.**, s. 118.

¹⁴⁴ Zeynel Dinler, **Mikro Ekonomi**, (Bursa: Ekin Ya., 1994), s. 271.

Etkin bir üretim faaliyetinde bulunmak için firmalar, büyük yatırımlar yapmakta ve piyasada büyük sermaye ve bilgi gerektiren bir alanın tümü bir firma tarafından kaplanabilmektedir. Bu durumda diğer firmaların bu alana girme cesaretlerinin kırılması sonucunda yatırım yapmış olan firma, fiili tekel ortamından yararlanmış olur. Bir firmanın reklam faaliyetleri, tüketici davranışlarını etkileyerek söz konusu maldan daha iyisinin olmadığı algısını yaratabilmektedir. Bu durum da psikolojik tekel olgusunu ortaya çıkarmaktadır¹⁴⁵.

Medya sektöründe tekelleşme biçimleri incelendiğinde, bu sektör açısından tekelleşmenin “yatay”, “dikey” ve “çapraz” tekelleşme olmak üzere üçe ayrıldığı görülür¹⁴⁶.

Yatay tekelleşme, bir medya kuruluşunun başka bir medya kuruluşu ile birleşmesi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu tür birleşmeler, rekabetin azalmasına neden olmakta, fakat aynı zamanda üretim maliyetlerinin azalması sonucunda kalitenin artmasına yol açmaktadır. Ancak birleşen medya kuruluşları kadrolarını azaltma yoluna gitmektedirler.

Dikey tekelleşme, üretim aşaması içinde hammadde kaynağından, üretime, dağıtımından pazarlamasına kadar olan süreci denetleme amacı ile işletmelerin birleştirmesi biçiminde tanımlanabilir. Dikey tekelleşmede, medya işletmeleri üretimden dağıtıma tüm işlemleri aynı yönetim altında çeşitli işletmelere yayarlar. Bu sayede, üretimden dağıtıma kadar tüm süreçlerin kontrol altında tutulması kolaylaşmaktadır. Ayrıca dikey tekelleşmiş medya işletmeleri, maliyetlerinde ve fiyatlarında düşüş elde ettikleri için diğer firmalara karşı üstünlük sağlamaktadırlar.

Günümüzde radyo, televizyon ve internet yayıncılığında meydana gelen gelişimler sonucunda medya araçları çeşitlenmiştir. Medya araçlarının çeşitlenmesi ile birlikte başka bir tekelleşme türü olan çapraz tekelleşme ortaya çıkmıştır. Çapraz tekelleşme, medya kuruluşları açısından tek bir medya aracı çerçevesinde faaliyet

¹⁴⁵ Rona Turanlı, **Mikro Ekonomik Analiz**, (İstanbul: Bilim Teknik Ya., 2006), s. 320.

¹⁴⁶ Hıfzı Topuz ve Korkmaz Alemdar, **Basında Tekelleşmeler**, (İstanbul: TÜSES ve İLAD Ortak Ya, 1989), s. 7.

gösteren bir medya kuruluşunun, radyo ve televizyon işletmeleri ile birleşerek, faaliyet yapılarını genişletmeleri biçiminde tanımlanabilir¹⁴⁷.

Tekelleşmenin türü ve biçimi ne olursa olsun sonuç olarak az sayıda hatta yalnız bir işletmenin tüm sektöre egemen olması sonucu ortaya çıkmaktadır. Böylece sektöre egemen olan işletmeler tüm faaliyet alanlarını tek bir çatı altına toplayarak üretim olanaklarını ortak hale getirmekte ve işletme birimleri arasında ilişkiler kurmaktadır¹⁴⁸.

1.4.2. Medya Sektöründe Tekelleşme Nedenleri

Gelişen teknoloji ve firmalar arasındaki ezici rekabet, tüm sektörleri olduğu gibi medya sektörünü de etkilemiştir. Medya işletmeleri günümüzde sadece fikir işletmeciliğinden, tirajları arttırarak kazançlarını çoğaltma yoluna giden bir ticari işletme durumuna gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak da, yüksek kar elde edebilmek için medya kuruluşları ekonominin kanunlarına sıkı sıkıya bağlı kalmaktadırlar.

Değişen ekonomik yapıların bir sonucu olarak ortaya çıkan tekelleşme kavramının nedenleri oldukça karmaşıktır. Fakat genel olarak en büyük nedeninin ekonomik yapıların değişimi olduğu söylenebilir. İşletmelerin çoğalması ve çeşitliliği, küresel rekabet koşullarında firmaların rekabet edebilmeleri için gerekli koşulları hazırlamalarına neden olmuştur. Piyasa yapılarındaki hızlı değişim, teknolojinin gerektirdiği ileri teknoloji gereksinimi için mali olarak güçlü büyük işletmelerin, gitgide piyasaya hakim olmalarına neden olmuştur¹⁴⁹.

Medya sektöründe tekelleşme nedenlerini ortaya koyabilmek için yapılan çalışmalardan biri olan ve 1967 yılında toplanan Uluslararası Basın Enstitüsü Kongresi, medya sektörü özelinde tekelleşme nedenlerini dört etken üzerinde durarak açıklamıştır. Bu nedenler;

¹⁴⁷ Topuz , 1989, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁴⁸ Danışman, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁴⁹ Aynı, s. 16, 17.

- Teknik harcamaların veya maliyetlerin artışı,
- Geleceğe yönelik büyük yatırımlar yapılması zorunluluğu,
- İlan ve reklam gelirlerinin yetersizliği,
- Okuyucu ya da izleyicilerin daha çok titizlik göstermeleridir.

Uluslararası Basın Enstitüsü Kongresi'nde vurgulandığı üzere, gerçekten de medya sektöründe teknolojik gelişmelerin artışı ile birlikte yeni teknolojik giderler de ortaya çıkmıştır. Kâğıdın kalitesinin artmasına bağlı olarak fiyatının da yükselmesi, gazetelerin sayfa sayılarındaki artış, televizyon, radyo, uydu ve internet yayıncılığının büyük teknolojik yatırımlar gerektirmesi sonucunda teknik açıdan bu mali yükü karşılayabilecek büyük kuruluşlar medya sektörüne girmeye başlamıştır.

İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim medya araçlarının çeşitlenmesini ve yeni araçlara yönelik teknolojik yatırımların yeni çağın gelişimlerine ayak uydurması gerekliliğini doğurmuştur. Teknolojik yatırımların çok büyük mali güç gerektirmesi nedeniyle medya işletmeleri, ekonomik bakımdan yeterli niteliklere sahip büyük işletmelerce yönetilmeye başlanmıştır. Ağır ve pahalı makinelerin kullanılma zorunluluğu, görüntü ve ses teknolojilerindeki yenilikler, uydu bağlantıları ve sanal stüdyo sistemleri ağır maliyetleri bakımından ancak büyük yatırımlar yapabilme gücünde olan büyük medya işletmelerince sağlanabilmektedir.

Özellikle yazılı medya araçları, çok sayıda insana ulaşabilmek için fiyatlarını düşük tutmaktadırlar. Bu medya araçlarının kar elde etmesini sağlayan faktör, ilan ve reklam gelirleridir. Aynı şekilde televizyon ve radyo yayıncılığının da kar elde etme yöntemi reklamlardır.

İlan ve reklamlar başlı başına bir tekelleşme nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. İlan ve reklamlar çok sayıda kitleye ulaşabilmek için en çok izleyici ya da okuyucu kitlesine sahip medya kuruluşuna verilmek istenir. Tirajı ya da izlenme oranları düşük olan gazete ya da televizyonlar, reklam gelirlerinden yoksun kalmakta ve var olabilme sıkıntıları yaşamaktadırlar.

Yaşam kalitesinin yükselmesi, kentleşme oranlarındaki ve nüfustaki artışlar, eğitim ve kültür düzeyinin gelişerek insanların daha bilinçli olmalarına neden olmuş, insanların kalite konusunda daha titiz davranmalarını sağlamıştır. Bu titizlik sonucunda gazetelerin baskı kaliteleri artmış, televizyon ve radyolar yayınlarını görüntü ve ses kalitesi açısından en ileri seviyeye getirmişlerdir. Bu durum, teknolojik maliyeti arttırmakta ve dolayısıyla tekelleşmeye neden olmaktadır¹⁵⁰.

Tekelleşmenin nedenleri konusunda yapılan bir diğer çalışma da, 1977 yılında UNESCO bünyesinde toplanan “*Uluslararası İletişim Sorunlarını İnceleme Komisyonu*” tarafından hazırlanmış Macbride Raporu’dur. Bu raporda tekelleşmenin nedenlerine ilişkin şu maddeler yer almaktadır¹⁵¹:

- Piyasa ekonomisinin temel eğilimleri,
- Basın sektöründe yeni teknolojilerin yarattığı ekonomik baskılar,
- Tiraj ve reklam gelirlerini arttırmak için girişilen rekabetin baskıları,
- Çeşitli medya işletmeleri arasındaki rekabet,
- Üretim masraflarının artması ve reklam gelirlerinin azalması,
- Enflasyon,
- İşletmelerin yönetimde yaptığı yanlışlar,
- Ekonomik ya da sosyal bir gereksinmeye yanıt veremeyen gazetelerin varlığı,
- Kültürel ürünlerin tek tip olmaya yönelmesi,
- Kamusal güçlerin (iktidarın) gereksinimlerine yanıt vermek için bilginin ve içeriklerin standartlaşması,
- Yayıncılıkta ve dağıtımda yeni tekniklerin ekonomik baskıları,
- Medya sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin birbirleri arasındaki rekabet,
- Bağımsız işletmelerin yaşamını desteklemeyen mali politikalar ve
- Gazeteler arasındaki birleşmelerdir.

¹⁵⁰ Danışman, **a.g.e.**, s. 18–21; Demirhan, **a.g.e.**, s.135, 136.

¹⁵¹ Karaca, **a.g.e.**, s.119-120.

Türkiye’de, küreselleşme etkisiyle serbest piyasa ekonomilerine geçildiği 1980’li yıllarda, medya sektörü de bu değişimden büyük ölçüde etkilenmiştir. Medyanın günümüzdeki yapısını biçimlendiren en önemli yenilik televizyon yayıncılığının devlet tekelinden çıkarak özel televizyon yayıncılığının başlamasıdır. Bu durumda sermaye sahipleri medya dünyasına giriş yapmış ve medyanın mülkiyet yapılarında çeşitli değişiklikler görülmüştür. Özel televizyonların hızla artması ve çapraz tekelleşme ile gazete sahiplerinin de bu alana girmesi ile tekelleşme olgusu yaşanmaya başlamıştır. Türkiye’de tekelleşmenin nedenleri konusunda yapılan bir çok çalışmada, medya sektörü açısından tekelleşmenin nedenlerinin genel olarak beş başlık altında toplandığı görülmektedir. Bunlar;

- Ekonomik nedenler,
- Teknolojik gelişmeler,
- Medyanın ürün sunduğu pazarın çok sınırlı bir pazar oluşu,
- Uluslararası rekabet zorunluluğu,
- Medya işletmelerinin kanunen ticari işletme sayılmasıdır.

Türkiye’nin gelir dağılımı açısından birçok dünya ülkesine göre standartlarının düşük olması bireylerin alım güçlerini de etkilemektedir. Bu da bireylerin sadece zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilir hale gelmelerini sağlamakta ve yazılı medyanın tirajlarının düşmesine neden olmaktadır. Maliyetlerdeki sürekli artış karşısında gelirlerin azalması medyayı etkilemekte ve büyük sermaye grupları içine dahil olmalarını zorunlu kılmakta ve tekelleşmeye neden olmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin özellikle iletişim sektöründe çok hızlı bir gelişme göstermesi pek çok yeni teknolojinin ithal edilmesini ve dolayısıyla yüksek maliyetleri beraberinde getirmektedir. Maliyetlerin yükselmesi sonucunda medya, ticari kaygılarla hareket etmek zorunda kalmakta ve ayakta kalabilmek için serbest piyasa koşullarına ayak uydurmaktadır. Yüksek maliyetlerin, ancak büyük sermaye sahiplerince karşılanabilmesi tekelleşmeye neden olmakta, medya sahipliği artık gazeteci kökenli kişilerden sermaye patronlarına geçmektedir¹⁵².

¹⁵² Topuz, 2003, **a.g.e.**, s. 329.

Teknolojik maliyetlerin artması, holdinglerin medya dünyasına girerek tekelleşmeyi hızlandırmasına neden olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde açıklanan İstikrar Kararları'na göre Türkiye ekonomisi liberal bir yapıya yönelmiştir. Aynı tarihte gazete kağıdı fiyatlarında yapılan yüksek fiyat artışları, medya dünyasını ani ve büyük bir para sıkıntısı ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde yüksek teknik maliyeti karşılayabilecek holdingler yavaş yavaş medya dünyasına girmeye başlamışlar ve hızla gelişmişlerdir¹⁵³.

Türkiye'de özellikle yazılı medyanın ürün sunduğu pazar çok sınırlı bir kitleye hitap etmektedir. Ekonomik nedenler, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve okuma alışkanlığının istenilir düzeylerde olmaması gibi nedenler yazılı medyanın pazar alanını sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla medya üzerinde bu yönden de etkili olan bir tekelleşme baskısı vardır¹⁵⁴.

Küreselleşme olgusu ile birlikte piyasa ekonomileri katı kurallardan uzaklaşarak daha liberal bir yapıya sahip olmuşlardır. Ulaşım ve teknoloji alanlarındaki gelişmeler firmaların ulusal düzeyden çıkıp uluslararası bir niteliğe kavuşmalarına neden olmuştur. Bu şartlar altında tüm dünyada mal ve hizmet çeşitliliğine bağlı olarak rekabet koşulları ağırlaşmıştır. Medya sektöründe de uluslararası rekabet koşulları, işletmelerin uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak yayın politikalarını genişletmelerine neden olmakta ve tekelleşmeye zemin hazırlamaktadır.

Türkiye'de medya sektöründe faaliyette bulunan medya işletmeleri kanunen diğer işletmeler gibi ticari işletmeler olarak kabul edilmektedir. Bu durum, bir anlamda tekelleşmenin yasal dayanağını oluşturmaktadır denebilir. Liberal ekonominin egemen olduğu ülkelerde egemen olan serbest piyasa ilkeleri, diğer işletmelerde olduğu gibi medya sektöründe de büyüme eğilimini arttıran bir etken olmakta, bu eğilim de tekelleşmeye yol açmaktadır¹⁵⁵.

¹⁵³ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁵⁴ Karaca, **a.g.e.**, s. 125-134; Çetin Özek, "Medyada Tekelleşme", **Basın Kendini Sorguluyor**, (İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Ya., 1994), s. 60.

¹⁵⁵ Avşar, **a.g.e.**, s. 309.

1.4.3. Tekelleşmenin Sendikalaşmaya İlişkin Olumsuz Sonuçları

Daha önce değinildiği üzere, yazılı ve görsel medya kuruluşlarının bazı büyük sermaye sahiplerinin elinde toplanması ve bu nedenle artan tekelleşme eğilimi, medya çalışanlarının işten çıkarılmalarının keyfi ve gerekçesiz uygulanmasına neden olmaktadır. Ayrıca medya tekellerinin birbiriyle yaptıkları “centilmenlik sözleşmesi” gereğince, bir işverenin kara listesine girmiş olan çalışan, o işverene ait diğer işyerlerinde de iş bulamamakta ve dolayısıyla bu durum gazetecinin iş bulabilme şansını azaltmaktadır.

Türk medyasının bir dönem özellikle promosyon harcamalarına ayırdığı mali kaynağı çalışanlarına ayırmadığı ve düşük ücretlerle çalıştırdığı görülmektedir. Bu arada, çok sayıda yeni mezun gazeteci adayının bulunması işverenlerin ucuz iş gücü bulabilme şanslarını arttırmaktadır.

Ayrıca tekelleşen medyanın kar oranlarını arttırmak için kolay okunabilen bol magazinli yayıncılık anlayışına doğru kayması da işsizliğe neden olmaktadır. Çünkü bu tür medya kuruluşları ajanslardan gelen bilgilerle yetinerek gazeteci kadrolarını asgari düzeyde tutmaktadırlar.

Tüm bu nedenlerden dolayı, en önemli güç kaynağını üyelerinden alan sendikalar güç kaybetmektedirler. Ayrıca sadece “*ücret sendikacılığı*” yapmakla suçlanan sendikalar; işsizlik sorununa çözüm getiremediği, toplu sözleşmelerde verimliliğin önemsenmediği, çalışanların mesleki becerilerinin, eğitim durumlarının, kişisel özelliklerinin ve kıdemlerinin göz önüne alınmadığı konularında eleştirilmekte ve bu nedenle medya çalışanları sendikalara karşı güvensizlik duymaktadırlar¹⁵⁶.

¹⁵⁶ Şakar, a.g.e., s. 34; Özsever, a.g.e., s. 173-174.

Medyanın tekelci bir yapıya bürünmesinin bir sonucu olarak sendikanın işyerlerinde istenmemesi ve sendikalı çalışanların hızlı bir şekilde sendika dışı bırakılmaya çalışılması da görülmektedir. Türkiye Gazeteciler Sendikası, medya patronlarınca benimsenmemiş, işletmeler bu sendikayı işyerlerine sokmak istememişlerdir. Medyada sendikal örgütlenmenin olmayışı, çalışanların iş güvenliklerini tehdit etmekte ve çalışma koşullarının kötüleşmesi karşısında etkisiz kalmalarına neden olmaktadır. Medya sektörünün tekelci yapısı nedeniyle sendikaların önü tıkanmaktadır¹⁵⁷.

Medya holdinglerinde sendikal örgütlenme istenmemekte ve sendikalı işçiler işsiz kalma tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Fikir işçileri açısından gazete bünyesinde kurulan haber ajanslarıyla sendikasızlaştırmanın temelleri atılmıştır. Aynı zamanda kol işçileri arasındaki sendikasızlaştırma faaliyetleri de sürmektedir.

Medya çalışanlarının sendikaya olan güvensizliği de sendikal örgütlenmenin önündeki en önemli engellerdendir. Sendika kadrolarının tabanla yakın ilişki kuramaması ve kimi zaman sendika kadrolarının aynı zamanda gazetelerin üst yönetimlerinde yer almaları, sendikalara olan güven sorununu gündeme getirmektedir.

Genel anlamda sendikasız endüstri ilişkileri sistemlerinin tartışıldığı günümüzde, büyük sermayelerin kontrolü altında bulunan medya sektörü de bu yönelimlerden etkilenmiştir. Ayrıca gazetecilik mesleğinin rekabete ve bireyci yaklaşımlara açık olması da fikir işçilerinin birlikte hareket etmelerini engellemektedir.

Yapılan işkolu istatistiklerine göre, 1994 yılında medya sektöründe çalışanların sayısı 6 bin 919, sendikalaşma oranı ise %64.37 iken, bu oran çalışan sayısında yaklaşık %50 artış olmasına rağmen 2003 yılında %29 oranına düşmüştür. 2009 Ocak ayı işkolu istatistiklerine¹⁵⁸ göre ise TGS'ye bağlı üye sayısı 4550, sendikalaşma oranı ise %28.9 olmuştur¹⁵⁹.

¹⁵⁷ Özsever, **a.g.e.**, s. 171-176.

¹⁵⁸ http://www.calisma.gov.tr/article.php?category_id=50&article_id=665. (Erişim Tarihi: 12.04.2009)

¹⁵⁹ Özsever, **a.g.e.**, s. 171-181.

2. TÜRKİYE’DE SENDİKAL ÖRGÜTLENME SORUNLARI VE MEDYA SEKTÖRÜ

Türkiye’de medya sektöründe sendikal örgütlenme sorunları, sendikacılığa ilişkin genel sorunlardan kopuk değildir. Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde, öncelikle sendikacılığa ilişkin genel sorunlara değinilecek, daha sonra bu sorunlar bağlamında medya sektöründe sendikal örgütlenme sorunları ele alınacaktır.

2.1. Sendikacılığa İlişkin Genel Sorunlar

Günümüzde sendikal örgütlenmelerde ciddi sorunlarla karşı karşıya kalındığı bir gerçektir. Bu sorunların ortaya çıkmasında genel olarak sendikaların emek-pazar sorunlarına eğilmekte başarılı olamayışı ve sendikal hareketin geleneksel muhalefet rolüne fırsat tanımayan yeni endüstriyel örgütlenme ve yönetim uygulamalarının küresel olarak benimsenmesi gibi siyasal ve ekonomik dönüşümler etkili olmuştur¹⁶⁰. Zira dünya ölçeğinde yaşanmakta olan küreselleşme olgusu ile bazı ideolojilerin önemini ve güncelliğini kaybetmesine paralel olarak radikal sendikacılık anlayışının zayıflaması, yaşanan ekonomik ve teknolojik değişimlerle birlikte otomasyonun günlük yaşamın bir parçası haline gelmesi, çalışanların üretimdeki payını azalttığı gibi, işçilerin sendikaya olan taleplerini de azaltmış ve sendikaların üye kaybetmesine neden olmuştur. Ayrıca yeni üretim modelleri çerçevesinde otomasyon ile birlikte çalışanların üretimdeki payının azalmasının bir sonucu olarak işsizliğin artması da sendikaların üye kaybetmesinde bir başka etken olarak görülmektedir. Yine küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni bir çalışma modeli olarak esnek çalışma düzenine geçiş de, çalışanların sendikalara olan gereksinimlerini azaltmıştır.

Günümüzde, sadece ülkemizde görülen bir sorun olmamakla birlikte, genel olarak sendikal hareketin zayıflaması ve sendikaların üye kaybına uğraması,

¹⁶⁰ Henk Thomas, **Küreselleşme ve Üçüncü Dünya Sendikaları. “Hızlı Ekonomik Değişimin Getirdiği Sorunlar”**. Ankara: Türk Harb-İş Sendikası Ya.,1996, s.256

sendikaların ve toplu iş sözleşmelerinin sağladığı güvencelerden yararlanma olanağının azalması, sendikal örgütlenme sorununun boyutunu büyötmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan oluşumlardan medya sektöründe çalışanların da etkileneceğı bir gerçektir¹⁶¹.

2.1.1. Yasal Düzenlemelerden Kaynaklanan Sorunlar

Ölkemizde sendikaların kuruluşu, işleyişı, faaliyet alanı yasa ile düzenlendiğı gibi; toplu pazarlık, grev ve lokavt hakları da ayrıntılı biçimde kanunlarda gösterilmiştir. Bu kanunların bir kısmı sendikaların gelişimine ilişkin olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

2.1.1.1. Tüm Çalışanlara Örgütlenme Hakkı Verilmeyişı

Kamu görevlilerinin örgütlenmesine hiçbir dönemde sıcak bakılmamıştır. 1961 Anayasası'nın özgürlükçü tutumu içerisinde, 1965 yılında kamu çalışanlarına sınırlı da olsa örgütlenme hakkı verilmiş, fakat 1971 yılında Anayasada yapılan bir değişiklikle bu hak geri alınmış ve kurulu bulunan memur sendikaları kapatılmıştır. Son olarak 1995 yılında Anayasa Madde 53'te yapılan değişiklik bu alanda atılan sınırlı bir adım niteliğı taşımaktadır¹⁶².

Kamu görevlileri dışında, işçi sıfatı taşımalarına rağmen sendikalaşmaları özel kanunlarla yasaklananlar da vardır. Bunlar sözleşmeli personel ve özel güvenlik görevlileridir. Sözleşmeli personel, 1984 yılında yayımlanan 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile gündeme gelen özelleştirmeye hazırlık amacına yönelik olarak, KİT'lerde önemli bir istihdam türü haline gelmiştir.

Kararname yürürlüğe girmeden önce sadece iki yüz altmış olan sözleşmeli personel sayısı kararnamenin yürürlüğe girmesi ile birlikte iki yüz seksen binlere ulaşmıştır. 1992 yılında ise sözleşmeli personele, sendikal faaliyet ve grev yasağı getirilmiştir. Dolayısıyla da Türk sendikacılığı önemli bir kaynaktan yoksun kalmıştır.

¹⁶¹ ÇGD, **Basın Kurultayı 92**, B.1, Ankara: ÇGD Ya., No:7, 1993, s.129

¹⁶² Kutal, **a.g.e.**, s. 260.

Aynı şekilde özel güvenlik görevlilerine de 1981 yılında sendikal faaliyet yasağı getirilmiştir¹⁶³.

2.1.1.2. Yeterli İş Güvencesinin Olmaması

Türkiye’de işten çıkarmaların nedenleri arasında, işletmenin ekonomik problemleri ve ileri teknoloji kullanılarak istihdam yapısının değişmesi gibi objektif nedenlerin yanı sıra, işçinin sendika üye olması gibi sübjektif faktörler de yer almaktadır.

Sendikaya üye olmanın güvencesi olarak 1475 sayılı İş Kanunu’nda yer alan “*sendikaya üye olma ve şikâyet başvurma*” nedeniyle işten çıkarmalara karşı bir “*kötüniyet tazminatı*”ndan ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunu’ndaki “*sendikal faaliyete üyelik*”ten dolayı işten çıkarmalara karşı işçinin bir yıllık ücretinden az olmamak kaydıyla bir başka tazminattan bahsedilmekte ise de, tüm bu tedbirler haksız feshe karşı işçiye yeterli iş güvencesi sağlamaktan uzak kalmıştır. Çünkü 1475 sayılı İş Kanunu’nun 13. maddesinde ve Sendikalar Kanunu’nun 31. maddesinde belirtilen nedenlerle iş sözleşmesi sonlandırılan işçilerin; mahkemede haklılıkları ispat edilse bile, bugüne kadar verilen Yargıtay kararlarında tekrar işe iade edildikleri görülmemiştir. Türk İş Hukuku’nda, yeterli iş güvencesi sağlayamayan bu tip düzenlemelerin sendikalaşmaya ilişkin olumsuz etkileri, 2002 yılında 4773 sayılı yasa ile kabul edilen İş Güvencesi Kanunu ile bir ölçüde giderilmeye çalışılmıştır. Buna göre 10 işçiden fazla işçi çalıştıran işyerleri, güvence kapsamına alınmıştır. Ancak bu kez de 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu, güvencenin 30 kişiden az işçi çalıştıran işyerlerini kapsam dışına alması ve güvenceden yararlanmak için altı ay kıdem şartı aranması, işten çıkarmaya karşı yeterli güvence sağlayamamaktadır. 4857 sayılı Kanun’un ortaya koyduğu otuz işçi sınırlaması, sendikalar tarafından işçilerin yeterli iş güvencesi hakkına sahip olamaması bakımından eleştirilmektedir¹⁶⁴.

¹⁶³ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 364.

¹⁶⁴ Aynı, s. 364.

2.1.2. Yapısal Sorunlar

2.1.2.1. Sendikalaşma Oranındaki Düşüş

Sendikalaşma oranı, her ülkenin kendi sosyal, kültürel, ekonomik ve hukuki koşullarından etkilenmektedir. Küreselleşme, sermaye ve ticaret hareketlerindeki ulusal sınırları ortadan kaldırırken, mal ve hizmetlerde çeşitlilik, yüksek kalite ve düşük fiyatlandırmayı ön koşul olarak ortaya çıkaran sermaye piyasası güçlü bir rekabet ortamı oluşturmuştur.

Rekabetin ezici gücü karşısında yeni yönelişler arayan çalışma hayatı ve endüstri ilişkileri de değişime uğramış ve buna bağlı olarak sendikaların üye sayıları da önemli ölçüde azalmıştır. İskandinav ülkeleri hariç tüm dünyayı etkileyen bu süreç ülkemizde de görülmektedir.

Ülkemiz açısından duruma baktığımızda ise, Türkiye ekonomisinin dışa açılması, Avrupa Topluluğu'na tam üyelik kararı alınması, KİT'lerin özelleştirilmesi, yeni üretim ve istihdam modellerinin uygulanması ile endüstri ilişkileri ülkemizde önemli gelişmeler yaşamaktadır.

Uluslararası düzeyde yürütülen çalışmalarla oluşturulan tek pazar, sermayeye tanınan sınırsız hareket imkanı, esneklik arayışları ve kuralsızlaştırma girişimleri gerek ulusal şirketlerin, gerekse çokuluslu işletmelerin girişi ile Türkiye'de de kendini göstermekte; bu nedenle de başta sendikalar olmak üzere bu sistemi engelleyecek kurumlar etkisiz hale getirilmeye çalışılmaktadır. Özellikle kayıtdışı sektörün tercih edilmesi ve üretimin büyük ölçekli işletmelerden küçük ölçekli işletmelere kayması sendikaların faaliyet alanını fiilen daraltmaktadır. İşsiz sayısının yüksek olması, kayıtdışı istihdamın tercih edilmesi ve esnek çalışma modelleri ile emek üzerinde baskıların yoğunlaşması örgütlenme eğilimini azaltmakta ve Anayasa ve yasaların garanti altına aldığı hakların kullanılmasını imkansız hale getirmektedir¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Yorgun, 1999, **a.g.e.**, s. 29.

Sendikaların üye sayısını etkileyen bir diğer unsur ise sendikaların üye yapısındaki değişimdir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hizmet sektörünün ekonomi içindeki yerinin büyümesi, işletme ölçeğinin küçülmesi ve mekansal olarak parçalanması ile birlikte beyaz yakalı işgücü artmaktadır. Aynı zamanda teknolojik gelişmeler de mavi yakalılarından daha vasıflı ve eğitilmiş olan beyaz yakalı işgücüne daha çok ihtiyaç duyulmasını sağlamaktadır. Ülkemiz de bu teknolojik gelişmelerin içinde olduğu için beyaz yakalı işgücü ihtiyacı artmaktadır. Ancak beyaz yakalı işçiler mavi yakalı işçilerin tersine sendikaya ait olma duygusunu daha az taşıyan ve bireysel bakış açısının daha güçlü olduğu bir çalışan grubudur. Genç işçiler de eski kuşak işçilere göre sendikal faaliyetlerle daha az ilgilenmekte ve genç işçiler arasında örgütlenme oranı daha düşük kalmaktadır. Bunun nedenlerinden biri de genç kuşak işçiler arasında İnsan Kaynakları Yönetimi tekniklerinin daha fazla benimsenmesidir¹⁶⁶. Mavi yakalı işçiye dayalı sendikal örgütlenmelerde beyaz ve pembe yakalı işçi sayısı ve genç işgücü hızla artmakta ve bu da sendikaların potansiyel üye tabanını değiştirmekte ve sendikal örgütlenmeyi olumsuz etkilemektedir.

Sendikaların üye sayısının gerilemesi Batı Dünyası'nda da aynı doğrultuda ilerlemekle beraber dayandığı nedenler farklıdır. Ülkemizde kamu kesiminde sözleşmeli personel uygulaması, bazı işçilerin sendikalara üye olmalarının yasaklanması ve küçük işletmelerdeki sendika karşıtı uygulamalar da üye sayısındaki artışı engellemektedir.

Ülkemizde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2000 Ocak ayı istatistiklerine göre sendikalı işçi sayısının toplam işçi sayısına oranı %68.45 iken, aynı oran 2008 Temmuz ayında çalışan sayısının artmasına rağmen azalmış ve %58.72'ye düşmüştür¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Çelik, a.g.e., s. 35.

¹⁶⁷ Yorgun, 1999, a.g.e., s. 29; Çiftçi, s. 6; Sayım Yorgun, "Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler", **Çalışma ve Toplum** (2005/3), s. 146.

2.1.2.2. Sendikaların Örgüt Yapılarında ve Toplu Pazarlıkta Meydana Gelen Değişim

Sendikal hareketin değişik dönemlerinde sendikalar, meslek, işyeri, işkolu, federasyon ve konfederasyon düzeylerinde örgütlenmiştir. Verimlilik ve kalite kavramlarının yoğun rekabet ortamında ön plana çıkması, işyerlerinin değişken üretim taleplerine ve işgücü piyasasına uyum sağlama çabaları ve bireyin üretim sürecinde daha etkin bir rol üstlenmesi, işyeri düzeyindeki sorunların önemini arttırmış, bu nedenle de sendikaların işyeri-işletme düzeyinde örgütlenme eğilimlerini yoğunlaştırmıştır.

Uluslararası rekabetin yoğunlaşmasına paralel olarak yaşanan uluslararası şirket birleşmeleri ve satın almalar, sermaye ile örgütlü işgücü arasındaki ilişkinin uluslararası boyut kazanmasını hızlandırmaktadır. Sermayenin küresel hareketlilik kazanması, sendikaların da küresel boyutta düşünce ve işbirliği geliştirmesini gerektirmektedir.

Önceden sanayi sektörünün ağırlıkta olduğu fordist üretim biçimlerinde sendikalar genelde işkolu düzeyinde örgütlenmişlerdir. Ancak işyeri ölçeklerinin değişmesi ve esnek üretim ve yeni yönetim tekniklerinin benimsenmesi sendikaların toplu pazarlık düzeyinin küçülmesine neden olmaktadır. Günümüzde işletme toplu iş sözleşmesiyle kendini gösteren bu durum, toplu pazarlığın gücünü zayıflatmaktadır. Sendikaların mikro düzeyde örgütlenmeleri, pazarlık güçlerini olumsuz etkilemiş ve genel olarak dağınık ve parçalı bir sendikal yapı ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin sendikal tarihine bakacak olursak, işyeri, meslek, işkolu, federasyon, birlikler ve konfederasyon gibi çeşitli türden örgütlenmelerin oluşturulduğu görülmektedir. Sendikal hareketin doğuş yıllarında meslek ve işyeri sendikaları kurulmuş, daha sonra belirli bölge ve kentte faaliyetlerde bulunan farklı işkollarındaki sendikalar sendikal birlikler kurmuşlardır. Aynı işkolunda bulunan sendikaların sayıca artışı ve işçi örgütlerini tek çatı altında birleştirme çabaları sendikaları federasyon ve konfederasyon tipi örgütlenmeler biçimine dönmüştür.

İşkolu sendikacılığını geliştirmek için de çeşitli çabalarda bulunulmuş, 1952 yılında Türk-İş'in kuruluşu ile üst örgüt kurma hedefi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Türk-İş, 1960 sonrasına kadar işçileri Türkiye çapında temsil eden tek konfederasyon olmuş, fakat daha sonra ülkemizdeki sendikal yapı parçalanarak dağınık bir hale gelmiştir. Türk sendikacılık hareketinin örgüt yapısı, yasalardan, ekonomik yapıdan ve sendikalararası çekişmelerden dolayı olumsuz etkilenmiş ve zayıf kalmıştır¹⁶⁸.

Küresel rekabet ortamı ile beraber işsizlik oranlarının da giderek artması sendikaları “savunmacı”¹⁶⁹ bir pozisyona çekilmek durumunda bırakmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle 1980 sonrası dönemde ideolojilerin güç kaybetmesi yatmaktadır. Diğer taraftan, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ağır küresel rekabet koşulları, işletmelerin ayakta kalabilmek için sosyal diyalog yöntemlerine ağırlık vermesine ve sorunlara ortak çözüm arayışları içine girmelerine neden olmuştur. 1990'lı yılların sonlarına doğru işletmelerde giderek uzlaşmacı ve işbirliğine dayalı ilişkiler ön plana çıkmıştır. Bu nedenle, işletmenin ve istihdamın korunmasını karşılıklı çıkarların korunması olarak algılayan işçi ve işveren kesimi, aralarındaki iş uyuşmazlıklarını sosyal diyalog yoluyla çözümleme eğilimine girmiş; fakat bu durum sendikal eylemlere katılan işçilerin sayısında azalmaya neden olmuştur¹⁷⁰.

2.1.2.3. Sendikaların Misyonunda Değişim ve Varlık Gerekliliğinin Tartışılır Hale Gelmesi

Günümüzde sendikaların geleneksel “işçilerin çıkarlarını korumak” misyonları hala sürmekte, fakat yöntemlerinde değişiklikler gözlenmektedir. Günümüzde sendikaların misyonlarında değişimler olduğunu savunanlar olduğu gibi, sendikaların tamamen işlevlerini yitirdiklerini söyleyenler de bulunmaktadır. Kimilerine göre ise, geçmişte taraflar arasında çıkar çatışmasına dayalı gelişen çalışma ilişkileri, günümüzde çıkar birliğine dönüşmüştür. Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan değişimlere karşı, yapısal bir uyum süreci olarak başvurulmuş sosyal diyalog, taraflar

¹⁶⁸ Yorgun, 2005, **a.g.e.**, s. 29, 30.

¹⁶⁹ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁷⁰ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 292.

arasında çalışma barışının sağlanmasını, uzlaşma ve işbirliğinin temel alınmasını ve ekonomik ve sosyal sorunların çözümlenmesini kolaylaştırmaktadır. Sendikal hareketin gerileme içerisine girerek küreselleşmeden olumsuz biçimde etkilenmesine karşı sendikalar, halen önemli bir sosyal taraf olma misyonunu korumaktadır¹⁷¹.

Ülkemizde sendikalar toplum tarafından fazla destek görmese de, 1980’li yıllara kadar en etkin sivil toplum örgütü olmuşlardır. Ancak toplumdaki örgütlenme eğiliminin azalması, çalışan nüfus içerisinde sendikalı oranının düşmeye başlaması, işsiz sayısındaki artış ve kamudaki koruma eğiliminin zayıflaması gibi nedenler, sendikaların etkinliğini azaltmıştır. Sendikalara getirilen siyasi yasaklar, bazı sendikaların partiler üstü politikaları ve bazılarının sınıf iktidarını gerçekleştirme gibi hedefleri sendikaların siyasi partilerle ilişki zeminini ortadan kaldırmıştır¹⁷².

Tarafların karşılıklı ortak çözüm arayışlarına yönelmeleri sonucunda, ülkemizde 1980 öncesinde DİSK’in benimsediği sınıf mücadelesine dayalı sendikacılık anlayışı değişmiş; Türk sendikacılığının yapısı, 1967 öncesi dönemde olduğu gibi “*pragmatik*”¹⁷³ bir sendikacılığa dönüşmüştür. Sendikacılıkta böyle bir dönüşüm, sendikal eylemlerin niteliğini ve amacını da büyük ölçüde etkileyerek “*mücadeleci*” sendikacılık, yerini “*uzlaşmacı*” sendikacılığa bırakmıştır.¹⁷⁴ Dolayısıyla da sendikaların baskı unsuru olma rolleri azalmıştır.

Tüm bunlara ek olarak, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de dünyada meydana gelen değişimlerin, küreselleşme, ulus devletin etki alanını daraltma, uluslararası işbirliğini ve standartları arttırma yönünde olması, başta sendikalar olmak üzere piyasaya müdahale eden tüm kurumların reddedilmesine neden olmakta ve bu durum sendikasız endüstri ilişkilerini gündeme getirmektedir¹⁷⁵.

¹⁷¹ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁷² Yorgun 2005, **a.g.e.**, s.31.

¹⁷³ Metin Kutsal, “Küreselleşme Sürecinin Türk Sendikacılığı Üzerindeki Olası Etkileri”, **Kamu-İş**, C.4, , S.2, (Haziran 1997), s. 263.

¹⁷⁴ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 291.

¹⁷⁵ Yorgun 2005, **a.g.e.**, s. 27.

2.1.2.4. Kayıtdışı İstihdamdaki Artış

Türkiye’deki işletmeler, iç ve dış firmalarla rekabet edebilmek için, üretim teknolojilerini yenileme ve işgücü maliyetlerini düşürme yollarını denemişler ve bu yüzden toplu sözleşme düzeni dışında kalabilmek için sendikasız işçi çalıştırma ya da kayıtdışı istihdam gibi konulara yöneldikleri görülmüştür. Toplu pazarlık dışında kalınması ve kayıtdışı istihdamın artması, Türkiye’de sendikalaşma önündeki en önemli engellerden biridir¹⁷⁶.

Kayıtdışı istihdamın en önemli özelliği, çalışma hayatı ile ilgili hiçbir resmi istatistiğin içinde yer almamasıdır. Türkiye’de sendikalaşma oranlarının %60’lar gibi yüksek rakamlarla ifade edilmesinin önemli bir nedeni, sendikalaşabilir çalışanlar arasına girebilen ve sayısal açıdan çok önemli boyutlara ulaşan kayıtdışı istihdamın resmi kurumlar tarafından sendikalaşma oranları tespit edilirken hesaba katılmamasıdır.

Türkiye’de formel sektör istihdamının, yıllara göre nispi bir artış göstermesine karşılık, enformel sektör istihdamı, olması gerekenden daha hızlı bir biçimde artmaktadır. Özellikle son yıllarda kırsal kesimden kentlere %4’lerin üzerinde yaşanan hızlı göç, nüfus artış hızının yüksekliği ve yatırımların yeterli düzeyde yapılamaması gibi yapısal nedenler kayıtdışı istihdamın yükselişine zemin hazırlamıştır. Bunun yanında, SSK primlerinin ve kıdem tazminatlarının yüksek oluşu gibi işverene getirdiği mali yükümlülükler ve küresel rekabetin getirdiği olumsuz koşullar nedeniyle de Türkiye’de kayıtdışı istihdam artarak devam etmektedir.

Kayıtdışı istihdam içerisinde yer alan işyerlerinin, işyerine sendikayı sokmak istememeleri, örgütlenmiş işyerleri ile aralarında haksız rekabete yol açmaktadır. Çünkü bu işyerlerindeki işçilik maliyeti ile örgütlü kesimdeki işçilik maliyetleri arasında büyük farklar ortaya çıkmaktadır. Bu haksızlığı ortadan kaldırmak için uygulamaya konan teşmil kararı ise, yasada yer almasına karşın uygulamada başarılı olamamaktadır¹⁷⁷.

¹⁷⁶ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 291.

¹⁷⁷ Kutal, **a.g.e.**, s. 259.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2009 Ocak ayında yaptığı istatistiklere göre 2008 yılının aynı dönemine göre kayıtdışı istihdam 0.1 puan artarak %40.8 olmuştur¹⁷⁸. Bu hayli yüksek kayıtdışı istihdam oranı, Türkiye'de sendikaları önemli bir "*potansiyel sendikalaşabilir üye kaynağı*" ndan yoksun bırakmaktadır. Kayıtdışı istihdam içerisinde yer alan çalışanlar, işlerini kaybetme endişesiyle sendikal örgütlenme faaliyetlerinde yer alamamaktadır. Bu nedenle kayıtdışı işçi istihdam eden işyerlerinin çoğunluğu, sendikal örgütlenmenin dışında kalmakta ve bu da sendikaların gücünü olumsuz etkilemektedir¹⁷⁹.

2.1.2.5. Özelleştirme

Özelleştirme, hantal işleyen kamu işletmeciliği ve kamu işletmelerinin verimsiz ve karsız oluşu, serbest rekabet piyasasına ayak uyduramaması ve aşırı işletmecilik maliyetleri nedeniyle bu işletmelerin devlet elinden çıkarılmasıdır¹⁸⁰. Bazı görüşlere göre özelleştirme rekabetin gelişmesine, üretkenlik ve verimliliğin artmasına, mülkiyetin tabana yayılmasına, kamu sektörünün borç yükünün azalmasına ve ekonominin daha sağlıklı bir yapıya kavuşmasına neden olmaktadır. Özelleştirme eğilimlerine küreselleşme ve Gümrük Birliği sürecinde doğal bir gelişme olarak bakan ve destekleyen görüşler yanında, bu sürecin sosyal devlet ilkesinden gittikçe uzaklaşılmasına neden olacağını ve toplumsal yapının giderek korunmasız ve güvencesiz kalacağını, sendikaların zayıflamasıyla sosyal adaletin ve gelir dağılımının daha da bozulacağını ileri süren görüşler de yaygındır¹⁸¹.

Özelleştirmenin Türkiye'deki durumu doğrudan kamu yatırımlarını etkilemektedir. Türk ekonomisinde büyük yer tutan kamu yatırımlarının büyük bir kısmı özelleştirme kapsamı içinde alınmıştır. Her ne kadar özelleştirmenin tam olarak yapılmasıyla piyasada yeni iş olanaklarının açılacağı, böylelikle işsizlik problemlerinin de ortadan kalkacağı ifade edilmekte ise de, özelleştirilen işyerlerinin

¹⁷⁸ http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=25&ust_id=8 (Erişim Tarihi: 14.04.2009)

¹⁷⁹ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 362.

¹⁸⁰ Nizamettin Aktay, "Bilgi Çağında Sendikacılık", **Kamu-İş**, C:4, S:4, (Haziran, 1999), s. 43.

¹⁸¹ Ekin, 2000, **a.g.e.**, s. 21.

büyük bir kısmında işsizlik sorunları ortaya çıkmış, işletmelerin verimlilikleri düşmüş ve sendikacılık fiili olarak yapılamaz hale gelmiştir.

Türkiye’de sendikalaşmanın ağırlıklı olarak kamu işletmelerinde yoğunlaşması ve kamu sendikacılığı yapılmasının en önemli nedeni, kamu kesimi işyerlerinin genelde orta ve büyük ölçekli olması gibi yapısal özelliklerdir. Özelleştirilen kamu işletmelerinde işverenler, bir yandan bu işletmeleri daha verimli bir duruma getirmek ve bir yandan da uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek bir güce kavuşturmak için modern insan kaynakları yönetimi tekniklerinden yararlanmaktadırlar. Bu durum, sendikaların varlığını koruyabilmesi için önemli bir tehdittir. Buna ek olarak, özelleştirme uygulamalarının yapıldığı işyerlerine yaşanan yoğun işten çıkarmalar da sendikal yoğunluğu olumsuz biçimde etkilemektedir. Nitekim Türkiye genelinde özelleştirilen işyerlerinin ortalama sendikalaşma oranı %90’lardan %36’lara gerilemiştir¹⁸².

2.1.2.6. Sendikasızlaştırma Politikaları

Sendikasızlaştırma, yasal düzenlemeler ve işverenlerin sendikalara karşı olumsuz tutumlarına bağlı olarak sendikalaşma hakkının kullanımının engellenmesi ve buna bağlı olarak sendikaların üye sayılarının azalmasıdır.

Türkiye’de özellikle küçük ve orta ölçekli özel kesim işyerleri, işyerinde çalışan sendikalı işçilerin işlerine son vererek, yeni alınacak işçilerin sendikalı olmamalarına dikkat ederek ve stajyer istihdamına ağırlık vererek sendikalaşmaya ilişkin olumsuz tavırlarını ortaya koymaktadırlar.

Sendikasızlaştırmanın bir başka modeli ise, özellikle yabancı sermayeli işyerlerinde ortaya çıkan “*sendikasız yönetim modeli*”dir. Bu model çerçevesinde, bu işletmelerde sendikalı işçi çalıştırılmamaktadır. Türkiye’de sendikasızlaştırma

¹⁸² Metin Kutsal, **a.g.e.**, s. 265; Aktay, **a.g.e.**, s. 43.

politikaları, kapsam dışı personel uygulamaları, alt işveren(taşeron) uygulamaları, çırak ve stajyer işçi çalıştırma ve esnek çalışma biçimleri olarak kendini göstermektedir¹⁸³.

2.1.2.7. Kapsam Dışı Personel Uygulamaları

Kapsam dışı personel kavramı, toplu iş sözleşmesi taraflarının karşılıklı anlaşması sonucunda sendika üyesi olsun veya olmasın toplu iş sözleşmesi dışında bırakılan işçileri ifade etmektedir. Kapsam dışı personel uygulaması özellikle 1980-1983 yılları arasında Yüksek Hakem Kurulu'nun içinde bulunduğu toplu iş sözleşmelerinde nitelikli işgücünün kapsam dışında bırakılmasıyla gündeme gelmiş, 1983 sonrasında da artarak devam etmiştir.

Kapsam dışı personel uygulaması, işveren tarafından nitelikli personele nispeten yüksek ücret verilerek toplu sözleşme kapsamının dışında tutulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapsam dışı personelin sendikalara üye olmasında yasal bir engel yoktur. Fakat bu tür işçilerin ücret beklentisi, sendikaya gerek kalmadan işverence karşılanmaktadır.

Kapsam dışı personel uygulaması, işçileri sendikalardan uzak tutmaktadır. Kapsam dışı personel sayısının giderek artması, işyerlerinde sendikaların toplu sözleşme yetkisi alabilmeleri için sorun olabildiği gibi, Türkiye genelinde %15'lere varan oranıyla sendikaları yaklaşık altmış bin kadar üye kaynağından da yoksun bırakmaktadır¹⁸⁴.

2.1.2.8. Alt İşveren (Taşeron) Uygulamaları

94 sayılı UÇÖ Sözleşmesi'yle yasal düzenimize girmiş olan alt işveren ya da başka bir deyişle taşeron uygulamaları, maliyetleri düşürmek amacıyla, aynı işletme içerisinde, üretimin çeşitli aşamalarının bir başka işverene devredilmesidir. Özellikle yemek, temizlik, güvenlik gibi işlerde¹⁸⁵ görülen bu uygulama, Batı toplumlarında

¹⁸³ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 367.

¹⁸⁴ Aynı, s. 368.

¹⁸⁵ Müftüoğlu, **a.g.e.**, s. 133.

genelde bir yandan hizmetin kalitesini arttırmak, bir yandan da bu hizmeti ucuza mal ederek rekabet gücünü yükseltmek amacıyla yapılmaktadır.

Ülkemizde ise, alt işveren uygulamalarında, hizmetin kalitesini arttırma faktöründen çok, özellikle seyyanen ücret zammı sistemlerinin de etkisiyle, üretimle direkt ilgisi olmayan birçok işin, toplu sözleşme düzeninde alt işverene verilmesiyle önemi hızla artan bir gelişme içinde olduğu gözlenmektedir¹⁸⁶.

Alt işveren uygulamalarıyla birlikte aynı işyerindeki işçiler, farklı işverenlere bağlı olarak çalışıyormuş gibi gösterilerek bir araya gelmeleri ve mücadele güçleri engellenmektedir. Öte yandan örgütsüz kalan taşeron işçileri de düşük ücret ve yetersiz sosyal haklarla birlikte iş güvencelerini de kaybetmişlerdir. Bu uygulamalarla, sendikaların azalan gücü toplu iş sözleşmelerine de yansımış ve taşeron bulunan işyerlerinde asıl işverene bağlı olarak çalışan işçilerin ücret ve sosyal haklarında da kayıplar olmuştur.

Taşeron işlerde çalışanların niteliklerinin de sendikalaşmayı olumsuz etkilediği görülmektedir. Taşeron işlerde çalışan işçiler genellikle ucuz işgücü anlamına gelmektedir. Taşeron işçilerinin genelde kısa süreli istihdam edilmeleri ve işverenlerce işlerini kaybetme tehdidiyle sendikalaşamamaları sendikacılık açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Medya işletmelerinin taşeronlaşma faaliyetleri, çalışanların toplu iş sözleşmesinden yararlanmalarını engellemek, işyerlerinde sendikalaşmayı önlemek, işyerinde düşük ücretli işçi çalıştırmak ve işyerinde grev uygulamasına engel olmak amacıyla işverenlerin kullandığı bir istihdam politikası haline gelmiştir.

Medya çalışanlarının, 5953 sayılı Kanun yerine 1475 sayılı Kanuna tabi olarak çalıştırılmaları, diğer sektörlerde olduğu gibi medya sektöründe de yaygın olan taşeronlaşma olarak ifade edilmektedir. Bu uygulama, medya işletmeleri ve özellikle de tekellerde, işten ayrılmaya ya da 5953 sayılı Kanun'un verdiği haklardan vazgeçerek 1475 sayılı Kanuna tabi tutulmaya zorlanmaya neden olmaktadır. Medya çalışanlarının

¹⁸⁶ Ekin, 2000, **a.g.e.**, s. 19.

5953 sayılı Kanun yerine, 1475 sayılı Kanuna tabi olarak çalıştırılmaları, işverenlerin kıdem tazminatı mükellefiyetlerinden kurtulmaları anlamına gelmektedir¹⁸⁷.

2.1.2.9. Çırak ve Stajyer İşçi Çalıştırılması

3308 sayılı Kanun'da tanımı yapılan çıraklar, 4857 sayılı İş Kanunu hükümlerinin dışında tutulmakta ve işçi niteliği taşımamaktadırlar. İşçi niteliği taşıyan on altı yaşındaki çalışanlar sendikalara üye olabildikleri halde, çıraklar on dokuz yaşına gelene kadar bu haktan yoksun bırakılmıştır.

Çırak ve stajyer işçiler, sosyal güvenlik açısından taşıdıkları özellikler ve ücret konusu itibariyle, işverenler açısından ucuz işgücü anlamına gelmektedir. İşverenler bu sayede hem daha az ücret ödemekte, hem kıdem tazminatı ve birtakım sigorta fonlarını ödemekten kurtulmakta, hem de işyerinde sendikaların etkinliğini azaltmak için bu yola başvurabilmektedir¹⁸⁸.

2.1.2.10. Esnek Çalışma

Esneklik değişik anlamlarda kullanıldığı gibi, değişik konuları da kapsamaktadır. Esnekliğin en büyük amacı, işletmelerin, küreselleşen rekabet piyasasına uyum sağlayabilmesidir. Esneklik uygulamalarıyla birlikte istihdam yapıları değişmiş yeni istihdam türleri ortaya çıkmıştır. Küresel rekabet koşullarına göre değişim gösteren istihdam yapıları, emek maliyetini düşürerek rekabet şansını arttırabilmek için son yıllarda yeni istihdam türleri ortaya çıkarmışlardır.

Çağrı üzerine çalışma, iş paylaşımı, ödünç iş ilişkisi, tele çalışma gibi atipik yani standart dışı çalışma biçimleri olarak adlandırılan kısmi süreli çalışma türlerinin en belirgin özelliği, işçiyi işyerinden ve diğer işçilerden kısmen uzaklaştırmasıdır. Günün, haftanın ya da ayın belirli gün ve saatlerinde çalışan, ya da işyerine hiç gitmeden işlerini evinden yürüten işçiler, sendikal örgütlenme yapılarından uzak kalmaktadırlar¹⁸⁹.

¹⁸⁷ Karaca, **a.g.e.**, s. 135-138.

¹⁸⁸ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 369.

¹⁸⁹ Kutal, **a.g.e.**, s. 254.

1980 sonrasında sanayileşmiş ülkelerde giderek yaygınlaşan esnek çalışma şekilleri, Türkiye’de 1990 sonrasında uygulanmaya başlanmış ve 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu’yla yasal hale gelmiştir. Türkiye’de esnek çalışmanın bir türü olan “*evde çalışma*” özellikle hazır giyim ve tekstil sanayinde giderek yaygınlık kazanmıştır. Geleneksel işçi-işveren ilişkisini farklılaştıran esnek çalışma biçimleri sendikal örgütlenmeye olumsuz biçimde yansımıştır¹⁹⁰.

2.2. Medya Sektöründe Sendikal Örgütlenme Sorunları

Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak Türkiye’de medya sektöründe de sendikal örgütlenmede ciddi sorunlar yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda gerek sendikacılık hareketindeki genel sorunlara bağlı olarak, gerekse kendine özgü koşulları gereği Türkiye’de medya sektöründe sendikal örgütlenmede yaşanan sorunların nedenleri şu şekilde beş grupta incelenebilir¹⁹¹:

2.2.1. Tekelleşme

Türkiye’de tekelleşme, sendikalaşma açısından genel bir sorun olmakla birlikte, sendikacılık üzerinde yarattığı olumsuz etkileri bakımından medya sektörü açısından daha da özel bir görünüm arz etmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada tekelleşme, Türkiye’de medya sektöründe başlı başına bir sendikal örgütlenme sorunu olarak ele alınmıştır.

Türkiye’de tekelleşme niteliği itibariyle beş ayrı döneme ayrılarak incelenebilir:

- **1980 Öncesi Dönem**

Medya sektöründe 1970’li yıllara gelinceye kadar devlet denetiminin egemen olduğu bir dönem yaşanmıştır. Yazılı medya organlarının ağırlıkta olduğu bu yıllar,

¹⁹⁰ Mahiroğulları, **a.g.e.**, s. 370.

¹⁹¹ Karaca, **a.g.e.**, s. 176-182.

teknolojik gelişmeler ve gazetecilik mesleğinin saygınlık kazanması ile birlikte sektörleşme süreçlerinin başlangıcı olmuştur. 1950'den sonra, özellikle 1970-1980 yılları arasındaki bu süreç için, medyanın holdingleşme eğiliminin temellerinin atıldığı bir dönem niteliğindedir denebilir. 1974 yılında yapılan 50 ticari firma sıralamasında bir gazete (Hürriyet), 100 ticari firma sıralamasındaysa iki medya işletmesi (Hürriyet ve Veb-Ofset) birden yer almıştır. Bu durum medya işletmelerinin hızla geliştiğine örnek olması bakımından önemlidir¹⁹².

- **1980-1990 Dönemi**

1980'li yıllarda, pek çok ülkede medya piyasalarında yaşanan tekelleşme eğilimleri Türk medyasını da doğrudan etkilemiştir. 1980'li yıllarda, büyük sermaye gruplarının medya sektörüne girmesiyle, tekelleşme eğilimleri artış göstermiştir. Teknolojik yatırımlara gereksinim duyulmaya başlanması ve televizyon yayıncılığının gelişmesi nedeniyle, medya sektörü, büyük grupların kontrolü altına girmeye başlamıştır¹⁹³.

Bu dönemde Kozanoğlu-Çavuşoğlu grubu, dışardan medya sektörüne girerek, 1982 yılında Güneş Gazetesi'ni çıkarmışlardır. 1990'lı yıllara kadar sürecektir olan bu dönem içinde, Asil Nadir de Günaydın gazetesini satın alarak medya sektörüne girmiş, daha sonra Güneş Gazetesi ve Gelişim Yayınları'nın sahibi olmuştur. Ege bölgesinde yerel yayıncılık yapan Bilgin ailesi de, 1980 sonrası dönemde İstanbul'a gelerek Sabah Gazetesi'ni çıkarmışlardır¹⁹⁴. Yine aynı dönemde Aydın Doğan, Milliyet ve Hürriyet gazetelerini satın alarak medya sektörüne girmiş, günümüze kadar medya sektörünün en önemli holdingleşme faaliyetlerini sürdürmüştür.

- **1990-2000 Dönemi**

Bu dönemde, medyada çapraz tekelleşme eğilimleri hızlanmış ve tekelleşme gelişimi çapraz tekelleşme biçimine dönüşmüştür. Özellikle radyo ve televizyon

¹⁹² Danışman, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁹³ Avşar, **a.g.e.**, s. 309.

¹⁹⁴ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, (Ankara: İmge Ya, 2000), s. 32, 33.

teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte medyanın ürün çeşitliliğinin artması nedeniyle, medyanın yazılı basın kısmında faaliyet gösteren gruplar, radyo ve televizyonları da içine alarak büyüme yoluna gitmişlerdir. Doğan ve Bilgin gurubu gibi grupların gazete yanında televizyon kanallarına da sahip olması aynı zamanda bu grupların bankacılık ve finans gibi kuruluşlarda da faaliyet göstermesi çapraz tekelleşmenin yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Medya sektöründe faaliyet gösteren bu grupların içinde Aydın Doğan, bu dönemde önemli atılımlar yapmış ve medya sektörü yanında, pek çok sektörde faaliyetlerde bulunmuştur. Aynı zamanda medya sektörü içinde pek çok özel televizyonu bünyesine katmış, önemli dergi gruplarını satın almış ve yayınlanan pek çok gazetenin sahibi olmuştur. Bunun yanında, yabancı sermayeli medya kuruluşlarıyla da ortaklıklar kurarak medya ağını genişletmiş ve Ocak 2000 yılında Türkiye'nin ilk İngilizce gazetesi olan Turkish Daily News'u da bünyesine katmıştır¹⁹⁵.

Medya sektöründe bir başka grup olan Bilgin grubu da bu yıllarda medya yatırımlarının yanına başta bankacılık olmak üzere pek çok sektörü de katarak genişlemiştir. Yazılı medyada Sabah Gazetesi'ne sahip olan grup, daha sonra ATV televizyonunu da bünyesine katmıştır. Fakat bankacılık sektöründe yaptığı yatırımlarla ilgili hakkında çıkan tutuklama kararı sonucunda Bilgin Grubu'nun sahip olduğu işletmeler el değiştirmiştir.

1990 yılının kuşkusuz en önemli gelişmesi olan özel televizyonların yayına girmesi ile birlikte Uzan Grubu da medya sektörüne katılmış ve Türkiye'nin ilk özel televizyonu olan Star TV'yi kurmuştur. Diğer sermaye grupları gibi Uzan grubu da, medya sektörü dışında pek çok sektöre girerek faaliyetlerde bulunmuştur. Medyadaki etkinliği siyasal alanda da sürdürmek isteyen Cem Uzan, Genç Parti'yi kurarak seçimlere girmiş ve %7 oranında bir oy oranı elde etmiştir. Fakat sonraki dönemde Uzan grubu hakkında yolsuzlukla ilgili çeşitli davalar açılarak kuruluşlarına el konulmuştur. Star Tv de Aydın Doğan tarafından satın alınmıştır. Yine bu yıllarda

¹⁹⁵ N. Doğan Tılıç, **Medyayı Anlamak**, (İstanbul: Su Ya, 2001), s. 19.

Çukurova grubu, Doğuş grubu ve İhlâs grubu da önemli faaliyetlerde bulunmuşlar ve medya sektöründe önemli holdingler haline gelmişlerdir.

Bu dönemde medya gruplarının, dağıtım alanında da tekelleşme faaliyeti içine girdikleri görülmüştür. Dağıtım şirketlerinin belli medya gruplarının tekelinde olması, bu grupların hem küçük dergi ve gazeteleri kendilerine bağımlı kılmasını hem de sektördeki reklam pazarına egemen olmalarını sağlamıştır. 1996 yılında kurulan ortak dağıtım şirketi Biryay ya da bilinen adıyla Yaysat, hem dağıtımın büyük bir kısmını organize etmiş, hem de Bimaş adlı şirket, reklam pazarını kontrol ederek büyük reklam paylarını kendi kuruluşlarına aktarabilmiştir. Daha sonra, Bilgin grubunun güç kaybetmesi nedeniyle Doğan Holding Yay-Sat'a tek başına sahip olarak dağıtım konusunda tekel olma niteliği kazanmıştır. Yine 1990 sonrasında medya sektöründe uluslararası ortaklıklar da görülmektedir. Doğan grubunun CNN ile ortaklık yaparak CNN-Türk Tv'nin kurulması ve Doğuş grubuna ait Kanal E'nin CNBC ile ortaklık kurarak CNBC-E televizyon kanalını kurması bu dönemde meydana gelen gelişmelerdendir.

• 2000 ve Sonrası Dönem

Bu dönemde daha önce Bilgin ve Doğan grubunun ortak kurdukları, daha sonra ise Doğan grubunun tek başına sahip olduğu Yaysat'a bir alternatif çıkarak Bilgin, Çukurova ve Cumhuriyet Gazeteleri 2002 yılında Birleşik Basın Dağıtım adıyla ayrı bir dağıtım şirketi kurmuşlardır. Türkiye Gazeteciler Sendikası ve Çağdaş Gazeteciler Derneği gibi örgütler de medyadaki dağıtım tekelinin kırılmasını olumlu karşılamışlardır¹⁹⁶.

Bu dönemde medya çalışanları açısından çalışma koşulları ve sendikal örgütlenme açısından olumsuz gelişmeler meydana gelmiştir. 212 sayılı yasanın uygulanmasından büyük bir oranda vazgeçilmesi, centilmenlik anlaşmaları ile büyük grupların birbirinden eleman almaması ve işten çıkarılanların diğer grup tarafından işe

¹⁹⁶ Özsever, a.g.e., s. 120, 121.

alınmaması ve taşeronlaşmanın yaygınlaştığı bu dönem, sendikanın önemli ölçüde tasfiye edilmesine neden olmuştur.

Yine bu dönemde, medya-siyaset ilişkisi yoğunlaşmış, medya sahipleri siyasal iktidarlara yakın işbirliğine girerek mali olanaklar elde etmişlerdir. Medya sahiplerinin kurduğu bu yakın ilişkiler özelleştirmelerde ve banka satın almalarında önemli bir işlev görmüştür¹⁹⁷. Özellikle 3 Kasım 2002 yılından itibaren iktidarda olan Ak Parti ile, hükümet yanlısı medyanın ilişkileri bu dönemde oldukça güçlenmiştir. Yandaş medya olarak adlandırılan iktidar yanlısı medya grupları, siyasi ilişkilerini kullanarak medya sektörü içinde önemli olanaklar elde etmişlerdir. İktidar yanlısı olmayan medya organları ise, bunun tam tersi olarak zaman zaman çeşitli maddi yaptırımlarla karşı karşıya kalmışlardır.

13 Şubat 2009 yılında Sabah ATV grubunun da içinde bulunduğu Turkuvaz Grubu çalışanlarının başlattığı grev, medya sektörünün son dönemde yaşadığı önemli gelişmelerdendir. Başta TGS olmak üzere, pek çok başka sendikanın ve sivil toplum örgütlerinin de destek verdiği bu grev, 154. gününde mahkeme kararıyla durdurulmuş, kararın Yargıtay tarafından bozulmasıyla 4 Mart 2010 tarihinde yeniden başlamıştır. Haziran ayı itibariyle on kişinin katılımıyla süren grevin günümüzde bir etkinliği kalmamıştır.

Medya sektöründe yaşanan bu gelişme, medya sektöründeki sendikal örgütlenme önündeki engelleri ve büyük medya kuruluşlarının sendikasızlaştırma politikalarını ortaya koyması açısından önemlidir.

Türkiye’de, medya sektöründe faaliyet gösteren büyük sermaye grupları incelendiğinde, tekel özelliği arz eden sekiz çapraz-medya grubunun¹⁹⁸ medya

¹⁹⁷ Özsever, **a.g.e.**, s. 113–120; Hıfzı Topuz, **Basın Yayın Tarihi**, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003), s. 327-346; Orhan Koloğlu, **Basın Tarihi**, (İstanbul: Artı Ya., 2003), s. 141–148.

¹⁹⁸ Çapraz medya yoğunlaşması, aynı sermaye sahipliğinin farklı medya alanlarında ve bunun dışında da diğer alanlarda mülkiyet sahipliği ise çapraz medya yoğunlaşması olarak tanımlanmaktadır. Çapraz mülkiyet olarak da ifade edilen bu yoğunlaşma şeklinde, belirli bir araç üzerindeki kontrollerini birleşme ve satın almalarla güçlendiren büyük şirketlerin farklı sektörlere el atarak kontrol alanlarını genişletmeleri söz konusudur. Televizyon sektöründe söz sahibi bir medya grubunun aynı zamanda müzik sektöründe de faaliyet göstermesi veya medya dışı (örneğin otomotiv, finans gibi) sektörlerde mülkiyet ve yatırımlara

sektörüne hakim olduğu ve bunların ekonominin diğerk sektörlerinde de faaliyette bulundukları görölmektedir.

gitmesi, çapraz bütünleşmeye örnektir. Böylelikle tek bir sektöre bağımlı kalmanın riskleri azaltılmak istenmekte, faaliyet alanları çeşitlendirilerek konjonktürel gelişmelere karşı koruma sağlanmaktadır (Zakir Avşar, Medyada Yoğunlaşma ve Şeffaflaşma: Yasal Düzenlemeler, Beklentiler, Sorun Alanları, **İletişim Araştırmaları Dergisi**, Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/666/8495.pdf>2004, s. 90; Abdullah Özkan, Uluslararası Medya Tekelleri ve Türk Medyasında Yabancı Sermaye, Web: <http://www.tasam.org.index.php?altid=1480>, Erişim Tarihi: 14.03.2006; Ayla Yazıcı, “Medya Sektöründe Yaşanan Gelişmeler ve Çalışma Hayatına Etkileri,” **Medyada Çalışma Hayatı** (Ed. Nuray Gökçek Karaca), (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, 2010).

Tablo 1: Türkiye'deki Çapraz-Medya Grupları

	Doğan	Çalık ve Turkuvaz Medya	Çukurova	Ciner	İhlas	Doğuş	Samanyolu ve Feza Yayıncılık	Albayrak
Ulusal karasal televizyon	Kanal D, CNN Türk, Star TV, TNT	ATV	Show TV, Cine 5	Habertürk		CNBC-e, NTV, Kral TV	STV	
Kablo/Uydu	Dream TV, D-Smart, Eurosport		Skytürk, Digitürk, dijital paket	Bloomberg	TGRT Haber	e2, NBA TV, National Geographic,	Mehtap TV	TV Net
Radyo	CNN Türk Radyo, Radyo D, Slow Türk	Radyo Turkuvaz	Alem FM, Lig Radyo	Habertürk Radyo	TGRT FM	NTV Radyo, Kral FM, Virgin Radyo	Burç FM, Dünya Radyo, S Haber Radyo	
Gazete	Hürriyet, Milliyet, Posta, Radikal, Referans, Hürriyet, Fanatik, Vatan, Daily News	Sabah, Yeni Asır, Takvim, Fotomaç	Akşam, Güneş, Tercüman	Habertürk	Türkiye Gazetesi		Zaman	Yeni Şafak
Yayıncılık	Online yayıncılık, dergi yayıncılığı, kitap yayıncılığı, basın dağıtım, müzik yayıncılığı, müzik ve kitap perakende, basım	Online yayıncılık, dergi yayıncılığı, kitap yayıncılığı, basın dağıtım, basım	Online yayıncılık, dergi yayıncılığı, kitap yayıncılığı, basım	Dergi yayıncılığı, online yayıncılık	Dergi yayıncılığı, online yayıncılık, Basım	Dergi yayıncılığı,	Online yayıncılık, pazarlama, dağıtım ve yapım, dergi yayıncılığı	Online yayıncılık
Diğer medya	Yapımcılık, Doğan Haber Ajansı, medya pazarlama, Yaysat	Yapımcılık, Turkuvaz Haber Ajansı	Eksen hizmet sağlayıcı, medya pazarlama	Yapımcılık, Ajans Habertürk	İhlas Haber Ajansı		Cihan Haber Ajansı, Sem Haber Ajansı	
Enformasyon ve iletişim teknolojileri	İSS, Telekom, kablo operatörü	Telekom	GSM operatörü Telekom, kablo operatörü		Telekom			Bilgi teknolojileri
Medya dışı	Finans, sigortacılık, enerji, otomotiv, turizm, organik ürünler	Enerji, inşaat, tekstil, Bankacılık ve finans	Bankacılık ve finans, sigortacılık, ticaret, otomotiv, imalat, enerji, inşaat, deniz ve hava taşımacılığı, sigortacılık, ticaret, otomotiv, çelik, imalat, enerji, inşaat, otelcilik, deniz ve hava taşımacılığı	Dağıtım ve perakende, hava taşımacılığı, inşaat, denizcilik, turizm, sigorta, otelcilik, enerji ve madencilik, makine yedek parça, tıp-sağlık	Perakende, gıda, ticaret, eğitim, sağlık, inşaat, turizm, madencilik, pazarlama, enerji	Bankacılık ve finans, sigortacılık, otomotiv, inşaat, turizm, enerji		Otelcilik, tekstil, inşaat, traktör ve motor, turizm, lojistik, Trabzon Limanı

Kaynak: Bkz: Yazıcı, **a.g.e.**, 2010.

Tablo 1’den de görülebileceği gibi, Türkiye’de medya sektörünün belli bazı medya ve medya dışı işlerle uğraşan büyük grupların elinde olması, hem iç hem dış haber özgürlüğü açısından bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Diğer yandan oligopol piyasaların bir özelliği olarak, sektörde egemen olan iki grup, bir yandan birbirleriyle yoğun bir şekilde rekabet ederken, diğer yandan da ortak çıkarları doğrultusunda gizliden ve açıktan işbirliği yapmaktadırlar. Örneğin Doğan Grubu ve Sabah Grubu arasında, kendilerinden ayrılan gazetecinin diğer grubun yayın organlarında istihdam edilmemesine ilişkin gizli anlaşmaları vardır. Bu tür işveren dayanışmaları, gazetecilerin serbest dolaşım hakkını engellemekte ve ücretleri baskı altında tutmaktadır. Bu koşullara ilaveten işsizlik baskısı yaşayan medya çalışanları, işten atılma korkusuyla sendikalaşma eğilimi göstermemektedirler.

2.2.2. İşverenler Tarafından İzlenen Sendikasızlaştırma Politikaları

Gazetecilerin sendikalaşma eğilimi, 12 Eylül 1980’den sonra her alanda örgütlenmeye, dernek ve sendika kurmaya karşı gösterilen baskı sonunda azalmaya başlamıştır. Gazete işverenleri ve yöneticileri yaşanan gelişmelere bağlı olarak açık açık sendikalara cephe almışlar ve "*sendika üyesi olmayan çalışanı*" yaratmayı amaçlayan personel politikalarının yaşama geçirilmesini istemişlerdir. Bu anlamda 1991 yılı başlarında sınırlı sayıda gazetede başlatılan sendikasızlaştırma politikalarını, haksız rekabet nedeniyle diğer yazılı medya işletmeleri ile birlikte, yayın yaşamına yeni başlayan yazılı ve işitsel-görsel medya işletmeleri izlemek zorunda kalmışlardır¹⁹⁹.

Medya işverenlerinin sendikasızlaştırma konusunda izlediği yöntemler, gazetecileri sendikadan istifa etmeye zorlamak veya işletmenin belli bölümlerini taşeronlara kiralamak şeklinde genel olarak iki gruba ayrılır. Sendikasızlaştırma amacına yönelik olarak özellikle medya işletmelerinde çalışan teknik ve idari kadrolardaki elemanlar, taşeron işletmelerin kadrosunda gösterilmektedir.

Böylece sendikasızlaştırma politikaları sonucunda medya çalışanlarının sendikalaşması önlenmekte ve sonuçta gazetecilik işkolunda faaliyette bulunan sendikalar güç kaybetmektedir. Nitekim TGS'nin günümüzde güç kaybetmesinin en

¹⁹⁹ Topuz, 1996, **a.g.e.**, s. 200; Şakar, 2002, **a.g.e.**, s.125.

önemli nedenlerinden biri, medya işverenleri tarafından izlenen sendikasılaştırma politikalarıdır.

2.2.3. Gazetecilerin Sendikalara Olan Güvensizliği

İşveren tarafından izlenen sendikasılaştırma politikaları ile birlikte, sendikaların da üyelerine güven vermemesi, sendikalaşma eğiliminin azalmasının nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde gazetecilerin meslek örgütlerinin çoğunun yönetiminde medya işverenleri veya medya işverenlerine yakın kimselerin etkin olması, gazetecilerin mesleki örgütlenmelere olan güvenini azaltmaktadır. Bu yapıdaki medya örgütlerinin çizdikleri yönetim politikalarının tekelci medyanın yayın politikasından farklı olamayacağı ve dolayısıyla medya çalışanlarını korumaya yönelik politikaların göz ardı edileceği ileri sürülmektedir.

Gazetecilerin mesleki örgütlere olan güveninin azalmasına neden olan bir diğer etken de, meslek örgütlerinin amaçları doğrultusunda faaliyetlerinin yetersiz oluşudur. Günümüzde gazetecilerin örgüt sayılarının çok fazla olduğu görülmekle birlikte, bu örgütlerin tam anlamıyla işlevlerini yerine getirememesi gazetecilerin mesleki örgütlere olan güvensizliğini arttırmaktadır. Gerçekten de meslek örgütlerinin işsiz kalan gazeteciler için bir şey yapmak ve üyelerinin teknolojik gelişmelere uyumunu kolaylaştırmak amacıyla meslek içi eğitim olanakları sağlamak gibi faaliyetler yerine, genellikle ödül dağıtmak gibi faaliyetlerle uğraştıkları görülmektedir.

Mesleki örgütlenmeye olan güvenin azalmasının etkileri sendikalarda da yaşanmaktadır. Nitekim 1997'li yıllara kadar gazetecilerin tek sendikal örgütü niteliğinde olan TGS'nin 1980'nden sonra ekonomik, siyasal ve sosyal faktörlerin yanı sıra, üyelerinin isteklerini karşılayamamasına bağlı olarak, kendisine duyulan güvenin yitirilmesi ile birlikte etkinliğinin azaldığı görülmektedir.

TGS'nin sadece aidat toplama işlevini yerine getiren bir örgüt olduğu konusunda oluşan genel kanı ile birlikte, TGS başkanlarının medya işletmelerinde haber

müdürlüğü veya yazı işleri müdürlüğü gibi "işveren vekilliği" sıfatıyla çalışmaları nedeniyle gazetecilerin haklarının yeterince korunamayacağı düşünülmekte ve gazetecilerin sendikaya olan güvenleri azalmaktadır. Gerçekten de TGS başkanlığı ile medya işletmelerinde işveren vekilliği pozisyonunda yöneticilik yapmak, farklı kesimlerin çıkarlarının aynı anda temsil edilmesi anlamına gelmektedir ki, bunu gerçekleştirebilmek mümkün değildir.

2.2.4. Mesleki Örgütlenmedeki Bölünmeler

Daha önce değinildiği üzere gazetecilerin mesleki örgütleri çok çeşitlidir. Özellikle derneklerin sayılarında çok ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Gazetecilerin bu şekilde çok değişik meslek örgütleri içersinde yer almaları başka bir deyişle örgütlenmenin bölünmesi, mesleki çıkarların korunmasını güçleştirmektedir²⁰⁰.

2.2.5. Mesleki Çıkarların Korunmasında Sendikacılık Anlayışının Yerini Bireysel Anlayışın Alması

Gazetecilerin mesleklerine sahip çıkması ve böylece güçlenmesi sendikacılık anlayışıyla değil, bireylerin güçlenmesi yoluyla yapılmaktadır. Böylece sermaye en uygun kişiyle işbirliği yapabilme yollarını kolayca bulmaktadır. Medya sektöründe bireycilik çok hâkim olduğu için gruplar arası çatışmalar, bireysel çatışmalara dönüşebilmektedir. Bu çerçevede gazetecilerin meslek ilkeleri bakımından eğitilme gibi pek çok sorun da gündeme gelmektedir²⁰¹.

Gazetecilerde mesleki çıkarların korunması açısından sendikacılık anlayışının yerine bireyci anlayışın hâkim olmasının bir diğer nedeni de, TGS'nin gazetecilik işkolundaki gazetecilerle birlikte 4857 sayılı Kanuna tabi olan bedenen çalışanları tek çatı altında toplamasıdır.

²⁰⁰ Öke, **a.g.e.**, s. 232.

²⁰¹ Nezih Demirkent, "Medyanın Genel Sorunları", **Basın Kendini Sorguluyor**, No:43, (İstanbul:Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Ya., 1996), s.120-122.

Sendikanın güçlü olması açısından sektörde çalışanların birlikte hareket etmesi yararlıdır. Ancak her iki kesimin yaptıkları işin nitelikleri bakımından büyük farklılıklar vardır. Bu durumun toplu iş sözleşmesi metninde dikkate alınması gerekir. Uygulamada bugün bu işçiler arasındaki nitelik farkı konusunda ayırım yapılmamakta bu da bazı sorunlara yol açmaktadır. Örneğin; yüksek öğrenim görmüş, yabancı dil bilen bir muhabir ile bir medya işletmesindeki şoför veya kapıcı başka bir deyişle 5953 sayılı Kanuna göre çalışanlar ile 4857 sayılı Kanuna göre çalışanlar toplu iş sözleşmesinin olanaklarından hemen hemen eşit koşullarda yararlanmaktadır. Sendikaya üye olan bu iki çalışan grubu arasında ancak toplu iş sözleşmesinde hüküm bulunmayan hallerde bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Zira yapılan toplu iş sözleşmelerinde, toplu iş sözleşmesinde hüküm bulunmayan konularda gazetecilere 5953 sayılı Kanun hükümlerinin, 5953 sayılı Kanun dışında kalan sendika üyesi işçilere ise 4857 sayılı İş Kanunu hükümlerinin uygulanacağı hüküm altına alınmaktadır. Bu durum verimliliğin göz ardı edildiği ve toplu iş sözleşmelerinde ücret belirlenirken, öznel ve nesnel faktörlerin dikkate alınması gerektiği gerekçesi ile fazla çalışan gazeteciler tarafından eleştirilmektedir. Uygulamadaki bu durum, özellikle gazeteciler açısından sendikaya karşı olumsuz bir bakış açısının gelişmesine ve sendikacılık yerine bireyci arayışların gelişmesine neden olmaktadır.

Bunların dışında gazeteci sendikasının başka bir deyişle TGS'nin etkinliğinin azalmasında tirajı yüksek gazetelerde çalışanların sendikalardan ayrılması da etkili olmuştur. Ayrıca sendikacılık hareketinin zayıflamasında; medya işletmelerinde ikili ilişkilerin ağırlıkta olması gibi, medyanın kendine özgü yapısının da etkili olduğu söylenilebilir. Böylece diğer sendikalar gibi TGS'de etkisini ve gücünü kaybetmektedir. Belirtilen bu nedenlere bağlı olarak gazetecilik işkolunda sendikaların hem üye sayısı itibarıyla hem de örgütlü oldukları işyeri itibarıyla eski güçlerini kaybettikleri görülmektedir.

Yukarıda değinilen sorunlar bağlamında, Tablo 1'de de görülebileceği üzere yıllar itibarıyla gazetecilik işkolundaki sendikalaşma oranının tüm işkollarındaki sendikalaşma oranın aksine azaldığı görülmektedir. 2003 yılından itibaren tüm işkolları bazında toplam işçi sayısındaki artışa paralel olarak sendikalaşma oranında da bir artış

görüldürken, gazetecilik işkolunda ise sendikalaşma oranında işçi sayısındaki artışa paralel bir artış görülmemektedir. Hatta gazetecilik işkolunda sendikalaşma oranında 2003 yılından itibaren keskin bir düşüş yaşandığı (yaklaşık %10), bu düşüşün 2009 yılına kadar devam ettiği ve 2009 yılında tekrar gazetecilik işkolundaki sendikalaşma oranının %30'ların üzerine çıktığı görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, TGS'nin üyelerinin ve potansiyel üyelerinin beklentilerine karşılık verememesi, işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirememesi, ücret sendikacılığı yapması gibi nedenler de etkili olmuştur.

Tablo 2. Yıllar İtibariyle Gazetecilik İşkolunda Sendikalaşma

Yıllar	Toplam İşçi Sayısı	Gazetecilik İşkolundaki İşçi Sayısı	Toplam Sendikalı İşçi Sayısı	Gazetecilik İşkolundaki Sendikalı İşçi Sayısı	Toplam Sendikalaşma Oranı	Gazetecilik İşkolundaki Sendikalaşma Oranı
2003	4.781.955	9.955	2.751.670	3.459	57.54	37.74
2004	4.916.421	12.508	2.854.059	3.638	58.05	29.08
2005	5.022.584	13.199	2.945.929	3.804	58.65	28.82
2006	5.154.948	14.494	3.001.027	3.955	58.21	27.28
2007	5.292.796	15.640	3.091.042	4.531	58.40	28.97
2008	5.414.423	15.916	3.179.510	4.567	58.72	28.69
2009	5.398.296	15.391	3.232.679	4.632	59.88	30.09

Kaynak: 2000-2009 tarihleri arasında 17 Temmuz'da Resmi Gazetede Yayınlanan İş Kolu İstatistikleri

Not: 2003-2007 yılları arasında gazetecilik işkolunda örgütlü iki sendika var. Bunlar; TGS ve Medya-Sen'dir. 2008 ve 2009 yılında ise gazetecilik işkolunda sadece TGS örgütlüdür.

3. MEDYA SEKTÖRÜNDE SENDİKAL ÖRGÜTLENME SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Sendikalar, demokratik gelişmelerle kurumsallaşmış ve faaliyetlerini yasal temellere dayandırmışlardır. Yasalara dayalı faaliyetler ve bürokratik yapı zaman içinde sendikaları klasik görevleri dışında faaliyet yapmayan, üyelerinin talepleriyle sınırlı bir sendikacılık anlayışı doğurmuştur. İşçilerin niteliğindeki değişim, ekonomik ve teknolojik gelişmeler ve küreselleşme sendikal faaliyetlerin çeşitlenmesi gereğini doğurmuştur. Burada sendikaların yeni çalışma koşullarına ayak uydurabilmesi ve yapılarını değiştirerek farklı taleplere cevap verebilir hale gelmesi gerekmektedir.

Günümüzde sendikaların sadece ücret sendikacılığı yapması sendikalara bakış açısını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle sendikalar ücret sendikacılığı anlayışından çok; çalışma koşulları, iş güvencesinin yetersizliği ve işsizlik gibi yapısal faktörlerle daha yakından ilgilenmeleri, üye sayısını ve bu bağlamda sendikaların etkinliğinin artması anlamda önemlidir.

Ayrıca sendikaların örgütlenmeyi geliştirerek, işyeri düzeyinde de güçlerini korumaları gerekmektedir. Ayrıca günümüzde sayıları hızla artan küçük ve orta ölçekli işletmeler de göz önüne alınmalıdır. Çünkü küreselleşmenin doğurduğu işyerlerinin parçalı yapıları, çok sayıda küçük ve orta ölçekli işletme ortaya çıkarmıştır. Bu noktada sendikaların bu işletmelere de ulaşabilmesi hem üye hem de güç açısından önemlidir.

Sosyal diyalogun ön plana çıkması ile birlikte sendikalar; ekonomik ve toplumsal haklarının korunmasında sadece üyeleriyle sınırlı kalmamalı, farklı kesimlerin taleplerini de dikkate alarak toplumun her kesimine yönelik hizmet çeşitlendirmesine gitmelidir.

Sendikalar, faaliyetlerini ulusal düzeyden uluslararası düzeye taşımalı, uluslararası düzeyde de işbirliği ve dayanışma faaliyetlerini sürdürmelidir. Özellikle küreselleşme ile birlikte güçlenen uluslararası işletmeler karşısında daha güçlü olabilmek amacıyla sendikal örgütlenmenin de uluslararası bir niteliğe kavuşması gerekmektedir.

Değişen koşullar açısından, sendikal yapıların giderek çatışmacı yapıdan uzlaşmacı yapıya doğru kayması gerekmektedir. Burada özellikle sosyal diyalog yöntemleri kullanılarak çeşitli kesimlerin dinlenip ortak ve uzlaşmacı çözümler üretilmelidir. Bu bağlamda, endüstri ilişkileri sistemi içindeki gelişmeleri takip edecek, bu gelişmelerin sendikaların üzerindeki yansımalarını izleyecek, alternatif politikalar üretebilecek ve bunun sonucunda da sendikaların etkinliğini arttırabilecek araştırma merkezleri kurulmalıdır. Bu araştırma merkezlerinde akademik çevrelerden, işletme sahiplerinden ve politikacılardan alınacak destekle yeni görüşler ortaya konmalıdır.

Özellikle günümüzün çalışma ilişkilerini yeniden yapılandıran esnek çalışma yöntemleri üzerinde daha çok durulmalı ve bu yeni çalışma tipine göre uygulanacak yeni sendikal çözümler üretilmelidir. Ayrıca esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşması ile birlikte çalışma hayatının içinde daha fazla yer bulabilen kadın ve genç işgücüne yönelik de çeşitli yeni yöntemler izlenmelidir.

Sendika üyelerinin işletmeler için kolay vazgeçilmeyecek elemanlar olması sağlanmalıdır. Bu nedenle de, üyelerin niteliklerini geliştirici, mesleki bilgi ve birikimini arttırıcı kurs, mesleki eğitim dersleri, yabancı dil, bilgisayar kursları gibi eğitim ve nitelik geliştirici etkinlikler düzenlenmelidir²⁰².

Ülkemizde medya sektöründe çalışan kesim açısından öncelikli sorun, yasal dayanakların yeterince etkili olamamasıdır. 5953 sayılı Kanun ile işe giren, fakat daha sonra sözleşmeleri 1475 sayılı İş Kanunu'na göre uygulanan çalışanlar açısından da çok büyük sorunlar yaşandığı için medya sektöründe sendikacılığın öncelikle bu konuya ilişkin görüşler ortaya koyması, bu yönde kamuoyu oluşturmaları gerekmektedir. Ayrıca 212 sayılı yasanın yeniden gözden geçirilip düzenlenmesi de gerekmektedir.

Medya sendikalarının sadece ücret sendikacılığı yapması ve iş güvencesi sorunu üzerinde yeterince durmamaları medya çalışanlarının sendikalara yeterince güvenmemelerine neden olmaktadır. Bu nedenle, sendikaların ücret sendikacılığı dışında, medya çalışanlarının iş güvenceleri, çalışma koşulları gibi konulara yoğunlaşması gerekmektedir.

Medya çalışanlarının haklarının korunması, örgütlenme ve sendikalaşma alanındaki engellerin kaldırılması, sorunların çözümünde tek başına yeterli olmamaktadır. Medya çalışanlarının sorunlarının büyük ölçüde nedeni medyanın tekelleri yapısından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla da tekelleşmenin önlenmesine ilişkin çözümler üretilmelidir. Tekelleşmenin önlenmesi için sendikaların tekel dışındaki diğer oluşumlara destek vermesi gerekmektedir.

²⁰² Yorgun, 1999 ,a.g.e., s. 29-32; Çiftçi, s. 13-15.

Medyadaki tekelleşmenin sınırlandırılması konusunda Avrupa Gazeteciler Federasyonu (EFJ) Eylül 2002 tarihinde “*Avrupa’da Demokratik Medya İçin Yasa Tasarısı*” adı altında bir belge hazırlamıştır. Buna göre, medya şirketi sahipliğinin belirli limitlere bağlanması, çapraz sahipliklerin önüne geçilmesi ve anti-tekel yasaların güçlendirilmesi önerilmiştir. Türkiye açısından sendika, dernek gibi kuruluşların radyo ve televizyon sahibi olması yönündeki yasal engellerin de kaldırılması talep edilmiştir. Bu belgenin ülkemizde işlerlik kazanması, medya sektöründeki sendikacılık faaliyetlerinin bir çözüm mekanizması olarak işlerlik kazanmasına neden olacaktır.

Ayrıca tekelleşmenin önlenmesi için, ciddi yaptırımlar içeren yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Medya sektörüyle ilgili kâğıt, reklam ve dağıtım alanında tekelleşme girişimlerinin önlenmesi için de yasal düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Bunlara ek olarak, medya patronlarının gazetecilik mesleği dışında, herhangi bir ticari ve sinayi faaliyetlerde bulunmasına ya da bu tür kuruluşların uzantısı sayılabilecek işlerle uğraşmasına yasal düzenlemelerle sınırlar getirilmelidir.

Öte yandan medyada özdenetimin sağlanması da, medya çalışanlarının kendi sorunlarına kendilerinin müdahale yolunu açacaktır. Medya çalışanlarının kendi özdenetim mekanizmalarını kurmaları, gerek siyasal iktidardan, gerekse medya patronlarından gelecek sansür amaçlı uygulamaların da ortadan kalkmasına olanak sağlaması açısından önemlidir. Bu bağlamda, sendikalar da konuya destek vermeli ve böylece medya daha özerk bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Başta yasal koruma olmak üzere, bir medya sendikasının, gazetecilerin çalışma yaşamıyla ilgili her türlü konuyu derinlemesine araştırması, çalışma yaşamının tüm sorunlarının çözümlenmesinde ilk başvuru kaynağı düzeyine ulaşması gerekmektedir. Medya sektöründe sendikal örgütlenme, esas itibarıyla sınıfsal perspektifi olan bir sendikal politika anlayışına sahip olmalıdır. Sendikalar, ücret sendikacılığı anlayışına saplanıp kalmadan, yeni çağın gerektirdiği değişik endüstri sistemlerine uyum sağlayabilecek esnek bir yapıya kavuşmalıdır. Medya çalışanlarının sendikalara karşı güvensizliğinin nedenleri derinlemesine araştırılarak, öncelikle bu nedenler üzerinde durulmalı ve ciddi bir reform sürecine girilmelidir.

Ayrıca medya sektöründe sendikal örgütlenme konusunda yaşanan en büyük sorun olan fikir ve beden işçilerinin birbirlerinden ayrı değerlendirmesi de hükümetlerle yeniden görüşülerek, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nda bir değişiklik yapılarak işkolu sayısının on yediye düşürülmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede “*iletişim*” işkolu adı altında gazeteciler ile tüm matbaa çalışanları, telefon hattı bakımcısı, postacı gibi haberleşme hizmetlerinde çalışanları da içine alan bir işkolu değişikliği gündemde bulunmaktadır. Çünkü fikir ve beden işçilerinin ayrı değerlendirildiği yapıda, sendikalar hem örgütlenme düzeyinde, hem yönetim kademesinde ve hem de toplu sözleşme sürecinde önemli sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Sendikaların yaptığı toplu sözleşmeler açısından da arasında sendikalara ilişkin çeşitli güvensizlikler yaşanmaktadır. Toplu sözleşmelerde, sendikaların kıdem, birikim, eğitim düzeyi gibi konuları göz ardı ettiğini düşünen medya çalışanları, sendikaların toplu pazarlık süreçlerini de olumsuz etkilemektedir. Medya sendikalarının toplu pazarlık aşamasında, medya çalışanlarının kıdem, eğitim düzeyi, mesleki bilgi gibi teknik konular üzerinde de yoğunlaşması gerekmektedir.

Ayrıca sendikalaşmanın önündeki en büyük engellerden biri olan taşeronlaşma ile ilgili de çeşitli yasal düzenlemeler getirilmelidir. İşverenlerin, asıl şirkete bağlı diğer işyerlerini taşeronlaşma yoluyla farklı işkollarına bağlı ayrı şirketler olarak göstermesi, işletmenin bütünündeki sendikal örgütlenmeyi engellemektedir. Medya kuruluşu çok sayıda taşeron şirketine bölündüğünden, bu şirketlerde çalışan medya mensupları, gazetecilik işkolu dışına çıkarılmaktadır. Bunun önlenmesi için taşeron şirketlerde çalışanların esas işkolu olan 27 numaralı gazetecilik işkoluna dahil edilmesi gerekmektedir.

Medya sektöründe sendikal örgütlenmenin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olan işsizlik için de sendikalar çeşitli çözüm yolları ortaya koymalıdırlar. Örneğin, işsizliğe çözüm olarak, toplu sözleşmelerde işsiz gazetecilerin de belli sayıda istihdam edilme şartı konabilir. Ayrıca işsiz gazetecilerin de, sendikalara üye olabilmesi, sendikaların üzerinde durması gereken bir diğer konudur. 2821 sayılı yasada sendika

üyesi olan bir işçinin geçici olarak işsiz kalması sendika üyeliğini etkilememektedir. TGS'nin Ana Tüzüğü çerçevesinde yapılan uygulamaya göre, işsiz kalan gazeteci işten çıkarıldığını sendikaya bildirmesi halinde, üyeliği altı ay devam edebilmekte, eğer gazeteci bu süre içinde de iş bulamazsa üyelik her altı ayda bir yenilenmektedir. İşsiz gazetecilerin, yine de sendika bünyesinde olması sendikaların nitel olarak gücünü korumasını sağlamaktadır.

Sendika üyeliğine ilişkin bir diğer sorun da “*serbest gazeteci* lerin sendika üyesi olamamasıdır. 2821 sayılı yasa, serbest gazeteciye bu hakkı tanıdığı halde, bürokratik işlemler nedeniyle ya da serbest gazetecinin bir medya işvereniyle bağımlı bir iş ilişkisi olmamasından dolayı üyelik gerçekleşmemektedir. Bu durumda, ya bürokratik işlemlerde bu şart aranmamalı ya da serbest gazetecinin sendikaya üyeliği sağlam koşullara bağlayan yasal bir düzenleme yapılmalıdır. İşsiz kalan ve serbest çalışan gazetecilerin sendika çatısı altında toplanması, sendikaların güçlenmesi açısından önemlidir.

Ülkemizde iş güvencesinin bulunmamasından dolayı, işten çıkarılma korkusuyla sendikal örgütlenmeye sıcak bakmayan büyük bir gazeteci kitlesinden bahsedilebilir. Gazetecilerin bu korkulardan dolayı sendikalara üye olmaması, sendikaların kendilerini daha iyi ifade etmelerini ve birlik ve beraberlik duygularını harekete geçirecek çeşitli faaliyetlerde bulunmalarını zorunlu kılmaktadır.

Öte yandan, Türkiye’de medya sektöründe güçlü bir örgütlenmenin oluşturulabilmesi için konfederal bir yapı çözüm olarak gündeme gelebilir. Ülkemizde daha güçlü bir medya örgütlenmesi yerine, hem yerel hem de uzmanlık niteliği taşıyan çok sayıda küçük örgütlenmeler mevcuttur. Medya sendikalarındaki bu dağınık yapının değiştirilmesi ve daha bütün bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir²⁰³.

²⁰³ Özsever, a.g.e., s. 215-266.

SONUÇ

Türkiye’de medya sektöründe sendikal örgütlenmenin sorunlarının tespit edilebilmesi ve çözüm yollarının ortaya konabilmesi, medya sektöründe mesleki örgütlenmenin ortaya çıkış süreci ve ilk olma özelliği taşıyan mesleki örgütlerin bilinmesi ile doğrudan ilişkilidir. Medya sektöründe ilk mesleki örgütlenmeler devletin ve özel teşebbüsün çıkardığı birinci kuşak medya kuruluşları olarak adlandırdığımız gazetelerden yaklaşık seksen yıl sonra ortaya çıkabilmiştir. Medya sektöründe mesleki örgütlenmenin bu denli geç meydana gelmesi, dönemin siyasal ve sosyal koşullarından bağımsız düşünülemez. Ayrıca medya özelinde bakılacak olursa; gazetelerin yetersizliği ve gazeteciliğin profesyonel bir meslek niteliğinde olmayışı, mesleki örgütlenmenin basın özgürlüğü açısından tehlike sayıldığı böyle bir dönemde medyanın tam bir sektör haline dönüşmemesi sonucunu doğurmuştur.

Medyada mesleki örgütlenme çabaları 1908 yılında 2. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte başlamış, ilk deneme başarısızlıkla sonuçlansa da yine de bu girişim örgütlenme açısından cesaret verici olmuş, dönemin siyasal ve sosyal koşullarındaki nispeten iyileşme de bu ortamı hazırlayan koşulları ortaya çıkarmıştır. Zaman içinde, medyada mesleki örgütlenme biçimleri, siyasal ve sosyal yapıdaki değişiklikler ve devletlerin yönetim biçimlerinin getirdiği koşullar nedeniyle farklılaşmıştır. Özellikle otoriter rejimlerde uygulanan zorunlu örgütlenme, Türkiye’de de “*Basın Birliği*”nin kurulmasıyla uygulanmaya çalışılmış ancak 2. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan demokratik ortamda, faşizmden esinlenilmiş bu tür örgütlenmelerin dağıtılmasına karar verilerek bu örgütlenme biçimine son verilmiştir. Medyanın kendi kendisini denetleme ve ihtiyari örgütlenme biçimleri ise, medyanın yapısı gereği demokrasiyle örtüşme zorunluluğu nedeniyle, medya sektörüne çok daha uygun birer mesleki örgütlenme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Medya sektöründe mesleki örgütlenme biçimlerinden ihtiyari örgütlenmenin bir sonucu olan dernekler, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sendikalardan çok daha fazla tercih edilmesi sebebiyle özellikle önemlidir. Bu neden çerçevesinde Türkiye’de pek çok dernek kurulmuş ve bu derneklerden bazıları günümüzde de varlığını

sürdürmeye devam etmektedir. Ancak derneklerin çalışma hayatı içerisinde etkin bir rol oynamaktan çok, mesleğin sorunlarını ortaya koyup çeşitli çözüm yolları üretme amacıyla olması, sendikal örgütlenmeye olan gereksinimi arttırmaktadır.

Medya sektöründe sendikalar genel olarak medya çalışanlarının yasal hak ve çıkarlarını korumak ve bu hakların sürekliliğini sağlamak, üyelerinin çıkarlarını gözetmek ve kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda üyelerini daha iyi bir yaşam standardına kavuşturabilmek amaçlarını taşıyan ihtiyari örgütlerdir. Medya sektöründe sendikal örgütlenmenin tarihsel gelişimine bakıldığında, Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve hukuki yapıyla paralel bir biçimde evrimleştiği görülmektedir. Bu bağlamda, 1961 yılında 5953 sayılı Kanunda değişiklik yapan 212 sayılı Kanun, medya çalışanlarına özellikle sendika kurma hakkı vermesi ve çalışma koşullarını önemli ölçüde iyileştirmesi bakımından bir devrim niteliği taşımaktadır. Medya çalışanlarına sağladığı haklar nedeniyle medya sektörünün bugün vardığı noktaya gelmesinde, 212 sayılı Kanun önemli bir başlangıç niteliği taşımaktadır.

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü hava, çalışma yaşamına da yansarak tüm sektörlerde olduğu gibi medya sektöründe de çalışanlara önemli demokratik haklar sağlamıştır. Bu niteliği itibarıyla 1961 Anayasa'nın çalışanlar açısından yeni bir dönem olduğu söylenebilir. 1964 yılında çıkarılan "*Sendikaların İşkolları Yönetmeliği*", medya çalışanlarını 11 numaralı matbaacılar ve 35 numaralı gazeteciler olmak üzere iki farklı işkolunda toplamıştır. 1980 döneminde yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullar 1980 İhtilali'ni doğurmuş, bu dönem demokratik haklar ve özellikle sendikacılık üzerinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. 1982 Anayasası, 1980 İhtilali'nden sonra çalışma yaşamına ilişkin oluşan antidemokratik gelişimleri bir ölçüde sona erdirmiş, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi ve Grev Lokavt Kanunu bu dönemde yürürlüğe girmiştir. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 274 sayılı işyeri esasına göre sendikalaşmayı kaldırarak, işkolu esasına göre sendikalaşmayı getirmiştir. Buna göre medya sektöründe sendikal örgütlenme için 10 numaralı basın yayın ve 27 numaralı gazetecilik işkolu olmak üzere iki işkolu belirlenmiştir. Bu ayırıma bağlı olarak, medya sektöründe çalışanlar fikir ve beden işçileri olmak üzere ikiye bölünmüştür. Her ne kadar bu yönetmeliğin, birbiriyle ilişkili

olan bu iki işkoluna aynı sendika çatısı altında birleşebilme hakkını verdiği söylenebilse de, yine de bu durum zaten dağınık olan medya sektöründe sendikal örgütlenmenin dağınık yapısını iyiden iyiye arttırmıştır.

2821 sayılı Kanundan sonra günümüze kadar yaşanan gelişmelere bakıldığında, medya sektöründe sendikal örgütlenmenin güvence altına alındığı ve yasal boşlukların hukuk zemininde tamamlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak, gerek medya sektörünün yapısı, gerekse işverenlerin sendikal örgütlenmeye ilişkin olumsuz tutumları nedeniyle sendikacılık yasalarla güvence altına alınsa da, çalışma yaşamı içinde tam olarak meşru sayılan bir sendikal örgütlenme hakkının varlığından söz edebilmek mümkün değildir.

Medya sektöründe sendikacılığın sorunları genel olarak sendikal örgütlenmenin karşılaştığı sorunlardan ayrı düşünülemez. Bu bağlamda, genel sendikal örgütlenmenin karşılaştığı sorunların ortaya konması sendikal örgütlenmenin medya sektörü özelinde karşılaştığı sorunların tespit edilebilmesi açısından önemlidir. Genel olarak tüm çalışma hayatını ve dolayısıyla da medya sektöründe sendikalaşmayı etkileyen küreselleşme, bu anlamda karşımıza çıkan ilk süreçtir. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ezici rekabet koşulları çalışma yaşamını da farklılaştırmış, bu farklılık çalışma biçimlerinden işin yapılma şekline kadar pek çok kavramı etkilemiştir. Bu çerçevede, sendikal örgütlenme de bundan etkilenerek sendikasız örgütlenme biçimleri tartışılır hale gelmiştir.

Küreselleşmeden bağımsız olarak düşünülmemesi gereken işsizlik, teknoloji ve tekelleşme alanında yaşanan gelişmeler de, çalışma yaşamına olan doğrudan yansımaları nedeniyle sendikal örgütlenmeyi etkilemiştir. Medya sektörü özelinde incelendiğinde, özellikle tekelleşmenin doğurduğu olumsuz sonuçlar sendikal örgütlenmenin varlığını ciddi anlamda tehdit eden en önemli gelişmelerdendir. Ülkemiz açısından bakıldığında, sendikal örgütlenmenin hukuki anlamda da belli başlı sorunları bulunmakta olduğu görülmektedir. Tüm çalışanlara örgütlenme hakkının verilmeyişi ve iş güvencesinin yeterli anlamda olmayışı, yasal düzenlemelerden kaynaklanan en önemli sorunlardandır. Gerek işverenler, gerekse hukuksal yapıdan kaynaklanan

sorunlar nedeniyle sendikal örgütlenmenin Türkiye’de medya sektöründe etkin olarak varlığından söz edilememektedir.

Genel olarak sendikasızlaştırma politikaları sonucunda tüm sektörlerde olduğu gibi medya sektöründe de sendikalaşma oranında ciddi anlamda bir azalış olduğu ortadadır. Gerek kayıt dışı istihdamdaki artış, gerek alt işveren uygulamaları ve gerekse özelleştirme politikalarıyla sendikal örgütlenme ülkemizde ciddi anlamda varlığını kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Değişen çalışma koşulları sonucunda ortaya çıkan ve esnek çalışma biçimleri olarak adlandırılan yeni çalışma biçimleri, sendikal örgütlenmelerin misyonunda değişimlere yol açmakta, hatta varlığının gerekliliği üzerine tartışmalar da gündeme gelmektedir. Tüm bu sorunlar nedeniyle sendikalar yeterli anlamda varlık gösterememekte ve bu da medya çalışanlarının sendikalara olan güvenini sarsmaktadır. Varlığını üyelerinin gücünden alan sendikaların bu anlamda yetersiz kalması, medya sektöründe sendikacılığın etkinlik ve verimliliğini önemli ölçüde etkilemektedir.

Medya sektöründe sendikal örgütlenmenin karşılaştığı tüm bu sorunlar ışığında sendikal örgütlenmenin ilk önce değişen koşullar üzerinde durarak yeni çözümler üretebilmesi gerekmektedir. Sendikaların bu yenileşme çabaları, sendikalara olan inancını kaybeden medya çalışanları açısından güven tazeleyici bir nitelikte olması bakımından oldukça önemlidir. Medya sektörünün niteliği itibariyle ortaya çıkan sorunlara daha fazla odaklanması ve ücret sorunsalı dışına çıkabilmesi gerekmektedir. Çünkü medya sektörü özelinde işin yapısı itibariyle varlık gösteren ve özele indirgenmesi gereken pek çok farklı sorun bulunmaktadır. Yine aynı şekilde, çalışma yaşamının iyileştirilmesi gerekliliği nedeniyle, sendikaların hukuki anlamda da güvence altına alınması gereken bir sistem için çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

Medya gibi toplumsal, siyasal ve sosyal koşulları önemli ölçüde biçimlendiren bir sektörün daha iyi şartlara sahip bir yapıya kavuşturulması gerekirken ve bu anlamda sendikalara önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda, medya sektöründe sendikal örgütlenmenin gerek genel anlamda, gerekse de ülkemiz ve sektör özelinde pek çok sorunu olduğu görülmektedir. Bu sorunların gerçekçi biçimde ele alınması ve

sendikaların yenilikçi çözümler üretmesi, hem sektörün iyileştirilmesi hem de genel anlamda sendikalaşma açısından üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Yüksel. “Küreselleşme Versus Sendikasılaştırma ve Yoksullaştırma”, **Çalışma ve Toplum** 2004/3.
- Aktay, Nizamettin. “Bilgi Çağında Sendikacılık”, **Kamu-İş** C:4, S:4,Ocak 1999.
- Altun, Abdülrezak. **Türkiye’de Gazetecilik ve Gazeteciler**. Ankara: ÇGD Ya., 1995.
- Atılğan, Semra. **Türk Basın Sendikacılığında Gazetecilerin Yasal Hakları**, Ankara: Bas-Haş Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Ya., 2001.
- Ansal, Hacer ve Suat Küçükçiftçi. **Türkiye’de Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik**, (Ankara: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ya., 2000)
- Avşar, Zakir ve Vedat Demir. **Düzenleme ve Uygulamalarla Medyada Denetim**. Ankara: Piramit Ya., 2005.
- Avşar, Zakir. “Medyada Yoğunlaşma ve Şeffaflaşma: Yasal Düzenlemeler, Beklentiler, Sorun Alanları,” İletişim Araştırmaları Dergisi, Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/666/8495.pdf2004>. Erişim Tarihi: 14.03.2006.
- Basın Almanacağı, Yıl:1, Sayı: 1, Mart, 1968.
- Berksoy, Taner. “Medyada Tekelleşme”, **Basın Kendini Sorguluyor**, Türkiye İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Ya., No:43, 1996.
- Besen, Haluk. **Türkiye’de Gazetecilik, Gazeteler, Gazeteciler**. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997.
- Biçerli, Mustafa Kemal. **İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ya., 2004.

Bohere, G. **Gazetecilik Mesleği.**, İngilizceden çeviren: Nurhan Sürel. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü, 1986.

Bozkurt, Veysel. “Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımları,” **Küreselleşmenin İnsani Yüzü.** İstanbul: Alfa Ya., 2000.

Çelik, Aziz “Sendikaların Yeni Dünyası”, **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Yeni Arayışlar**, Der: Fikret Sazak, İstanbul: Epsilon Ya., 2007.

Çiftçi, Birgül. **Küreselleşme Sürecinde Sendikal Hareket.** Muğla: Muğla Üniversitesi, İİBF Tartışma Tebliğleri, 2004.

ÇGD, **Basın Kurultayı 92**, B.1, Ankara: ÇGD Ya., No:7, 1993.

Danışman, Ahmet. **Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri.** Ankara: A.Ü.B.Y.Y.O.O Ya. No:1, 1986.

Demirhan Burak Çelik, “Basında Tekelleşme ve Demokrasi”, **Mülkiye Dergisi** C:27, S:227, Mart-Nisan 2001.

Demirkent, Nezih. “Medyanın Genel Sorunları,” **Basın Kendini Sorguluyor.** İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Ya. No:43, 1996.

Dinler, Zeynel. **Mikro Ekonomi.** Bursa: Ekin Ya., 1994.

Dönmezer, Sulhi. **Basın ve Hukuku.** İstanbul: İÜHF Ya., 1976.

_____. “Basında Oto-kontrol”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası** Sayı: 1-4, 1969.

Ekin, Nusret. “Çalışma Yaşamında Dönüşüm”, **Mercek** Yıl:3, Sayı:9, Ocak 1998.

_____. “Dönüşen Çağ, Değişen Endüstri İlişkileri”, **Mercek** Y:5, S:17, 2000.

- _____. “Türkiye’de İşsizlik: İş Aramayan İşsizler-Kırsal Yoksullar-Kentsel Kayıtdışı Yapay İstihdamdakiler-Açık İşsizler”, **Kamu-İş** C:7, S:2, 2003.
- Erkul, İhsan. **Türk İş Hukuku, 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu ve Uygulaması**, C.II, B.2, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ya., 1991.
- Ertuğ, H. Refik. **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, No:1492, C.I, İstanbul: İ.Ü.İ.F. Ya. 1970.
- George, Susan. “Küreselleşme, Güç ve Sendikaların Rolü,” **Küreselleşmeye Karşı Sosyal Devletin Yeniden Yapılandırılmasında Sendikaların Toplumsal Görevi**. Ankara: Harb-İş Konferansları-2, 1997.
- Gevgilili, Ali. **Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk**, İstanbul: Bağlam Ya., 1990.
- Görmüş, Ayhan. “Küreselleşme Sürecinde Başlıca İşgücü Piyasası Reformları”, **Kamu-İş** C:10, S:3, 2009.
- Gölcüklü, Feyyaz. **Haberleşme Hukuku**. Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Ya, 1970.
- Güloğlu, Tuncay ve Melih Sertkan, “Yeni Teknolojilerin Çalışma İlişkilerine Etkileri”, **Kamu-İş** C:7, S:2, 2003.
- Güvenir, O. Murat. **Kitle İletişim Sistemleri Açısından Batı’da ve Türkiye’de Gazeteciliğin Gelişim Evreleri**. Ankara: 1991.
- Işıklı, Alpaslan. “Küreselleşen Çağımız ve Çalışma Hayatı”, **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**. Kamu-İş Ya. No:3, C.III, Ocak 1994.
- İçel, Kayıhan. **Kitle Haberleşme Hukuku**. İstanbul: Beta Yayınları, 2001.

İnuğur, M. Nuri. **Basın ve Yayın Tarihi**. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1978.

İskit, Rıfat. **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Ankara: Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Ya., 1943.

Kabacalı, Alpay. **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü**. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Ya., 1990.

Kapani, Münici. **Kamu Hürriyetleri**, No:264, Ankara: A. Ü. H. F. Ya., 1970.

Karaca, Nuray G. **Türkiye’de Basın Çalışanlarının İş İlişkileri ve Sorunları**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ya., 2004.

Kayacan, İsa. **Dünya’da ve Türkiye’de Gazetecilik, Basınımızın Anadolu Cephesi**, Ankara: Ece Ya. No:101, İka Dizisi:99, 1996.

Koloğlu, Orhan. **Basın Tarihi**. İstanbul: Artı Yayın, 2002.

_____ Orhan, **Takvim-i Vekayi, Türk Basınında 150 Yıl, 1831-1981**, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Ya., 1981.

Koray, Meryem. **Sosyal Politika**. İstanbul: İmge Kitabevi, 2005.

Kutal, Metin. “Küreselleşme Sürecinin Türk Sendikacılığı Üzerindeki Olası Etkileri”, **Kamu-İş** C:4, S:2, Haziran 1997.

Mahiroğulları, Adnan. **Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı**. İstanbul: Kitabevi, 2005.

Mengi, Güngör “Türk Basınında Teknolojik Gelişmeler”, **İletişim Olayları ve Türk Basınının Sorunları**, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Ya., 1989.

Muter, Şener. “Küreselleşme”, **Mercek** Temmuz 1997.

Müftüoğlu Özgür, “Kriz ve Sendikalar,” **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Arayışlar**. Der: Fikret Sazak, İstanbul: Epos Ya., 2007.

Oğuzman, Kemal. “Gazetecilerin Mesleki ve Sosyal Hakları ve Bunların Korunması”, **İ.Ü.H.F. Mecmuası**, C. XXXII, S. 2-4, 1967.

Okay, S. Nahit. “Basın Sanayiinde Çalışma Mevzuatı Prensipleri”, **Sosyal Hizmet Konferansları**, 21. Kitap, No:273. İstanbul: İ.Ü.İ.F. Ya., 1970.

Öke, M. Kemal. **Gazeteci: Türkiye’de Basın Çalışanları Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Ya, 1994.

Özek, Çetin. **Türk Basın Hukuku**. No:53, İstanbul: İ.Ü.H.F Ya., 1978.

_____. “Medyada Tekelleşme,” **Basın Kendini Sorguluyor**. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Ya., 1994

Özgen, Mahmut İhsan. **Basın Ahlak Kuralları ve Yasalar**. İstanbul: Kardeşler Basımevi, 1988.

Özkan, Abdullah. Uluslararası Medya Tekelleri ve Türk Medyasında Yabancı Sermaye, Web: <http://www.tasam.org.index.php?altid=1480>. Erişim Tarihi: 20.04.2006

Özsever, Atilla. **Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci**. Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

Sapancalı, Faruk. “1980 Sonrası Ekonomik Gelişmelerin İşgücü ve İstihdama Etkisi”, **Kamu-İş**, C:4, S:3, 1998.

Sendikal Örgütlenme Üzerine. Ankara: Eğitim-Sen Ya., 2004.

Soysal, Mümtaz. **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1986.

Şakar, Müjdat. **Basın İş Hukuku Gazetecilerin Çalışma İlişkileri**. Hukuk Dizisi:532, İstanbul: Beta Ya., 2002.

Tamer, Erdoğan. **Basın, Reklam ve Kamuoyu**. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Ya., 1986.

Thomas, Henk. **Küreselleşme ve Üçüncü Dünya Sendikaları. “ Hızlı Ekonomik Değişimin Getirdiği Sorunlar”**. Ankara: Türk Harb-İş Sendikası Ya.,1996, s.256

Tılıç, N. Doğan. **Medyayı Anlamak**. İstanbul: Su Ya., 2001

Tikveş, Özkan. “Basında Kendi Kendini Kontrol Sisteminin Hukuki Yönü”, **İHFM**, Cilt: 34, Sayı: 1-4, 1969.

Tokgöz, Oya. **Temel Gazetecilik**. Ankara: İmge Ya., 2000.

Tokol, Aysen. **Türk Endüstri İlişkileri**. Bursa: Ezgi Ya., 1997.

Topuz, Hıfzı. **Basın Yayın Tarihi**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

_____ ve Korkmaz Alemdar. **Basında Tekelleşmeler**. İstanbul: TÜSES ve İLAD Ortak Ya., 1989.

_____. **100 Soruda Başlangıçta Günümüze Türk Basın Tarihi**. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996.

Tuncay A Can. **Hukuki Yönden Basında İşçi İşveren İlişkileri**. No:24, Hukuk Dizisi:13, İstanbul: Evrim Ya., 1989.

Turanlı, Rona. **Mikro Ekonomik Analiz**, İstanbul: Bilim Teknik Ya., 2006.

Tutar, Hilmi. **21. Yüzyılda Türk Basını**, Ankara: 1993

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ya., **Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**.
Cilt:1, İstanbul: 1996.

Yağlı, Soner. “Türk Yazılı Basınında Örgütlenme ve Basın Sendikalarının Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Yolları.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi SBE, 1996.

Yazıcı, Ayla. Medya Sektöründe Yaşanan Gelişmeler ve Çalışma Hayatına Etkileri, **Medyada Çalışma Hayatı** (Ed. Nuray Gökçek Karaca), Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir: 2010.

Yorgun, Sayım “Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler”, **Çalışma ve Toplum** 2005/3.

_____. “Küreselleşmenin Türk Sendikacılık Hareketine Etkileri” **Mercek** Yıl:4, Sayı:14, Nisan 1999.

http://www.calisma.gov.tr/article.php?category_id=50&article_id=665 (Erişim Tarihi: 12.04.2009)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=25&ust_id=8 (Erişim Tarihi: 14.04.2009)

http://www.ucansupurge.org/index.php?option=com_content&task=view&id=3750&Itemid=76 (Erişim Tarihi: 21.04.2009)

http://www.tgs.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=9&Itemid=10 2010.
(Erişim Tarihi:21.03.2010)